

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KASTAMONU MÜFTÜLÜĞÜ 1970-2015 YILLARI ARASI
ŞİFAHİ SORULAR DEFTERİNİN FETVA USULÜ
BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

MEHMET FATİH YILDIRIM

Danışman : Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Cemil LİV

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Selman KELEŞ

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Mehmet Fatih YILDIRIM

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KASTAMONU MÜFTÜLÜĞÜ 1970-2015 YILLARI ARASI ŞİFAHİ SORULAR DEFTERİNİN FETVA USULÜ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

MEHMET FATİH YILDIRIM

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR

Karşılaşılan ve çözüme kavuşturulması için ehline sorulan, şer'î bir meselenin cevaplandırılması demek olan fetva, fıkıhın dinamik alanıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) ile başlayıp sahâbe ve tabiîn nesli ile devam eden süreç, fetva verme yetkisine sahip uzmanlarca yerine getiriliyordu. Zamanla ihtiyaca binaen kurumsal bir kimliğe kavuşan fetva müessesesindeki fetvalar kayıt altına alınmıştır. 1970-2015 yılları arasında Kastamonu Müftülüğü fetva birimine yöneltilen ve kayıt altına alınan soruların teşkil ettiği iki adet defter, halkın fıkıh anlayışı hakkında vereceği fikir ile dinî, sosyal ve ahlakî hayatına ışık tutması bakımından önem taşımaktadır. Kastamonu Müftülüğünün söz konusu yılları kapsayan fetva defterlerinde akaid, ibadetler ve muamelatla ilgili olmak üzere toplamda üç yüz on dokuz soru ve cevap yer almaktadır. Fetvalar ağırlıklı olarak Kastamonu halkından gelen sorulara verilen cevaplardan müteşekkildir. Bununla birlikte miras ile ilgili Tokat'lı bir vatandaşın sormuş olduğu soruyu da barındırmaktadır. Giriş kısmında tezin konusu, amacı, önemi ve kapsamına değinildikten sonraki bölümde, tezin hazırlanmasındaki yöntemle kısaca vurgu yapılmıştır. Çalışmamızı üzerine temellendireceğimiz teorik bilgilerin ele alındığı bölümde, genel olarak fetva, fetva verme yetkisi ve fetva verme kurumları, fetva usûlü hakkında bilgi verilmiştir. Defterlerdeki sorular öncelikle içerdiği konulara göre tasnif edilerek fetva usûlü açısından değerlendirilmiştir. Şifahi sorular ışığında Müslüman bireylerin fetva ve fetva kurumu ile olan ilişkisi bağlamında Türkiye'de fetvanın konumuna değinildikten sonra çalışmadan elde edilen sonuca ve buna bağlı olarak bazı önerilere yer verilmiştir. Ekler kısmında ise, fetva defterlerinin dış kapak özellikleri, iç özellikleri ve fetvaların fikhî konulara göre tasnifi yer almaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Fıkıh, Fetva, Fetva defteri, Müftü, İbadet, Aile Hukuku, Soru-Cevap.

Haziran 2024, 151 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

A CRITICAL EXAMINATION OF THE BOOK OF VERBAL QUESTIONS OF MUFTIATE OF KASTAMONU (1975-2015) IN TERMS OF FATWA METHODOLOGY

MEHMET FATİH YILDIRIM

**KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES
SUPERVISOR: DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR**

A fatwa is defined as an answer to a question pertaining to Islamic law (Sharī'ah) that is posed to experts for resolution. It represents a dynamic field of fiqh, the Islamic legal tradition. The process, initiated by the Prophet Muhammad (pbuh) and perpetuated by the Sahaba and Tabiīn, was conducted by experts vested with the authority to issue fatwas. Over time, the fatwas that were issued in this context, which gained an institutional identity due to the necessity for such a system, were recorded. The two notebooks, which consist of questions addressed to the fatwa unit of the Muftiate of Kastamonu between 1970 and 2015, are of significant value in terms of illuminating the religious, social and moral life of the people, as well as providing insight into the understanding of fiqh. The fatwa books of the Muftiate of Kastamonu, spanning the specified period, encompass a total of 319 questions and responses pertaining to matters of belief, worship, and practice. The fatwas are primarily composed of responses to queries from the citizens of Kastamonu. Additionally, the collection includes a query regarding inheritance posed by an individual from Tokat. The introduction provides an overview of the subject matter, the rationale for the study, its significance and the scope of the thesis. It also outlines the methodology employed in the preparation of the thesis. The section on theoretical information provides an overview of the concepts of fatwa, the authority to issue fatwa, the institutions of fatwa issuance, and the fatwa procedure. The questions in the notebooks are initially classified according to the subjects they address and subsequently evaluated in terms of the procedural aspects of fatwa issuance. In light of the aforementioned questions, this study examines the role of fatwa in Türkiye within the context of the relationship between Muslim individuals and the fatwa institution. It then presents the findings of the study and offers suggestions for future research. The appendices include images of the outer covers and internal features of the fatwa books, as well as a classification of the fatwas according to fiqh subjects.

KEYWORDS: Fiqh, Fatwa, Fatwa book, Mufti, Worship, Family Law, Question and Answer.

June 2024, 151 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışma esnasında her türlü bilgi ve tecrübelerini paylaşan, yardımlarını esirgemeyen, başta tez danışman hocam Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR olmak üzere, tecrübeleriyle destek veren Kastamonu İl Müftülüğü Baş vaizi İbrahim KURT, Taşköprü ilçe vaizi Yaşar Kemal İHTİYAR, kaynaklara ulaşmada yardımlarını gördüğüm TDV İSAM kütüphanesi ile Aziz Mahmud Hüdaî Vakfı İLAM kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Yoğun çalışma sürecinde kendilerini zaman zaman ihmal ettiğim değerli eşim ve Allah'ın emaneti olan yavrularına da sabırlarından ve desteklerinden dolayı da ayrıca müteşekkirim.

Mehmet Fatih YILDIRIM

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Konusu	2
1.2 Tezin Amacı	2
1.3 Tezin Önemi	3
1.4 Tezin Sınırlılıkları	4
2. TEZİN YÖNTEMİ.....	5
3. GENEL OLARAK FETVA.....	6
3.1 Fetvanın Mahiyeti.....	6
3.1.1 Lügat Alamı	6
3.1.2 Terim Anlamı.....	7
3.1.3 Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’de (s.a.v.) Fetva	8
3.1.4 Amacı.....	11
3.1.5 Önemi.....	12
3.1.6 Fonksiyonu.....	13
3.2 Fetva Verme Yetkisi ve Fetva Verme Yöntemleri	13
3.2.1 İctihad Yöntemiyle Fetva.....	17
3.2.2 Tahrîc Yöntemiyle Fetva	18
3.2.3 Bir Müctehidin Sözünü Nakletme Yöntemiyle Fetva.....	19
3.2.3.1 Hanefî mezhebi	19
3.2.3.2 Mâlikî mezhebi.....	22
3.2.3.3 Şâfiî mezhebi.....	23
3.2.3.4 Hanbelî mezhebi.....	24
3.3 Fetva Kurumları	25
3.3.1 Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu.....	27
3.3.2 İslâm İşbirliği Teşkilatı: Mecmau’l-Fıkhi’l-İslâmî ed-Düveli.....	27
3.3.3 Ezher: Mecmau’l-Buhûsi’l-İslâmî	28
3.3.4 S. Arabistan: er-Risâletü’l-Âmme li’l-Buhûsi’l-İlmiyye ve’l-İftâ....	28
3.3.5 Kuveyt: İdâretü’l-İftâ	28
3.4 Fetvahâne.....	28
3.4.1 Pusula Odası (Mülazimin/Kalem Müdürü Odası, Kalem Heyeti).....	29
3.4.2 Fetva Odası (Fetva Heyeti)	29
3.4.3 İ‘lâmat Odası.....	29
3.5 Fetva Eminleri	29
3.6 Müftüler.....	30
3.6.1 Müctehid Müftü	30
3.6.2 Müttebi’/Uzman Müftü	30
3.6.3 Mukallit/Nakilci Müftü	31

3.7	Müftü ile İlgili Hükümler ve Müftünün Göz Önünde Bulundurması Gereken Hususlar	31
3.8	Fetva Vermenin Edepleri.....	33
3.9	Müsteftînin Sıfatları, Hükümleri ve Edepleri.....	34
3.10	Fetvanın Bağlayıcılığı	35
4.	DEFTERLERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	37
4.1	Soruların Konulara Göre Tasnifi	38
4.1.1	Akaidle İlgili Sorular	39
4.1.2	Tahâret/Temizlik ile İlgili Sorular	39
4.1.3	İbadetle İlgili Sorular	40
4.1.3.1	Namaz ile ilgili sorular	40
4.1.3.2	Oruç ile ilgili sorular	41
4.1.3.3	Zekât ile ilgili sorular	42
4.1.3.4	Hac ve umre ile ilgili sorular.....	43
4.1.4	Kur'ân ile İlgili Sorular.....	44
4.1.5	Muâmelâtla İlgili Sorular.....	44
4.1.5.1	Yeminler/Kurban/Adak ile ilgili sorular	44
4.1.5.2	Aile hukuku ile ilgili sorular	46
4.1.5.3	Miras ile ilgili sorular.....	47
4.1.5.4	Akidler ile ilgili sorular.....	47
4.1.5.5	Helâller/Haramlar ile ilgili sorular	48
4.1.5.6	Sosyal hayat ile ilgili sorular.....	49
4.1.6	Tıp ve Sağlıkla İlgili Sorular	50
4.2	Defterlerin Fetva Usûlü Açısından Değerlendirilmesi.....	50
4.2.1	Müftünün Değerlendirilmesi.....	51
4.2.2	Kaynakların Değerlendirilmesi.....	53
4.2.3	Meselelerin Değerlendirilmesi.....	58
5.	ŞİFAHİ SORULAR DEFTERİ İŞİĞİNDA TÜRKİYE'DE FETVA'NIN YERİ.....	72
6.	SONUÇ VE ÖNERİ	76
	KAYNAKLAR	78
	EKLER.....	88
	Ek A. I Numaralı Defterin Kapak Kısmı.....	89
	Ek B. II Numaralı Defterin Kapak Kısmı.....	90
	Ek C. I Numaralı Defterin İç Kısmı	91
	Ek D. II Numaralı Defterin İç Kısmı.....	92
	Ek E. 1. Akaidle İlgili Sorular ve Fetvalar	93
	Ek E. 2. Tahâret/Temizlik ile İlgili Sorular ve Fetvalar	93
	Ek E. 3. Namaz ile İlgili Sorular ve Fetvalar	100
	Ek E. 4. Oruç ile İlgili Sorular ve Fetvalar	109
	Ek E. 5. Zekât ve Sadaka ile İlgili Sorular ve Fetvalar	118
	Ek E. 6. Hac ve Umre ile İlgili Sorular ve Fetvalar	125
	Ek E. 7. Kur'ân ile İlgili Sorular ve Fetvalar	126
	Ek E. 8. Yeminler/Kurban/Adak ile İlgili Sorular ve Fetvalar.....	127
	Ek E. 9. Aile Hukuku ile İlgili Sorular ve Fetvalar	132
	Ek E. 10. Mîrâs (Ferâiz) ile İlgili Sorular ve Fetvalar.....	137
	Ek E. 11. Helâller ve Haramlar ile İlgili Sorular ve Fetvalar	139
	Ek E. 12. Sosyal Hayat ile İlgili Sorular ve Fetvalar.....	146

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: Oğlu
b.y.	: Basım Yeri Yok
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİYK	: Din İşleri Yüksek Kurulu
ed.	: Editör
H	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İst.	: İstanbul
m.	: Maddesi
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm, Ölüm Tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
S	: Sayı
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDV İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırma Merkezi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
thk.	: Tahkik Eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
Ünv.	: Üniversite
v.dğr.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayıncı Yok

1. GİRİŞ

Yüce Yaratıcı, değer verip özel teçhizatlarla donattığı insanoğluna (el-İsrâ 17/70; et-Tîn 95/4), doğru hedefe varabilmesi için, doğru hedefin işaret levhaları olan kitapları göndermiş ve bunların eğitim ve öğretimini de yapacak kılavuzlar yani peygamberler görevlendirmiştir. Doğru hedefe varmaya ve vardırmaya odaklanan bu kılavuzlar kendilerine gönderilen suhuf ve kitapların gerekliliklerini öncelikli olarak kendileri yaşamış olmakla birlikte ayrıca görevlendirilmiş oldukları toplumlara bunları tebliğ ve tebyîn etmişlerdir. Yirmi üç yıla yaklaşan peygamberlik hayatında, insanlarla iç içe yaşayan Hz. Muhammed (s.a.v) ilâhî vahyi muhataplarına ulaştırırken aynı zamanda insanlardan gelen soru ve sorunlara da çözüm üretmiş, bunları dinî olan veya dinî olmayan ayrımına tâbi tutmamıştır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabe de Hz. Peygamber'den öğrenmiş oldukları ilkeler çerçevesinde meydana gelen sorunlara çözüm üretme yoluna gitmişlerdir. Sahabe sonrası dönemde Kur'an ve Sünnetle birlikte sahabe uygulamaları da göz önüne alınarak meselelere çözümler üretilirken; sünnetin de tedvin edildiği bu devir müstakil müctehidlerin yetiştiği ve müstakil olarak fetva verildiği devir olmuştur. Müctehid imamlar döneminden sonra taklid devrinin başlamasıyla fetva makamında bulunanların genellikle bağlı bulundukları mezheplerin kaynaklarını kullanarak fetva verdikleri görülmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde kurumsallaşan fetva verme işlemi neticesinde bu fetvalar kimi zaman mecmualara kimi zamanda defterlere kaydedilmiştir.

İnsanoğlunun gündelik yaşamını devam ettirirken hayatın farklı alanlarında (tarım, ticaret, tıp, teknoloji, siyaset, spor, güvenlik vb.) farklı problemlerle karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Bu problemlerin bir kısmına bilgi ve istidadı varsa kendisi çözüm üretirken bir kısmını da uzmanına danışarak çözüme yoluna gitmektedir. Dinî hayatıyla ilgili çözüme kavuşturamadığı meselelerde bazen bilgisi olsa dahi emin olma adına araştırma/sorma yoluna başvurur. Günlük hayatında aldığı her kararında, sergilediği her tavır ve hareketinde, söylediği her sözünde bir hesabın olduğunu düşünen Müslüman birey sorgulama ve araştırma yoluna başvurmaktadır. Bilmeyenin,

âyetin muktezasınca (en-Nahl 16/43) davranıp bilene sorması şeklinde ortaya çıkan bu faaliyetin İslâmî İlimler literatündeki adı fetvadır.

Eğitim seviyesinin de yükselmiş olduğu modern zaman toplumunda, yüksek teknolojiyle birlikte iletişim imkânlarının yaygın olarak kullanılıyor olması dinî bilgilere ulaşma kolaylığını da beraberinde getirmiştir. Ancak bu iletişim araçlarının yaygınlığı ehil olmayan kimseler tarafından verilen fetvaların yaygınlık kazanması şeklinde neticelenmiştir. Bilgi ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla yaygınlaştığı ortamda; fetva verme ehliyeti olmayan ilmî bakımdan yetersiz kimseler düşüncesizce ortaya atılabiliyor ve bütün eksikliklerine, ehliyetsizliklerine rağmen dinî konularda söz söyleme cesaretini gösterebiliyorlar. Yetersiz ve kifayetsiz kimselerce verilen fetvalar da İslâm toplumuna takdim edilmiş zehirli bal gibidir. Bu zehirli ballar İslâm toplumundaki bireylerin akıl ve ruhlarının zehirlenmesine yol açtığı gibi dinin de saldırıya açık hale gelmesine yol açmıştır.

Fetva usûl ve âdâbından, fetva bilinci ve şuurundan yoksun kimselerin vermiş olduğu bu fetvalar yine bu iletişim vasıtalarıyla toplumun büyük bir kesimiyle buluşmaktadır. Bu tür fetvalar toplum içerisinde tartışmalara hatta infiale yol açacak boyutlara varmaktadır. Bu durum, kişileri işin ehli ve yetkili bir mercii olan Diyanet İşleri Başkanlığına ve Diyanet İşleri Başkanlığının taşradaki temsilcisi konumundaki müftülüklere yönlendirmiştir. Müftülüklerdeki uzman kimseler de halktan gelen soruları cevaplayarak defterlere kaybetmektedirler.

1.1 Tezin Konusu

Çalışmamız Kastamonu Müftülüğüne şifahî olarak sorulan sorulara verilen cevapları içeren iki adet Şifahi Sorular Kayıt Defterini kapsamaktadır. 1970 tarihinden önceki bir kaynağa Kastamonu Müftülüğü arşivinde rastlanmadığı için başlangıç noktası 1970 tarihi alınmıştır. Çalışmaya başladığımızda ikinci deftere kayıt işlerinin devam ettiği yıl olan 2015 yılının sonunu aldık ve çalışma konumuz 1970-2015 (dâhil) yılları arasındaki şifahi sorulara verilen cevapları kapsamış oldu.

1.2 Tezin Amacı

Müslüman dünya hayatını yaşarken -ki bu hayatı ahireti için tarla konumundadır- günlük hayatının her safhasında (ailevî, ekonomik, meslekî, eğitim, eğlence vb.) yaptığı işin, aldığı kararın dinî hayatla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı olduğunu düşünür, muhasebesini yapar. Sahip olduğu ilmi karşılaştığı meseleyi çözmeye, buna bağlı olarak hüküm çıkaracak kadar ehliyetle sahip ise dinin aslî kaynaklarından kendisi hüküm çıkararak meselenin üstesinden gelir. Eğer meseleyi çözmeye güç yetiremez veya aradığını bulamaz yahut bulduğu halde idrak etmede yetersiz kalırsa işin ehline/uzmanına meselesini arz ederek sorununu çözer. Böylece İslâmî hükümler çerçevesinde meselesi halledilen Müslüman birey, hayata hayat olan din sayesinde huzuru da yaşayacaktır.

Tezimizde Kastamonu Müftülüğünün belirlenen dönemi içerisindeki fetvaların işleyiş biçimlerini ve yapılarını ele alıp; verilen cevapların fetva usulü açısından bu minval üzere değerlendirilip değerlendirilmediğini ortaya koymak amacımızdır. Ancak bu değerlendirmeleri ortaya koymadan önce genel olarak fetva, fetva verme yetkisi ve fetva verme kurumları gibi konulara da değinildi ki birbiriyle bağlantılı bir bütün halinde amaca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca elde edilen/edilecek veriler çerçevesinde soru-cevap usulü ile ortaya çıkan kaynağın, elimizde bulunan fetva mecmualarında olduğu gibi İslâm hukukuna olan katkıları üzerinde durulacaktır.

1.3 Tezin Önemi

Müftülük Fetvaları hususunda kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması, halk arasında yaygın olarak kullanılan ve devletin yetkili kurumunun sorumluluğunda olan bu metodun bilimsel verilere dayandırılması, fetva veren kimselerin ehliyetli kimseler olması (müftü, vaiz, uzman vb.) Kastamonu örnekleminde yola çıkarak ortaya çıkacak netice ile bundan sonraki çalışmalara ve özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının yapacağı çalışmalara yön vermesi tezin önemini göstermektedir.

Toplumun din adamına olan güven ve inancı sayesinde zaman zaman fetva konuları dinî-fikhî bir çerçevenin dışına taşarak müftü konumunda olanlara arz edilmiştir. Şüphesiz ki aynı zamanda birer tarihi kaynak olan fetva defterleri, toplulukların sadece dinî hayatlarına ait birer kaynak olmayıp, yazıldığı dönemin ahlak, aile, ekonomi,

siyasal, ticaret vb. kişiler arası ilişkileri de ortaya koyan önemli birer sosyo-kültürel veri ve kaynak özelliği taşırlar.

1.4 Tezin Sınırlılıkları

Bu çalışmamız 1970 yılında başlayarak 2015 yılına kadar Kastamonu Müftülüğüne şifahi olarak sorulan sorulara verilen cevapları içeren iki adet defteri kapsamaktadır. 1970 tarihinden önceki bir kaynağa Kastamonu Müftülüğü arşivlerinde rastlanılmamıştır. Bu çalışmaya başladığımızda ikinci deftere kayıt işlemi devam etmekte idi. Bu nedenle de 2015 yılı sonuna kadar olan fetvalarla sınırlandırdık.

2. TEZİN YÖNTEMİ

Araştırmamıza, Kastamonu Müftülüğüne 1970-2015 yılları arasında müsteftilerce fetvası istenen meselelere yetkililerce verilen cevaplardan oluşan iki adet defterin incelenmesi olması münasebetiyle, gerekli izinler alınarak defterlerin fotokopileri temin edilmekle başlanmıştır. Defterlerdeki soruların, öncelikle problemin içeriği bakımından dinin hangi alanına ait olduğunun tespiti yapılmıştır. İçerik bakımından birden fazla alanla ilgili olan sorulara (oruç ile ilgili bazı soruların tıpla ilgili olması, akaid özelliği olmakla birlikte helâl-haram konusunu da içermesi gibi), çalışmayı fazla uzatmama adına her iki alanda değil de tek bir alanda yer verilmiştir. Bu şekilde tespiti yapılan sorular akaid, tahâret, ibadet, muamelat, tıp ve sağlık gibi konu ayırımına gidilmiştir. Konu ayırımına tâbi tutulan sorular ve fetvaları, çalışmanın sonunda “Ek” halinde verilmiştir. Fetva ve fetva usulü ile ilgili genel bilgilerle birlikte toplanan veriler yapılan okumalarla not alınarak kullanıma hazır hale getirilmiştir. Bütün bu veriler ışığında da defterlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

3. GENEL OLARAK FETVA

3.1 Fetvanın Mahiyeti

3.1.1 Lügat Alamı

Fetva, “genç olmak, yiğit ve bahadır olmak, delikanlılık çağında olmak” anlamındaki *fetâ* (fütyâ çoğulu *fetâvâ*, *fetâvî*) kelimesinden türemiştir.¹

Sözlükte birbirine yakın anlamlarda olmak üzere, daha başka şekillerde de tarif edilmiştir: Fetva, “bir meselenin hükmünü açıklığa kavuşturan veya o meselede hüküm ortaya koyan, meseledeki zorlukları çözüme kavuşturan güçlü cevap, beyan veya hükmü sorulan olaya karşılık, verilen cevap” şeklinde tarif edildiği gibi,² “hayatın pratik (amelî) alanlarına dair sorulan sorulara verilen ve dinî hüküm içeren cevabı ifade eder.”³ şeklinde de tarif edilmiştir.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı adlı eserinde fetvayı “hukukî ve dinî bir mesele, bir müşkül hakkında verilen cevaba, varılan karara denir.”⁴ diye tanımlarken; günümüz âlimlerinden Muhammed Takî Osmanî, kelimenin âyetlerde geçen ibarelerinden hareketle şu şekilde tarif etmiştir. Fetva “*ahkâmı şer’iyyeye müteallik olsun (en-Nisâ 4/127, 176) veya olmasın (Yusuf 12/46, en-Neml 27/32) herhangi bir soruya verilen cevaba denir.*”⁵

1 İsmâil b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009’dan önce), “Fetva”, *Tâcü’l-luğâ ve şîhâhu’l-‘Arabiyye (Şîhâh)*, thk. Ahmed Aldulgafûr Atar (Beyrut: Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, 1987), 6/2451; Muslihuddin Mustafa (Ahterî) (ö. 968/1560-61), “Fetva”, *Ahterî-i Kebîr* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1310/1894), 2/111; Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî (ö. 1205/1791), “Fetva”, *Tâcü’l Arûs*, thk. İbrâhim Terzi (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1975), 10/275-276; Fahrettin Atar, “Fetva”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 13/486; Ahmet Yaman, *Fetva Usûlü ve Âdâbı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017), 19.

2 Ebu’l-Ulâ Mardin, “Fetva”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1305), 4/1144; İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü’l-Arab* (Beyrût: Dâru Sadr, 1993), 15/140-148.

3 “Fetva”, *Temel İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İSAM Yayınları, 2020), 3/50.

4 İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1888–1977), *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965), 173.

5 Muhammed Takî Osmanî, *Usûlü’l-İftâ ve Âdabuhu*, trc: Emre Yazıcı, *Fetva Usûlü* (İstanbul: Yasin Yayıncılık, 2010), 3-4.

Karşılaşmış olduğu meselesinin çözüme kavuşturulması için gerekli olan sağlam bir cevabı/fetvayı alan kimse âdetâ gençleştiğinden, fetva ve fütvâ kelimeleri, kök anlamları “*genç, delikanlı olmak*” olan kelimeler ile izah edilmiştir.⁶

3.1.2 Terim Anlamı

Fıkıh terimi olarak fetva “*ibadet veya muamelâta ait amelî bir meselenin şer‘î yani dinî-hukukî hükmünü açıklayan cevap*”⁷ olarak tanımlanmıştır. Ayrıca fetva verenin ehliyeti göz önüne alınarak “*fikhî bir meselede sorulan bir soruya fakih bir kimsenin sorulan mesele hakkında cevap vermesi ve bir hüküm ortaya koymasıdır*”⁸ şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca fetvanın bağlayıcılığı göz önüne alınarak da tarif edilmiştir: “*Vâkıa ve hâdise zuhurunda sorulan mes‘eleye karşı bir hüküm-i şer‘î yi, ilzam veçhile olmıyarak ihbardan ibarettir.*”⁹

Muasır âlimlerden Yusuf el-Karadâvî fetva kelimesini şer‘î ıstılahta, “*Belirli olsun olmasın bir kişi veya topluluktan gelen soruya cevap olarak herhangi bir meselenin şer‘î hükmünü açıklamaktır*”¹⁰ şeklinde tarif etmiştir. Diğer bazı ulemâ farklı yönlerini ele alarak tanımlama yoluna gitmişlerdir.

Fahrüddîn er-Râzî ve Ömer Nasuhi Bilmen lügat anlamını göz önüne alarak; “*Fetva, bir hadise hakkında verilen cevaptır*”¹¹, “*Fetva, meydana gelen bir problemi çözmek için sorulan soruya açıklayıcı tarzda verilen cevaptır.*”¹² şeklinde tanımlamışlardır.

İbn Hamdan ve Mustafa el-Aşkar gibi hukukçular da fetvanın kaynağından hareketle tanımlama yoluna gitmişlerdir: “*İftâ, kendisine arz edilen ve hükmü istenen bir meselede müftünün, Allah’ın hükmünü bildirirken şer‘î delile dayanarak cevap vermesidir.*”¹³

6 Yaman, *Fetva Usûlü ve Âdabı*, 19.

7 Yaman, *Fetva Usûlü ve Âdabı*, 20.

8 Atar, “Fetva”, 486; “Fetva”, *Temel İslam Ansiklopedisi*, 3/50; Ömer Nasuhi Bilmen (1883-1971), *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 1/246.

9 Ebüssuûd Muhammed b. Ali (ö. 982/1574), *Fethu’l-Mu’in alâ Molla Miskîn*, 1/26’dan naklen Yusuf Ziya Yörükân, “Bir Fetva Münasebetiyle: Fetva Müessesesi, Ebüssuûd Efendi ve Sarı Saltuk” (Ankara: İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1952), 141.

10 Yusuf el-Karadâvî, *el-Fetva beyne’l-indibât ve’l-teseyyüb* trc. Ahmet Çetinkaya, *Disiplin ile Esneklik Arasında Fetva* (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019), 13.

11 Fahreddin er-Râzî (1150/1210), *et-Tefsîrû’l-Kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, 1986), 6/408.

12 Bilmen, *Kâmus*, 1/246; 8/206, 266.

13 Ebû Abdillâh Necmüddîn Ahmed b. Hamdân b. Şebîb el-Harrânî en-Nümeyrî (ö. 695/1295), *Sıfatü’l-Fetva ve’l-müftî ve’l-müstefî* nşr. Muhammed el-Albânî (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1984), 4.

Kavramsal çerçevede fetvayla alakalı ele alınan bazı kavramalar vardır. Bu kavramlar fetva konusunun anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Bu kavramları da kısaca açıklamak gerekir:

Hükmünün açıklığa kavuşturulması maksadıyla fikhî/amelî bir meselenin o meselede yetkili olan âlim/fakih kimseye sormaya *istiftâ* veya *suâl*, meseleyi soran kimseye *müsteftî* veya *sâil*, meseleye cevap verip hükmünü açıklayan kimseye *müftî* veya *mucîb*, bu kişinin hükmü sorulan meselenin hükmünü istiftâda bulunan kimseye sözlü veya yazılı olarak açıklamasına da *iftâ (fetva verme)* denir. Müftî kendisinden hükmü istenen meselede farklı ictihad/görüş ile karşılaştığında fetvasında tercih ettiği görüşe *müftâ-bih* denilmektedir. Farklı görüşler arasından hangisinin tercihe daha layık olduğunu ifade eden kavramlara *alâmâtü'l-iftâ (alâmâtü'l-fetvâ)* denilmiştir. Âlimler fetva isteyen müsteftînin ve fetvada bulunan müftünün göz önünde bulundurmaları gereken kurallardan bahsetmişlerdir ki bunlara da *âdâbü'l-müftî (âdâbü'l-fetva, resmü'l-müftî)* adı verilmiştir.¹⁴

3.1.3 Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'de (s.a.v.) Fetva

Bütün dinî kavramların kaynağı Kur'an ve Sünnet olduğu gibi fetva kavramının kaynağı da bu iki temele dayanır ve esas itibariyle Allah'ın hükümlerini tebliğ ve beyân etmekten ibarettir.¹⁵ Yirmi üç senelik zaman diliminde tadrîcen nâzil olan Kur'ân-ı Kerim âyetlerinde fetva kelimesi ve türevleri dokuz âyette sözlük anlamına paralel olarak geçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm âyetlerindeki kullanımı genelde şer'î hükümlerin açıklanması anlamında kullanılmış olmakla birlikte başka anlamlarda da kullanılmıştır.¹⁶ Bu açıdan fetva kelimesi, hakkında bilgi edinilmek istenen bir konuda görüş sorma veya görüş bildirme (en-Nisâ 4/127, 176; el-Kehf 18/ 22; en-Neml 27/ 32), soru sorma (es-Sâffât 37/11, 149), rüyayı tabir etme/yorumlama (Yûsuf 12/41, 43, 46) bağlamlarında dokuz âyette kullanılmıştır.¹⁷ Ayrıca on beş âyette “*yes'elûneke*” (*senden bir konunun hükmünü soruyorlar/sana soruyorlar*) kalıbı da hükmü sorulan meselenin cevabı açıklanarak hüküm verilmiştir. Hilal (el-Bakara 2/189), sadaka (el-

14 Atar, “Fetva”, 487; Talip Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 22; Muhammed Zuhaylî, “Fetva ve Takvâ”, trc. Mustafa Ateş, (Ankara: *Diyanet Dergisi*, 1993), sy: 1, 29/95.

15 Ömer Aslan, *İslam Hukukunda Fetva Ehliyeti*, (Ankara: TDV Yayınları, 2023), 10, 221.

16 Aslan, *İslam Hukukunda Fetva Ehliyeti*, 13.

17 Rifat Uslu, “Zahid el-Kevseri ve Fetva Metodu”, *The Journal of International Social Research*, Volume: 11 Issue: 57 June 2018, 877.

Bakara 2/215, 219), haram aylar (el-Bakara 2/217), içki-kumar (el-Bakara 2/219), yetimler (el-Bakara 2/215, 220), kadınların özel halleri (el-Bakara 2/215, 222), yeme-içme (el-Mâide 5/4), kıyamet (el-A'râf 7/187; Tâhâ 20/105; en-Nâzi'ât 79/42), ganimet (el-Enfâl 8/1), ruh (el-İsrâ 17/85), Zülkarneyn (el-Kehf 18/83) konularında meselenin şer'î hükmü açıklanmıştır.¹⁸

Hz. Peygamber'in hadislerinde de fetva kavramı ile ilgili *fütüvâ* (ki daha çok bu ibare kullanmıştır), *istiftâ* ve *iftâ* terimleri yaygın olarak kullanılmıştır.¹⁹

Risâlet ile vazifelendirilen Hazreti Muhammed'in (s.a.v) görevi, bir postacı misali sadece Allah'ın kelâmını iletmek değildi. Aynı zamanda ilâhî mesajı açıklamak, yorumlamak ve tatbikini göstermekle de yükümlüydü. Bu hususa Kur'ân-ı Kerîm bizzat şu âyetiyle işaret eder: “Allah gerçekten, mü'minlere âyetlerini okuyan, onları arıtan, onlara Kitap ve hikmeti öğreten kendi içlerinden bir resul göndermek suretiyle lütufta bulunmuştur” (Âl-i İmrân 3/164). İnsanlara Kitap ve hikmeti öğretmekle görevlendirilen Hazreti Peygamber (s.a.v)²⁰ tebliğ vazifesini yerine getirirken kendisine itaat ve ittiba eden insanların dine ait meselelerinin yanında hayatın her alanındaki sorularıyla da karşılaşmıştır. Bu durum Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fetvalardaki ictihadının önemini ortaya çıkarmaktadır:

“Risalet görevini yerine getiren Hz. Peygamber (s.a.v) kendisine verilen beyân yetkisiyle (Âl-i İmrân 3/164) re'y ve ictihadına dayalı olarak hükümler verirken başta Kur'ân vahyi olmak üzere dünyevî-uhrevî maslahatların temini çerçevesinde İslâm'ın temel gayelerine dayanmaktaydı. Kıyas başta olmak üzere toplumsal bir gerçeklik olan örf ve âdetler, önceki ümmetlerin şariatları, ashabıyla istişâre, kamu yararını gözetme gibi unsurlardan da istifade ettiği söylenebilir. Peygamberlerin sıfatı olan fetaneti, kişisel tercihleri, yaşadığı toplumun realitesine ve fizikî çevreye dayalı dünyevî tecrübeleri, tarihî tecrübesinin ürettiği beşerî bilgileri de ictihadında yönlendirici olmuştur.”²¹

18 Aslan, *İslam Hukukunda Fetva Ehliyeti*, 10-11.

19 Arent Jean Wensinck (1358/1939) vd.. “f-t-v”, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li-elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî*, (İstanbul : Çağrı Yayınları, 1986), 5/64-68; Atar, “Fetva”, 487.

20 Muhammed Takî Osmanî, *The Authority of Sunnah* trc: Mehmet Özşenel, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 16.

21 Murat Şimşek, *İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları* (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 221.

Hz. Peygamber (s.a.v) insanlara fetva verirken ve Allah'ın hükmünü açıklarken sert ve katı değil merhametli ve yumuşaktı. Zorlaştırmayı değil kolaylaştırmayı esas alırdı. Nefret ettirmez müjdelardı. ²² Muhatabının daha iyi anlamasını ve zihinlerine yerleşmesini sağlamak için tedrici olarak dinin ahkâmını öğreten Hz. Peygamber (s.a.v), dine ait pek çok esası, ashâbının sormuş olduğu sorulara cevap vermek suretiyle öğretmiştir. ²³ Hatta “*Cehaletin ilacı sormaktır*” ²⁴ buyurmak suretiyle karşılaşılan meseleler ve öğrenilmek istenilen hususlarda özellikle sormaya teşvik etmiştir. *Uslûbu'l-hakîm* (soru soranı sorusundan başka bir konuya yönlendirme) olan Hz. Peygamber, soran kimseyi ilgilendiren veya sorduğundan daha faydalı olan bir yöne çektiği gibi soru soranın sualine sorduğu şeyden daha fazlasıyla da cevap vermiştir: Kendisine, “Ya Resulallah! Kıyamet ne zaman?” diye soran kimseye, “Ne hazırladın?” diye karşılık verip, o kimsenin de “Kıyamet için fazla namaz, oruç ve sadaka hazırlayamadım, ancak Allah ve Resulünü seviyorum” demesi üzerine Resulullah (s.a.v) de ona, “Sevdiklerinle beraber olacaksın” buyurarak (Buhârî, VII/40, Kitâbu'l-Menâkıb, bâbu menâkıbı Ömer b. el-Hattâb; Müslim, XVI/185, Kitâbu'l-Birri ve's-Sılâ, bâbu'l-mer'i mea men ehabbe); onu sadece Allah'ın bildiği kıyametin ne zaman kopacağı sorusundan alıp daha çok ihtiyacı olduğu ve kendisine daha faydalı olacak kıyamete amel-i salih hazırlamaya yönlendirmiştir.

Yine bir başkası “Ya Resulallah! Biz deniz yolculuğuna çıkıyoruz, yanımıza da biraz (içecek) su alıyoruz. Bu suyla abdest alacak olursak susarız. Deniz suyuyla abdest alabilir miyiz?” Resulullah (s.a.v): “Denizin suyu temiz ölüsü helaldir.” (Mâlik, Muvatta', I/22, Kitâbu't-tahâre, bâbu't-tahûr li'l-vudû.)” buyurarak, sorduğundan daha fazlasıyla sorusuna cevap vermiştir. ²⁵

Kur'ân, “*Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının.*” (Haşr 59/7) âyetiyle, karşılaşılan meseleler karşısında mü'minin tavrının nasıl olması gerektiğini vurgularken; “*Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra verdiği hükümden içlerinde hiçbir*

²² Ali Muhiyiddin Karadâğî, *el-İctihad ve'l-fetva ve tatbikatühüma ve devrü'l-manzumeti'l-mekasidiyye fi'z-zabti ve't-tecdid*, çev. Mustafa Bülent DADAŞ, *İctihad ve Fetva: Güncel Uygulamaları Fetvada İstikrar ve Yeniliğin Temininde Mekasid Manzumesinin Rolü* (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019), 418.

²³ Ayşe Süt, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hak ve Batıl Kavramları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2010), 72-73.

²⁴ Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani (ö. 275/889) thk. Muhammed Avvame (Cidde : Darü'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye, 1998/1419), “Kitâbu't-Tahâre” 1/142.

²⁵ Abdulfettâh Ebû Gudde, *er-Rasûlu'l-Mu'allim ve Esâlibuhû fi't-Ta'lîm*. çev. Enbiya Yıldırım, *Bir Eğitici Olarak Hz. Muhammed (s.a.v) ve Öğretim Metotları*, (Ankara: OTTO, 2018), 65-133.

sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar” (en-Nisa 4/65) âyetiyle de kendi heva ve hevesine göre konuşmayan; konuştuğu/söylediği şeyler vahiyden ibaret olan (en-Necm 53/4-5) Hz. Peygamber’e (s.a.v) itaat edilmesi vurgulanmıştır.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) *İ’lâmi’l-muvakkı’in ‘an rabbi’l-‘âlemîn* eserine Hazreti Peygamber’in (s.a.v) fetvalarından önemli bir kısmını kaydetmiştir. İbn Kayyim adı geçen bu eserdeki bölüme “*Faslu Fetâvâ İmâmi’l-Muftîn*” adını vermiştir.²⁶

3.1.4 Amacı

Müslüman bireyler, hayatlarında yaptıkları işlerin kendilerine Yüce Yaratıcı tarafından çizilen sınırlar içerisinde olup olmadığını, hayatlarında verecekleri hükümlerin uygunluğunu sorgularlar. Fakat Müslüman bireylerin sahip oldukları olanakları, edinmiş oldukları yetenekleri ve bilgi düzeyleri sorgulama ameliyesini bazı durumlarda yetersiz veya imkânsız kılabilir. Dinin hükümlerine herkesin eşit derecede ulaşabilmesi ve onlardan yararlanabilmesi için, Müslüman bir toplumda dinî meseleleri doğru bir şekilde anlayarak topluma açıklayacak ve insanların meselelerine çözümler getirecek kişiler yetiştirilmesini zorunlu görülmüştür (et-Tevbe, 9/122). “*Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun*” (en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7) ve “*Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme*” (el-İsrâ, 17/36) mealindeki âyetler hem bilgisizce hareket etmeyi menetmekte hem de toplum hayatında ihtisas ve liyakate dayalı iş bölümünün önemine vurgu yapmaktadır.²⁷

Bununla birlikte hayatın dinamizmi içerisinde olan birey veya toplum, sürekli yeni olaylarla karşılaşmakta ve bu yeni olaylara bireyin çözüm üretmesi; gerek sahip olunan imkân ve yetenekler, gerekse de eğitim durumlarının imkânsızlığı neticesinde ortaya çıkan negatif durum durağanlığa yol açacaktır. Fetva faaliyeti bu sorunu çözümleyerek, İslâm ukukunun dinamizmini sağlamayı amaçlamaktadır.²⁸

²⁶ Bu Eser, Ersan Urcan tarafından “*Resulullah (s.a.v.) Efendimizin Fetvaları*” adıyla tercüme edilerek Türkçe kaynak bakımından yararlanmak isteyenlerin istifadesine sunulmuştur.

²⁷ Atar, “Fetva”, 487; *Temel İslam Ansiklopedisi*, 3/50; Mehmet Abay, *İslâm Hukukunda Fetva* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 10.

²⁸ Muharrem Kılıç, “Osmanlı Fetva Literatüründe Gayr-i Müslimlere Tanınan Din ve İbadet Özgürlüğü: Fetâvâ-yi Ali Efendi Örneği”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 13, (2009), 64.

Gayesi ilelebet dinde dinamizmi sağlayarak ortaya çıkacak olan yeni olaylar karşısında ihtiyaçları karşılamak olan fetva ile, şer‘î hükümlerin uygulanma durumu ortaya çıkacaktır. Böylece Müslüman bireyin bu şer‘î hükümlere uygun olarak amel etmesi sağlanmış olacaktır.²⁹ Şer‘î hükümlerin gayesi ise; maslahatları ve onlara götüren yolların kazanılmasını emretmek, mefsedetleri ve onlara götüren yolların kazanılmasını da engellemektir.³⁰

3.1.5 Önemi

Kur‘ân-ı Kerim’de “Allah ... fetva veriyor” (en-Nisâ 4/127,176) buyurarak, fetva verme işini Allah Teâlâ’nın bizzat kendisine nispet etmesi, Hz. Peygamber’in (s.a.v) de risâlet görevine bağlı olarak dînî hükümleri açıklamakla sorumlu tutulmuş olması (el-Mâide 5/67; en-Nûr 24/54; el-Ankebût 29/18) fetvanın önemini ve etkisini ortaya koymaktadır. Bu önemine binaen fetvayı veren müftünün konumu; Allah adına söz söyleyen, Hz. Peygamber’in (s.a.v) halifesi ve “Alimler peygamberlerin varisleridir”³¹ hadisi gereği, işgal etmiş olduğu konumu yüksek ve sorumluluk gerektiren bir konumdur.³² İbnü’s-Salâh, *Edebü’l-müftî ve’l-müsteftî* adlı eserinde “Peygamberlerin meclislerine bakmak isteyen âlimlerin meclislerine baksın.” sözüyle fetvanın şanının yüceliğine ve önemine vurgu yapar.³³ Allah adına söz söyleme görevini önce peygamberler risâlet vazifesiyle yerine getirmiş daha sonra müftülerin, dini yayma ve ilâhî hükümleri haber vermek suretiyle dine hizmetleri peygamberlerin risâlet görevine benzetilmiştir.³⁴

Selef, fetvaya, makamının değeri, konumunun yüceliği, Allah’ın dini ve insanların hayatındaki etkisi sebebiyle ayrı bir değer vermiştir. Bu nedenle selef bazen fetvadan kaçınmıştır. Selef fetvadan kaçındığı gibi ehli olmadığı halde bilgisizce fetva verenleri de hoş görmemiştir.³⁵ Tabiûn alimlerinden Şa’bi (ö: 103/721) ve Hasan el-Basrî (ö: 110/728) kolayca fetva verenlere “Size bir şey sorulunca hemen fetva veriyorsunuz.

29 Yörükân, “Bir Fetva Münasebetiyle”, 140.

30 Yusuf el-Karadâvî, *Fıkhu’l-evleviyât* trc. Abdullah Kahraman, *Öncelikler Fıkhu*, (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2022), 46.

31 Ebû Davud, “Kitâbu’l- ‘İlm”, 1, (No: 3641).

32 Karadâvî, *Disiplin ile Esneklik Arasında Fetva*, 20.

33 Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrahmân b. Mûsâ İbnü’s-Salâh eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245), *Edebü’l-müftî ve’l-müsteftî (Şürûtü’l-müftî)* thk: Rıfat Fevzi Abdulmuttalib, (Kahire: Mektebetü’l-Hanci, 1992), 74.

34 Zuhaylî, “Fetva ve Takvâ”, 95.

35 Kardâvî, *Disiplin ile Esneklik Arasında Fetva*, 21-25.

Şayet soru Ömer'e (r.a) gelmiş olsaydı Bedir'e katılanları başına toplardı" demişlerdir.³⁶

3.1.6 Fonksiyonu

Fetva müessesesi, Hz. Peygamber (s.a.v) döneminden itibaren tarihin her döneminde Müslüman bireylerin hayatının her alanının (din, hukuk, eğitim, kültür, sosyal, siyasal vb.) düzenlenmesi ve yönlendirilmesinde etkili rol oynamıştır. Fetva faaliyeti sayesinde genelde İslâm dininin özelde bu dinin şer'î hükümlerinin, toplumun bütün kesimlerine ulaştırılması hedeflenmiştir. Bilmeyenlerin dinî sorularını bilenlere sorması, bir taraftan yeni ortaya çıkan şer'î sorulara usûl ve kurallar çerçevesinde cevaplar verilmek suretiyle ictihada gücü yetmeyenlerin bilgilendirilmesini sağlarken diğer taraftan da şer'î hükümlerin neşredilmesi ile fıkıh literatürünün oluşmasına katkı sağlamıştır.³⁷ Diğer taraftan dinin genel hükümlerini fer'î meselelere uygulama imkânını da sağlamaktadır.³⁸

Âlimler zamanla ortaya çıkan yeni problemlerin çözümünde, Kur'ân ve Sünnet hükümlerine ek olarak, icmâ, kıyas vb. delilleri de kullanarak, fıkıhın dinamizmini sağlarlarken, ayrıca hayatın olağan akışı içinde meydana gelen yeni meselelerin çözümünü de belli oranda kolaylaştırmıştır.³⁹ Kadılar da hüküm verirken müftülerin icihadları neticesinde meydana gelen fetvalardan faydalanmışlardır. Bu durum yargı hukukunda genel bir yargı birliğinin oluşmasına ve aynı ilmî disiplin içinde iç denetimin sağlanmasına hizmet etmiştir.⁴⁰ İslâm toplumundaki önemli konumu sebebiyle Müslüman toplumlarda fetva, etkin bir işleve sahip olmuştur.⁴¹

3.2 Fetva Verme Yetkisi ve Fetva Verme Yöntemleri

Belirli bir mesleği icra etme veya bir işi yapabilme yetkinliği anlamındaki ehliyet daha çok liyakat kavramıyla ifade edilir.⁴² Fetva ehliyeti ise, "şartlarını taşıyan kişinin

36 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 26.

37 *Temel İslâm Ansiklopedisi*, 3/50.

38 Yörükân, "Bir Fetva Münasebetiyle", 140

39 "Fetva", *Temel İslâm Ansiklopedisi*, 3/ 50; Atar, "Fetva", 487.

40 Atar, "Fetva", 487; Atar, "İftâ Teşkilâtının Ortaya Çıkışı (İstanbul: *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1985), 46-47; "Fetva", *Temel İslâm Ansiklopedisi*, 3/50.

41 Osman Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usûlü* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 54.

42 "Ehliyet", *Temel İslâm Ansiklopedisi*, 2/409.

gerektiğinde fetva vermekle yükümlü olması ve fetva verdiğinde bunun bir hüküm/ dinî-hukukî sonuç ifade etmesidir” şeklinde tanımlanmıştır.⁴³

Fetva görevi, sorumluluğu ağır mesuliyetli olduğu için bu görevi yerine getirenlerde belli bir ehliyet ve liyakatin bulunması kaçınılmazdır. Kur’ân-ı Kerim “*Şayet bilmiyorsanız zikir ehline/ilim sahiplerine sorun*” (en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7) âyetinde, ictihad ehliyetine sahip olmayan kimsenin hükmünü bilmediği şer’î bir meseleyi, konunun uzmanına sorması gerektiğine vurgu yapılırken; “*Allah bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.*” (el-A‘râf 7/33), “*Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, ‘Bu helâldir, şu da haramdır’ demeyin. Çünkü Allah’a karşı yalan söylemiş olursunuz.*” (en-Nahl 16/116) âyetleriyle de neticesinde bir hüküm ortaya konulacak durumlarda yeterli donanımına sahip olmadan söz söylemenin sorumluluğunun ağır olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴

Fetvanın netice itibarıyla yüklemiş olduğu bu ağır sorumluluğun farkında olan sahâbe, Hz. Peygamber (s.a.v) ile olan beraberliklerine rağmen iftâdan genelde uzak durmuşlardır. Bu hassasiyetin bir yansıması olarak; içlerinden birisine bir mesele arz edildiğinde bir başkasına yönlendirir, yönlendirilen kişinin de bir başkasına ve en sonunda meselenin kendisine arz edildiği kişiye döndüğü rivayet edilmiştir.⁴⁵ İmam Mâlik’in şu ifadeleri selef-i sâlihîn de fetvaya liyakat hususundaki hassasiyetlerini göstermesi açısından önem arz etmektedir: “*Benden daha âlim olan birisine sormadan ve beni fetva verme konumunda görüp görmediğini öğrenmeden fetva vermedim. Benim fetva verme ehliyetine sahip olduğuma yetmiş kişi şahitlik ettikten sonra fetva verdim. Hiç kimse, kendisinden daha bilgili birisine sormadan kendisinin herhangi bir iş için yeterli olduğunu görmesin.*”⁴⁶

Fıkıh ve usûl âlimleri müftüyü, ictihad şartlarını taşıyan müctehid anlamında kullanırken ictihad şartlarını taşımayan, başka bir müctehidin görüşünü naklederek fetva veren fıkıh âlimine müftü denmesi mecâz yoluylaadır. Dolayısıyla bunlara müftü değil “*nâkil*” adı verilmiştir.⁴⁷ Hanefî fakihi İbnü’l-Hümâm’a göre, bir kimse başka müctehidlerin görüşlerini ezberleyerek iftâda bulunuyorsa İmâm-ı Âzam gibi bir

43 Şahin, *İslam Hukukunda Fetva Usulü*, 54.

44 Aslan, *İslâm Hukukunda Fetva Ehliyeti*, 85; Şahin, *Fetva Âdâbı*, 37-38.

45 Atar, “Fetva”, 491.

46 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277), *Âdâbü'l-fetva ve'l-Müftü ve'l-Müstefî*, thk. Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1988), 18.

47 Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2020), 327.

müctehidin görüşünü nakil suretiyle zikretmelidir. Buna binaen mevcut âlimlerin fetvaları, gerçek fetva olmayıp nakilden ibaret olduğundan; ya kendisinin müctehide kadar uzanan bir senedi olacak yahut İmam Muhammed'in kitapları gibi bilinen elden ele dolaşan bir kitaptan nakletmiş olacak.⁴⁸

Fakihler müftünün Kur'ân, Sünnet (nâsîh ve mensuhunu, nüzûl ve vürûd sebeplerini, âmm ve hâssını, muhkem ve müteşâbihini, mücmel ve müfesserini; Sünnetin mütevâtir, meşhûr, ahâd, kavli, fiilî, takrirî kısımlarını ile sahih, hasen ve zayıf çeşitlerini bilmesi ve bunları araştırıp öğrenebilecek bir metot ile bilgi birikimine sahip olması), Arapça grameri, önceki müctehidlerin ittifak ettikleri ve ayrıldıkları hususları ve kıyası bilmesi gerektiğinde görüş birliği içindedirler. Müftü Kur'ân, Sünnet ve icmâda açık olarak bulamadığı meselelerin hükmünü ictehad ederek çıkaracağından nasslardan istinbat etme metodlarını gösteren fıkıh usûlü ilmini de iyi bilmelidir.⁴⁹

Aslı itibariyle müftülük resmi bir memuriyet niteliği taşımayıp özü itibariyle dinî ve ilmî vasıf olması nedeniyle fetva vermeye ehliyetli olan her âlim kendisine sorulan meselelere cevap verebilir. Hatta bir bölgede iftâya liyakatli olan tek bir kişi varsa fetva verme görevi o kimseye farz-ı ayn olur. Ancak bu yetkinliğe sahip olmayanların da fetvalarına itibar edilmediği gibi liyakatsiz olduğu halde fetva veren, helâli haram, haramı da helâl gösteren kimseler (*müftî-yi mâcin*)⁵⁰ de cezalandırılmıştır. Bu nedenle Müslüman toplumlar tarihin her döneminde liyakati olan kimseler arasında bir müftü belirleme yoluna gitmişlerdir.⁵¹

İbn Teymiyye (ö: 728/1328) “*Fırıncıların muhtesibi var, aşçıların muhtesibi var da neden fetva işleriyle ilgili bir muhtesip olmasın*” ifadesiyle liyakati olmayan kişilere

48 Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), *Fethu'l-Kadîr*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 5/456-457; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Abidin (ö. 1252/1836) *Reddû'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1966), 1/47; Atar, “Fetva”, 491.

49 Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, çev. editör: M. Cevat Akşit, (İstanbul: Gümüşev, 2008), 16/62; Atar, “Fetva”, 491; Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usûlü*, 38-52; Yunus Vehbi Yavuz, Hanefî Mezhebinde İctihat Felsefesi (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017), 39-42; Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehra, *Uşûlü'l-fıkıh* çev. Abdulkadir Şener, *İslâm Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü* (Ankara: Fecr Yayınları 2021), 329-337.

50 Müftî-yi Mâcin: Halka dine karşı hileleri öğreten, hilelerle de haramı helâl, helâli haram kılmaktan çekinmeyen, bilmediği konularda fetva veren müftî anlamına gelmektedir. (*Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 401).

51 Atar, “Fetva”, 491; “Fetva”, *Temel İslâm Ansiklopedisi*, 3/51.

kamu idaresince izni verilmemesi gerektiğine dolayısıyla liyakatli kimselerin kamu idaresi tarafından belirlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁵²

Günümüz modern dünyasında ise teknolojik imkânlarla birlikte iletişimin gelmiş olduğu noktada fetva verme yeterliliğini belli standartlara bağlayacak ve fetva uygulamalarını kontrol edecek tek bir merci bulmak zorlaşmıştır. Cemaat, mezhep, meşrep açısından halk kitleleri kendilerine yakın hissettikleri ve bilgilerine güvendikleri müftülerden istifade yoluna gitmektedirler. Yine kitle iletişim araçları ve medyanın etkinliğini kullanan radyo, TV kanalları, internet siteleri de yaygın bir şekilde bünyelerinde fetva uygulamalarına yer vermektedirler.⁵³

Fetva verme yetkisi/ehliyetine sahip olan fakihlerin fetva hazırlama yöntemleri asırlara göre farklılık arz etmektedir. Hicri ilk iki asırda (sahabe, tabiün ve müctehid imamlar döneminde) ve mezhep imamlarının öğrencilerinin yaşamış olduğu üçüncü asırda Kur'ân ve Sünnet metinleri esas alınmak suretiyle rey, kıyas, icmâ, istihsan vb. metodlar kullanılmıştır. Mezheplerin teşekkül ettiği, tedvîn hareketinin başladığı hicri dördüncü asırdan itibaren taklîdin ortaya çıkmasıyla bir mezhebe bağımlılık artarken yöntem olarak da “tahrîc”, “tercih” ve “taklit” yöntemi kullanmıştır.⁵⁴ On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar ağırlıklı olarak başvurulmuş ve çağımızda da varlığını hissettiren “taklit” yönteminin yanında özellikle miladi yedinci yüzyıldan itibaren “telfik”⁵⁵ yöntemi de denenmiştir. Çağımızda taklit yöntemi varlığını hissettirse de meydana gelen çağın problemleri karşısında “tahrîc” ve “ictihad” yöntemi de kullanılmıştır. Meydana gelen bu yeni problemlerin iç içe olması ve bu iç içe olan problemlerin çözümünde, problemi çözecek beceriye sahip olan kimselere ihtiyaç hissettirmesi nedeniyle, uzman kişilerin de çözüm esnasında dahil olduğu komisyon ictihadi/heyet ictihadları kurulmuş, uluslararası kongre ve sempozyumlar düzenlenmiş, İslâm ülkelerinde fetva komisyonları oluşturulmuştur.⁵⁶

52 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr el-Cevziyye İbnü'l-Kayyim, *İ'lâmü'l-muvakkî'in 'an rabbi'l-âlemîn*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988), 4/191.

53 Kâşif Hamdi Okur, *Fetvada Dil ve Üslup*, (Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2020), 59-61.

54 Havva Altuntaş, *Alâeddin es-Semerkandi ve Tuhfetü'l-Fukahâ Adlı Eserinde Mezhep İçeriği Tercihler*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 27.

55 Fıkıh âlimleri bu kelimeyi “farklı şeyleri birleştirmek” manasında kullanmışlardır. Usûl âlimleri de bu kelimeyi “taklîd yoluyla bir mesele veya amel üzerinde iki veya daha fazla mezhebin farklı hükümlerini birleştirilerek tatbik etmek” manasında kullanmaktadırlar. (Hayreddin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015, 219).

56 Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usûlü*, 120-121; Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, 179, 191; Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1994), 239; Karadâğî, *İctihad ve Fetva*, 74.

3.2.1 İctihad Yöntemiyle Fetva

Şer‘î hükümlerin aslî kaynakları olan Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet kaynaklı hükümler umumiyetle genel, mutlak ve sınırlı olduğundan sonradan meydana gelen sınırsız meselelere çözüm üretme ihtiyacı bulunmaktadır. Kur’ân ve Sünnet kaynağına dayanarak şer‘î hüküm ve bilgi elde etmek için fakihın olanca gücünü ortaya koyması durumunu ifade eden icthad her insanın yapabileceği bir şey değildir.⁵⁷

Sadece “kendisinde bulunan icthad meleke ve kabiliyetiyle gayret sarfederek hüküm ortaya koyan müctehid müftüler, icthad ederek fetva verebilirler” temel ilkesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte İbn Salâh, fıkıh alanında uzman/müttebi’ müftülerin, tahrîc yapmak için, bağlı oldukları mezhep imamına ait nass veya görüş bulamadıkları takdirde, o imamın usûlüne uygun bir delil ile icthad edebileceğini söylemiştir.⁵⁸

İctihad meleke ve kabiliyeti az kimseye nasip olan bir haslettir. Bu nedenle icthad için müftüde bazı şartların bulunması gerekmektedir.⁵⁹ Müslüman, akıl-baliğ olması, icthad yetkinliği ile adalet vasfına sahip olması gibi temel şartları kendisinde bulundurması gereken müctehid müftünün, şer‘î delillerin iki temel kaynağını (bu iki kaynağın hüküm ortaya koyan kısımlarının bilinmesi yeterlidir), bunların usûllerini, Kitap ve Sünnet’te yer alan kelimelerin lûgat ve şer‘î manalarını, delâlet ettikleri manaları, nâsih-mensubunu, nüzûl-vürûd sebeplerini, hüküm bildiren âyet ve hadisleri, lafızların kısımlarını ve hükümlerin konuluş gerekçelerini bilme icthad edecek müftüde bulunması gereken şartlardandır.⁶⁰ Hakkında hüküm vereceği meselede daha önceki icmâya aykırı düşmemek için fakih hangi konular hakkında icmâ edildiğini de bilmelidir.⁶¹ Ayrıca icthad etme bir cehd ve gayretinin içerisine girmiş olan bu kimsenin ilmî yeterliliğinin yanında; iyi niyet, riyadan-gösterişten uzak olmak, ağırbaşlılık gibi ahlâkî erdemleri de kendisinde barındırması gerekir ki sözü işitenler tarafından kabul görsün.⁶²

57 Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, 16; Tacetdin Bıyık, *Osmanlı Fetvalarında Mûsikî*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 10.

58 İbnü’s-Salâh, *Edebü’l-Fetva*, 45; Nevevî, *Âdâb*, 28-29; İbn Hamdân, *Sıfatü’l-Fetva*, 20.

59 Aslan, *İslâm hukukunda Fetva Ehliyeti*, 86; Ahmet Özdemir, *Çağımızda İfta Usûlü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 86.

60 Özdemir, *Çağımızda İfta Usûlü*, 20-21; Aslan, *İslâm Hukukunda Fetva Ehliyeti*, 90-101; Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usulü*, 56-67. (özetlenerek alınmıştır).

61 Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usulü*, 6, 63; Karaman, *İslâm Hukukunda İctihâd*, 174-175; Abay, *İslâm Hukukunda Fetva*, 56.

62 Aslan, *İslâm Hukukunda Fetva Ehliyeti*, 111-114.

Gerek hükmü daha önceki müctehidler tarafından tespit edilmiş olan konular olsun, gerekse de yeni ortaya çıkan konular olsun ictihad metodu, ictihada açık olan bütün konularda kullanılabilir. Hükmü daha önce belirlenmiş konularda, hükmün değiştirilmesini gerektirecek bir etken bulunmadıkça, yeni bir ictihad yapılmaması, önceki ictihada göre fetva verilmesi esas alınmıştır. Bu temel ilkeyle birlikte, gerek daha önce hükmü belirlenen mesele boyut değiştirdiği, gerekse müctehidlerin farklı ilmî kanaatleri neticesinde yeni ictihadlar da yapılmıştır.⁶³ Yeni bir usulle ictihada işlerlik kazandırılmasının gerekli olduğunu savunan âlimler; siyer, esbâb-ı nüzûl ve vürûdu, fukahanın nasslar hakkındaki yorumlarını ve günümüz şartlarını dikkate alan geniş çaplı bir metot üzerinde yoğunlaşmışlardır.⁶⁴

3.2.2 Tahrîc Yöntemiyle Fetva

Tahrîc, “*Fıkıh âlimlerinin fetva ve sözlerinden ve mezheplerinde ortaya koymuş oldukları usul ve ilkelerle mezhepte imam konumunda olanların ortaya koymuş olduğu kaidelerden, mezhebin temel metinlerinden şer‘î hükümleri çıkarmak*” demektir. Buna göre tahrîc, meydana gelen yeni bir meselenin çözümünü, mezhep tarafından benimsemiş olan bir hükme uygulayarak çözümlenmektedir.⁶⁵

Mezheplerin teşekkül sürecinden itibaren başvurulduğu ifade edilen tahrîc metodu, genel olarak sınırlı sayıda fakihin başvurduğu bir metottur.⁶⁶

Muharririn zarûret ve örf ile âdetin gereklilikleri içerisinde geçmiş ulemâyâ muhalif görüşler ortaya koyduğu da olmuştur. Bu durum örfe göre verilen meselelerle, kıyas ve istihsanın örfün etkisi altında kaldığı meseleler için söz konusu olmuştur.⁶⁷ Günümüz modern dünyasında borçlar hukukundan ticaret hukukuna, iktisattan tıba kadar çok geniş bir ortamda meydana gelen güncel problemlerin çözümünde Müslüman âlimler, tahrîce başvurmaktadır.⁶⁸ Bu metot mezhep içinde uygulanan çözüm şekline göre üç kısma ayrılmaktadır: Fer‘î hükümlerden kaide elde etmek

63 Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usulü*, 122.

64 Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usulü*, 129.

65 Şahin, *İslâm Hukukunda Fetva Usulü*, 129.

66 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 71.

67 Özdemir, *Çağımızda İftâ Usulü*, 24.

68 Tuncay Başoğlu, “Tahrîc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010, 39/422).

(*tahrîcû'l-usûl mine'l-fürû'*), kaidelerden fer'î hüküm elde etmek (*tahrîcû'l-fürû' ale'l-usûl*), fer'î hükümlerden fer'î hüküm elde etmek (*tahrîcû'l-fürû' ale'l-fürû'*).⁶⁹

3.2.3 Bir Müctehidin Sözünü Nakletme Yöntemiyle Fetva

Mukallit müftü, bir mezhebe bağlı, bağlı olduğu mezhep imamlarının görüşlerini ezberlemiş, mezhebe ait görüşlerin temelini ve muhakemesini inceleme gereği duymadan olduğu gibi bilen müftüdür.⁷⁰ Mukallit müftünün, tâbi olduğu mezhepteki müctehid imamlar tarafından tercih edilen görüşleri veya onların ortaya koydukları tercih kurallarına göre kendi tercih ettiği görüşleri, nakil yoluyla fetva vermesi de caiz görülmüştür.⁷¹

Nakilde bulunarak taklit yoluyla fetvada bulunacak olan mukallit müftü için temel husus, mezhepte muteber kabul edilen ve sağlam yolla gelen kaynak vasıtasıyla mezhep imamına ait görüşleri dayanak olarak kullandığından emin olmasıdır.⁷² Bu şekilde emin olan mukallit müftünün, böyle bir görüş ile fetva verebileceği hususunda da ittifak edilmiştir.⁷³

Her mezhep mensubu usûlcüler tarafından, kaynaklardan yararlanma hususunda mukallit müftülere yol gösterici bazı usûl kaideleri belirlemiştir. Mukallit müftülerin, fikhî bir mesele ile karşılaştıklarında tâbi oldukları mezhep âlimlerince belirlenmiş olan usûl ve ilkeleri çerçevesinde sorunu çözümleme yoluna gittikleri; bazen de mezhebin usûlünün sorunu çözmede yetersiz kalması halinde diğer mezheplerin usûlleri çerçevesinde çözümleme yoluna gittiklerini müşahade edilmiştir.⁷⁴ Dört mezhebe ait iftâ metotlarına yer vereceğiz.

3.2.3.1 Hanefî mezhebi

Hanefî mezhebindeki mukallit müftünün, mezhepteki yerleşik görüşlerden hangisiyle fetva vereceği hususunda belirlenmiş bazı ilkeler şunlardır:

⁶⁹ Başoğlu, “Tahrîc”, 422.

⁷⁰ Şahin, *Fetva Âdabı*, 57.

⁷¹ Bilmen, *Kâmus*, 1/247.

⁷² İbnü's-Salah, *Edebü'l-Fetva*, 73; Atar, “İftâ Teşkilâtının Ortaya Çıkışı”, 35.

⁷³ Vehbe ez-Zühaylî, *Usulü'l-fikhi'l-İslâmî*, (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1986), 2/1157.

⁷⁴ Ahmet Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2018), 13-17.

Fetva konusunda ister kendisi amel edecek olsun ister başkalarına fetva verecek kimse için olsun gerekli olan şey, ehliyetli kimse tarafından tercih edildiği bilinene veya zâhiru'r-rivâye olup da aksini tercih etmedikleri kavil ve hükümlere uymaktır. İmam Muhammed tarafından yazılan ve içlerinde Ebû Hanîfe mezhebini açık seçik kaydeden Zâhiru'r-rivâye kitaplarıdır. Zaptedilmiş senedlerle ve tevâtüren intikal etmiş olan bu kitaplar: el-Câmiu's-sağîr, el-Câmiu'l-kebîr, es-Siyeru'l-kebîr, es-Siyeru's-Sağîr, el-Mebsût ile ez-Ziyâdat'tır. Mebsût "Asl" ismiyle meşhur olmuştur; bunun da sebebi onun yazılış bakımından altı kitabın ilki olmasıdır. Yazılış sırası bakımından altı kitabın sonuncusu es-Siyeru'l-Kebîr'dir; bu sebeple de aksi tercih edilmemiş ise ondakiler öncelikle uygulanır. Bu altı kitabı, Hâkimu's-Şehîd, el-Kâfî isimli kitapta toplamış; Şemsu'l-eimme es-Serahsî de el-Mebsût namıyla şerh etmiştir. Onun nakillerine güvenilir, ona aykırı olan ile amel edilmez ve o bırakılıp başkasına gidilmez.⁷⁵

İmam Muhammed'in "Nevâdir" meseleleri de vardır. Bunların senedleri kitaplarda vâzıh ve mevsuk değildir. Bunlardan sonra "Fetava/Vâkı'ât/Nevâzil" meseleleri vardır ki bunları mezheb âlimleri, delillere dayanarak çıkarmışlardır.⁷⁶

Hanefî mezhebinde hiyerarşik sıra Ebû Hanife, O'nun ictihadı bulunamazsa Ebû Yûsuf'un, sonra İmam Muhammed, sonra Züfer ve Hasan b. Ziyâd şeklindedir.⁷⁷ Bir meselede eğer Ebû Yûsuf ve Muhammed İmam'a muhalefet ederlerse; bazıları fetvasında muhayyerlik vardır, ikisine göre de fetva vermek caizdir der. Bazılarına göre ise delili kuvvetli olan tercih edilir. Bu da -en sahîh anlayışa göre- mezhepte ictihad ehliyeti olan müftî içindir. Bu zamanda delil ile tercih ehliyetine sahip âlim olmadığı için şu hâlde yukarıda geçen tafsîlâtı uygulamak gerekir. O sıralamanın aksi tashîh edilmedikçe bu böyledir. Eğer aksi tashîh edilmiş (sahîh olan, seçilen... budur denilmiş) ise sahîh olduğu bildirilen görüşlerini alırız. Çünkü ulemânın, Ebû Hanîfe'nin bazı talebesinin kavlini de tercih ettikleri ve "sahîh olan... budur" dediklerini görüyoruz. Mesela onyedide meselede Züfer'in sözünü tercih etmişlerdir.⁷⁸

75 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, thk. Şenol Taylan (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1443/2022), 67-102 (özetlenerek alınmıştır).

76 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 88-92.

77 Fahrüddîn Hasan b. Mansûr el-Uzcendî el-Kadıhân, *Fetâvâ Kadîhân*, (el-Fetâvâ'l-Hindiyye'nin ilk üç cildinin kenarında), (Bulak: 1310-1311), 1/3; Ebû'l-Feyz Muhammed Fıkhî el-Aynî, *Risâle fî edebi'l-müftî*, thk. Osman Şahin (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları, 2018), 65-66.

78 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 103-132.

Önceki âlimlerden rivâyet bulunmayan yeni meselelerde, daha sonraki âlimlerin görüşlerine başvuracak,⁷⁹ sonra gelenler (Tahâvî, Ebû Hafs el-Kebîr, Ebû Ca'fer, Ebu'l-Leys gibi zevât) de ihtilâf etmiş iseler ekseriyetin dediği alınır.⁸⁰ Dilediği görüşü seçebilir, diyenler de olmuştur.⁸¹

Mezhep imamları ile sonraki dönem âlimleri arasındaki tartışmalı konularda, sonraki âlimlerin görüşleri tercih edilir.⁸² Ömer Nasuhi Bilmen, bunun her zaman için doğru olmayacağını, gerekli incelemelerden sonra karar vermenin doğru yöntem olacağını söylemiştir.⁸³

Müftülere tercihte bulunmada yol gösterici olan kurallar şunlardır: Bütün ibâdet bahislerinde İmâm-ı Âzam'ın, kazâ ile ilgili her fer'î hükümde Ebû Yûsuf'un, zevî'l-erhâm meselelerinde Muhammed'in dediği ile fetva verdiler. Bazı meseleler dışında istihsan kıyasa tercih edilir. Rivâyeti zâhir olan nakledilince rivâyeti nâdir olana gidilmez. Rivâyet, delilin gerektirdiği hükme uygun gelmişse bundan başkasına sapmak uygun değildir. Müslümandan küfrü kaldıran her kavil -zayıf bile olsa- alınmaya daha lâyıktır. Müctehidin rücû ettiği her ictihad hükmü kaldırılmış nass gibidir; -buna değil- başkasına dayanılır, fetva başkasına göre verilir. Metinler şerhlere, şerhler de tercihe şâyân eski fetvalara tercih edilir.⁸⁴

el-Hâniyye ve Mülteka'l-ebhur isimli eserde mesele hakkındaki muhtelif görüşlerden hangisi tercih edilmişse, o önce yazılmıştır. Bu ikisinden başka kitaplarda delilini sona bıraktıkları kavle itimad olunur; çünkü bu kavil üzerinde durulmuş, işlenmiştir. Hidâye ve benzerlerinde durum böyledir; bu itimâdın sebebi delîlin ağır basmasındandır.⁸⁵

Birisi tashih edilmiş iki söz bulunduğunda, tashih edilen söz fetvaya dayanak odur. el-fetva aleyhi, el-eşbeh, el-azhar, el-muhtâr, el-evceh, es-sahih, el-assahh, bihî yüftâ, aleyhi'l-fetva gibi iftâ alâmetleri tashih için kullanılır. Her ikisi de tashih edilirse dilediğini seçip alabilir. Ancak "sahih" ve "asahh" olursa yahut "yüftâ bih" kaydı bulunursa ağır basar.⁸⁶

79 Kadîhân, *Fetâvâ Kadîhân*, 2/452; Fıkhî, *Edebü'l-müftî*, 64.

80 İbn Nüceym, *Bahr*, 6/291.

81 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 132-135; Fıkhî, *Edebü'l-müftî*, 64.

82 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 128; Fıkhî, *Edebü'l-müftî*, 64.

83 Bilmen, *Kamus*, 1/249.

84 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 132-135.

85 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 145.

86 İbn Âbidîn, *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*, 147; Fıkhî, *Edebü'l-müftî*, 85-86.

3.2.3.2 Mâlikî mezhebi

Mâlikî mezhebine mensup mukallit müftünün riayet etmesi gereken temel ilke, mezhep âlimlerinin ittifak ettikleri, mezhebe aidiyeti kesin olan ve daha öncekilerin tercih ettikleri görüşlerle fetva vermesidir.⁸⁷

Müftü, bizzat Mâlik'in kendisi tarafından yazılan eser olduğu için öncelikle *el-Muvatta* 'daki görüşü; onda bulamadığı görüş olursa *el-Müdevvene* 'deki görüşleri alır. Bunlar arasından da İbn Kâsım'ın Malik'ten yaptığı rivayetleri tercih eder. İbn Kâsım, Mâlik'in görüşlerini en iyi bilen olduğu için *el-Muvatta* ve *el-Müdevvene* 'de İmam Mâlik'e ait bir görüşü bulamazsa, İbn Kâsım'ın görüşünü tercih eder. İbn Kâsım'ın *el-Müdevvene* 'deki görüşlerinden sonra, onun başka kitaplardaki rivayetleri alınır.⁸⁸

el-Müdevvene, mezhebin en sağlam kaynağı olduğu için, içerisinde İbn Kâsım'a ait bir görüş bulunmazsa, yine *el-Müdevvene* 'de bulunup da diğer Mâlikî âlimlere ait olan görüşlerle fetva verilir.⁸⁹

Mâlik ve talebelerine ait herhangi bir görüş bulunmadığında, şâzz görüş olmaması ve meşhur görüş olması şartıyla sonra gelen âlimlerin görüşleri tercih edilir.⁹⁰

Nakledilen görüşlerden, hangisinin tercih edildiğinin bilinmediği bir durumda, müsteftiye “iki görüşten birini seç” diyerek aynı anda iki görüşle birden fetva verilemeyeceği ifade edilmiştir.⁹¹

Mezhepte İmam Mâlik'ten sonra, mezhep usûlüne göre çıkardıkları kaviller mezhep görüşü olarak kabul edilen⁹² İbn Kâsım ve İbn Vehb'in tahrirleri, onlardan sonra da Mâzerî (ö.536/1141), İbn Rüşd el-Ced (ö. 520/1126), İbn Arabî, Karâfî ve Şâtıbî gibi âlimlerin tahrirleri gelmektedir.⁹³

87 Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ ez-Zehra, *İmam Mâlik*. ter. Osman Keskiöğlu, (Ankara: DİB Yayınları, 1984), 429; Atar, “Fetva”, 12/492.

88 Ebû Zehra, *İmam Mâlik*, 429; Atar, “Fetva”, 12/492; Osman Keskiöğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), 140.

89 Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, 107.

90 Ebû Zehra, *Malik*, 492.

91 Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, 107.

92 Ebû Zehra, *Malik*, 427.

93 Ebû Zehra, *Malik*, 419.

3.2.3.3 Şâfiî mezhebi

Şâfiî mezhebine mensup mukallit müftünün, mezhepte ittifak edilen görüşlerle fetva vermesi esas ve öncelikli olandır.⁹⁴

Şâfiî'nin bir meselede birden fazla kavli olup, bunlar arasından da bizzat kendisinin tercih ettiği görüş varsa tercih ettiği görüş; kendi tercihini açıklamadığı durumda, tahric ehlinin mezhebin usûlüne göre yaptıkları tercih alınır.⁹⁵

Şâfiî, sahabe müctehitlerine ait farklı görüşleri naklederken aralarından herhangi birisini tercih etmemişse, müftü de aynı şekilde nakletmekle yetinir.⁹⁶

Tartışmalı olup, hangisinin tercih edildiği hususunda bilgi bulunmayan görüşler arasından mukallit müftüye seçme hakkı verilmediği için, tercih edildiğine dair olan bilgiye ulaşıncaya kadar beklemek durumundadır. Dilediği biri ile fetva veremez. Herhangi bir delile dayanmaksızın, bu şekilde tercih yapılması icmâya aykırı bulunmuştur.⁹⁷

İmam Şâfiî'nin “*kadîm*” ve “*cedîd*” kavilleri arasında bir tercih söz konusu olduğunda, kadîm kavilleri Şâfiî'nin görüşleri olmaktan çıktığı için cedîd kavli tercih edilir.⁹⁸ Ayrıca mezhebin âlimleri, Şâfiî'nin görüşlerinden tahric edilmiş bir görüşü tercih etmişlerse de tercih edilen bu görüş “kadîm” görüşe tercih edilir.⁹⁹ Bazı konularda kadîm kavilleri de tercih edilmiştir.¹⁰⁰

Mezhebin usûlüne göre tahric edilmiş iki vecih arasında ihtilaf olması durumunda, mukallit müftü dilediğini seçmeyip, tahric ehlinin tercih ettiği görüşle fetva vermelidir.¹⁰¹

94 Atar, “Fetva”, 12/492.

95 İbn Salâh, *Edebü'l-fetva*, 90; Atar, “Fetva”, 12/492.

96 İbnü'l-Kayyım, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 4/158.

97 İbn Salâh, *Edebü'l-fetva*, 85-87.

98 İbn Salâh, *Edebü'l-fetva*, 90.

99 İbn Salâh, *Edebü'l-fetva*, 90.

100 Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ ez-Zehra, *İmam Şâfiî*, ter. Osman Kesioğlu, (Ankara: DİB Yayınları, 1996), 345.

101 Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, 112.

İki görüşten biri İmam’a ait, diğeri ise tahrir edilmiş görüş ise, İmama ait olan görüş alınır. Tahrir edilen görüşün usulden değil de İmam’ın başka bir görüşünden tahrîci durumunda, tahrir edilen görüş alınır.¹⁰²

Mezhepte bulunan farklı görüşlerden hangisinin daha sağlam olduğu, tercih ehli arasında tartışmalı ise; önce çoğunluğun, sonra daha âlim olanın, sonra da daha takvalı olanların görüşleri tercih edilir.¹⁰³

Müzenî ve Rebî’nin rivayetleri, diğerlerine tercih edildiği gibi;¹⁰⁴ dört mezhep imamının veya âlimlerin çoğunluğunun görüşüyle uyuşan rivayetler de diğerlerine tercih edilir.¹⁰⁵

3.2.3.4 Hanbelî mezhebi

Zaruret halinde, müctehitlerin fetvasını nakletme dışında, mukallit müftüye fetva yetkisi tanımayan Hanbelî mezhebinde,¹⁰⁶ bir fetva sorulduğunda müftü öncelikle, kendisine fetva soran kimsenin maksadına uygun olan cevabı verecektir. Buna göre;

- i) Kesin olarak bildiği hükmü açıklamalıdır.
- ii) Soru sahibi, müftünün taklit ettiği mezhep imamının ictihad ve görüşünü öğrenmek istemişse, müftü de onu biliyorsa, sorana o görüşü bildirir. Ancak bu durumda, mezhebe mensup imamların yazdıkları kitaplarda görüp öğrendiklerini; mezhep imamının görüşleri sonraki imamların görüş ve tercihlerine karıştığı ve mezhep kitaplarındaki her görüş imama ait olmadığı için, imama nispet ederek “*imamın görüşü şudur*” şeklinde cevap veremez.
- iii) Müstefti, müftüye güvendiği için bizzat onun tercih ettiği görüşü sormakta ise, müftü bu durumda bizzat tercih ettiği ve doğruluğuna inandığı görüşle fetva verir.¹⁰⁷

Mezhep imamından aynı konuda farklı görüşler veya rivayetler nakledilmişse, ister müctehid isterse mukallit olsun müftü bunlardan dilediğini alamaz. Öncelikle her iki

102 Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, 112.

103 İbn Salâh, *Edebü'l-fetva*, 88.

104 Keskiöğlü, *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*, 140; Atar, “Fetva”, 12/492.

105 İbn Salâh, *Edebü'l-fetva*, 90.

106 İbnü'l-Kayyım, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 4/171; Hayreddin Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-3*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 2/102.

107 İbnü'l-Kayyım, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 4/155-156.

görüşü birleştirmeye çalışmalı,¹⁰⁸ mümkün olmayıp görüşlerin tarihleri biliniyorsa veya imam öncekinden döndüğünü açıklamışsa müftünün sonraki görüşü alması gerekir. Bu durum da bilinmiyorsa; müftü de müctehid ise, mezhebin usul ve kaidelerine en uygun olanı alır, mukallit ise, bu şekilde tercih yapan mezhep imamlarına dayanarak fetva verir.¹⁰⁹

Mezhebe ait farklı görüşlerden hangisinin tercih edileceğine dair rivayetin bulunmadığı bir durumda, dört mezhep imamının veya âlimlerin çoğunluğunun uygun bulduğu görüşler tercihe değer görüşler olur.¹¹⁰

Mukallit müftü, nakledilen ihtilaflı görüşler arasında, imamlara ait herhangi bir tercih bulamazsa, bu durumda yapması gereken şey, fetva vermekten geri durmasıdır.¹¹¹

Mukallit müftü, yaptığı araştırmalar sonucunda, tartışmalı olan görüşler birbirine eşit görüldüğünden, görüşler arasında tercih yapacak bir görüş bulamazsa, bu takdirde ne yapacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Kimisine göre müftü dilediğini seçebilir; bazılarına göre müftü müsteftiyi tercihte serbest bırakabilir; bazılarına göre ihtiyatlı olanla fetva vermeli; bazılarına göre ise en doğrusu ve üstün olan görüş kendisince ortaya çıkıncaya kadar müftü beklemeli ve fetva vermemelidir.¹¹²

3.3 Fetva Kurumları

Kurumlaşma kavramı; “resmî olarak belirlenmiş kurallara, yasalara, geleneklere, göreneklere, dinsel ve ahlaksal kurallara dayanan sosyal etkileşim kalıplarının istikrarlı bir şekilde gelişmesi” şeklinde tanımlanmıştır.¹¹³

Fıkıh literatüründe yer aldığı şekliyle fikhî bir işlem ve kurumu ifade eden terim anlamını kazanması daha sonraki asırlarda gerçekleştirmiş olsa da iftâ teşkilatının

108 İbn Hamdân, *Sıfatü'l-fetva*, 85-86.

109 İbn Hamdân, *Sıfatü'l-fetva*, 39-40, 87, 1017.

110 İbn Hamdân, *Sıfatü'l-fetva*, 42-43.

111 İbn Hamdân, *Sıfatü'l-fetva*, 40.

112 İbn Hamdân, *Sıfatü'l-fetva*, 41-42; İbnü'l-Kayyim, *I'lâmü'l-muvakkı'in*, 4/210.

113 İşlev ve Süreç Olarak Kurumlaşma. <https://www.sosyoloji.gen.tr/islev-ve-surec-olarak-kurumlasma/> Erişim Tarihi: 25.05. 2024.

H.z.Peygamber zamanında ortaya çıkmaya başladığını ve bu devrede iftâ faaliyetinin yoğun bir şekilde olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁴

İlk etapta bireysel olarak başlayan bu faaliyet daha sonra kurumsal bir nitelik kazanarak fetva müessesinin oluşmasına sebep olmuştur. Fetva kurumu, İslam dininin mantık çizgisini koruma ve fıkıh kaidelerinin problemleri çözmede yeterli olup olmadığını kontrol vazifesini önemli ölçüde yerine getirmiştir.¹¹⁵

İftada bulunma H.z. Peygamber tarafından hususi olarak icra edilse de hicri 1. asrın sonlarına doğru Ömer bin Abdülaziz tarafından resmi devlet teşkilatı haline getirilmekle birlikte Müslüman beldelerinde, gayri resmi olarak da ehliyetli kimselerce devam ettirilmiştir.¹¹⁶

Osmanlı Devleti'nde, Meşihat (Şeyhülslâmlık) kurumu oluşturulmuştur. On altıncı asrın ortalarına kadar müftüler tarafından icra edilen fetva vazifesi, bu asrın ikinci yarısından itibaren, fetva eminlerince icrası sağlanmıştır. Sonraki süreçte Meşihat kurumu kaldırılıp yerine Şer'iyye ve Evkaf vekâleti kurulmuş; fetvanın icrasını bu vekâlet bünyesinde ihdas edilen "Hey'et-i İftâiyye" (Fetva Kurulu), ve "Hey'et-i Tetkikât ve Te'lîfât-ı İslâmiyye" birimleri devam ettirmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde Şer'iyye ve Evkaf vekâleti de kaldırılınca, fetvanın icrası, bu vekâletin yerine kurulan, Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde oluşturulan "Müşâvere Heyeti" aracılığıyla devam ettirilmiştir.

Yaşamış olduğumuz çağda teknolojik, sosyolojik, ekonomik vb. saiklerle fıkıhın alanına giren meselelerin sürekli bir artış göstermesi ve ortaya çıkan bu yeni meselelerin fıkıhla birlikte farklı ilim dallarını da ilgilendirmesi nedeniyle, o ilmin uzmanlarıyla istişareyi zorunlu kılmıştır. Böylece İslam ülkelerinde bazısı ulusal düzeyde bazısı da uluslararası düzeyde faaliyette bulunan kurullar ve kurumlar oluşturulmuştur.¹¹⁷ Müslümanların yaşadığı coğrafyalarda sayıları çok olmakla beraber, burada başta ülkemizde kurumsal olarak bu görevi yasalar çerçevesinde

114 İnci Büyükkakın, *Güncel Fıkıhî Sorular Işığında Fetva ve İşlevi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 8.

115 Büyükkakın, *Güncel Fıkıhî Sorular Işığında Fetva ve İşlevi*, Özet.

116 Fahrettin Atar, *İslam Adliye Teşkilatı*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 118.

117 Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkıhî Çözümler*, 108.

üstlenmiş olan Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu olmak üzere, birkaç kurula kısaca değinilecektir:

3.3.1 Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu

Günümüz Türkiye’inde fetvanın icrası kurumsal bazda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından yerine getirilmektedir.¹¹⁸ Gündemine alıp cevaplandığı fikhî görüşleri *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* ismiyle yayınlayan kurulun bünyesinde; İnançlar ve Dinî Oluşumlar Komisyonu, İbadetler Komisyonu, Sosyal Hayat Komisyonu, İktisadî Hayat ve Sağlık Komisyonu vb. farklı ihtisas alanlarıyla ilgili komisyonlar bulunmaktadır.¹¹⁹ Kurumsal bağlamda fetva vazifesi yapan Din İşleri Yüksek Kurulu’nun, günümüz fetvasında uyguladığı yöntem şöyledir:

Din İşleri Yüksek Kurul’un, güncel meseleleri ele alış yöntemi günümüzde sıkça telaffuz edilen ve önerilen heyet ictihadı veya kolektif ictihad diye de bilinen ictihad tarzına benzetilebilir. Heyet halinde yapılan ictihadda, ilim adamlarının cüz’î ictihad melekesine sahip olması yeterli görülmektedir. Örnek olarak zekât konusunda ihtisas yapmış bir ilim adamı fikhin diğer konularını zekât kadar bilmese de bu konuda ictihad yapabilmektedir.¹²⁰

3.3.2 İslâm İşbirliği Teşkilatı: Mecmau’l-Fıkhi’l-İslâmî ed-Düveli

Suudi Arabistan/Cidde merkezli bu kuruluşun temel amacı, İslâm hukuku alanındaki çalışmalara yardımcı olmak ve modern hayatla birlikte ortaya çıkmış olan meselelere İslâm hukukuna uygun çözüm üretmektir. İslâm İşbirliği Teşkilatı’na üye olan her devletin bir temsilcisinin bulunduğu kurulda, alınan kararlarda farklı düşünen üye olursa, muhalefet şerhi düşülmemektedir. Alınan kararların ve yapılan tavsiyelerin

118 Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, 181; Dadaş, “Fetva Siyaseti”, 40; Recepali Mafratoğlu, *Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları ve Dayandığı Şer’i Deliller*, (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 20-21.

119 Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*, 110.

120 Mustafa Bülent Dadaş, “Kuruluşundan Günümüze Din İşleri Yüksek Kurulu’nun Fetva Siyaseti”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13/25-26, (2015), 59.

Arapça olarak yayımlandığı ve farklı dillere de tercüme edildiği kurul tarafından *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî* ismiyle bir dergi yayınlanmaktadır.¹²¹

3.3.3 Ezher: Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmî

İslâm kültür ve medeniyetinin farklı alanlarında çalışmalar yapan kuruluşun merkezi Mısır/Kahire olup aynı zamanda fikhî meseleleri cevaplandıran fetva heyetini de bünyesinde barındırmaktadır. Farklı mezheplerden üyelerin temsil ettiği kurumun amacı, asrın getirmiş olduğu fikhî meselelerde çalışmalar yapmaktır. Kuruluşun ortaya koymuş olduğu görüşler aylık çıkarılan ilmi dergi ile kitlelere ulaştırılmaktadır.¹²²

3.3.4 S. Arabistan: er-Risâletü'l-Âmme li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ

Fikhî konularda e-mail yoluyla fetva sorma imkânı tanıyan kurullardan birisi olup; Türkçe dâhil olmak üzere dokuz farklı dilde www.alifta.net internet sitesi üzerinden yayın yapmaktadır. Konulu kitap yayını faaliyeti bulunan merkezin, heyet tarafından verilen fetvaları yayınlanmaktadır.¹²³

3.3.5 Kuveyt: İdâretü'l-İftâ

Resmi ve özel şahısların fetva taleplerine cevap veren kurum, el-Evkâf ve's-Şuûnül'l-İslâmiyye Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olup; fetva vermede dört fıkıh mezhebinden istifade edilmektedir. Heyetin verdiği fetvalar *Mecmuatü'l-fetâvâ eş-şeriyye es-sâdire an kitâi'l-iftâ ve'l-buhûsi's-şer'iyye* ismiyle yayınlanmıştır.¹²⁴

3.4 Fetvahâne

Meşihat (Şeyhülişlâmlık) kurumunda fetva işlemlerinin yerine getirilmesini sağlamakla görevli birimdir. Şeyhülişlâmlık kurumunda bulunan müftülerin görev ve yetkileri artınca kendilerine Şeyhülişlâmlık/Meşihat Dairesi tahsis edilmiştir.¹²⁵ Fetvahâne pusula odası, fetva odası (hey'et-i iftâiyye) ve i'lâmat odası olmak üzere üç kısma ayrılmış olup bu birimlerde fetva emininin nezaretinde fetva emini muavini,

121 Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*, 109.

122 Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*, 110-111.

123 Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*, 114.

124 Özdemir, *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*, 113-114.

125 Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği*, 60.

i'lâmat müdürü, i'lâmat mümeyyizi, başmüsevvid, müsevvid gibi memurlar görevlendirilmiştir.¹²⁶

3.4.1 Pusula Odası (Mülazimin/Kalem Müdürü Odası, Kalem Heyeti)

Fetvahâneye fetva talebiyle gelen soru sahipleri, öncelikle bu birime müracaat eder ve fetvalarını fetva formunda açık ve anlaşılır bir şekilde hazırlatarak almış oldukları istiftâ pusulası ile meselenin hükmünü Fetva Odasına sorarlardı.¹²⁷

3.4.2 Fetva Odası (Fetva Heyeti)

Müsteftilerce fetvası istenen meselelerin cevaplarının hazırlandığı, şeyhülislam tarafından onaylanan fetvaların kaydının yapılarak soru sahiplerine verildiği, sorduğu meselenin hükmünü/cevabını şifâhî olarak isteyen kimselerin doğrudan doğruya müracaat edip şifâhî olarak hükmünü öğrendiği yerdir. Başında reîsü'l-müsevvidînin bulunduğu bu birimde görev yapanlara “Fetvahâne müsevvidi” denilmekteydi.¹²⁸

3.4.3 İ'lâmat Odası

Şer'iyye mahkemelerinden gerek doğrudan doğruya gerekse de temyiz yoluyla gelen i'lâm ve hüccetler; doğru ve usulüne uygunluğu incelendikten sonra, verilen karar i'lâmlara yazılır, fetva emini ile i'lâmat müdürü tarafından mühürlenip onaylanır ve sahiplerine verilirdi.¹²⁹

3.5 Fetva Eminleri

Fetva konusunda kendisine güvenilen kişi demek olan fetva emini; fetvahânenin başında bulunan, şeyhülislama sorulan şer'î meselelerin fetvalarını hazırlama ve şer'iyye mahkemelerinden gönderilen ilâmları tetkik etme vazifesiyle görevli aynı

¹²⁶ Koca, “Fetvahane”, 497-498.

¹²⁷ Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği*, 84-85.

¹²⁸ Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği*, 83.

¹²⁹ Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği*, 84.

zamanda şeyhülislamdan sonra görüş belirtme ve karar verme yetkisine sahip kimselerdi.¹³⁰

3.6 Müftüler

Kendisine sorulan umumî ve hususî, şer‘î ve hukukî meselelere ait dinî hükümlere uyarak karar veren kimseye müftü denir.¹³¹ Kısaca, fetva veren, hukukî meselenin hükmünü beyan eden şahsa müftü denir.¹³²

İslâm'ın ilk dönemlerinde müftü kelimesi mutlak müctehid veya tercih ya da hüküm istinbatı ehliyetine sahip mukayyed müctehid ile eş anlamlı olarak kullanılmaktaydı. O dönemde fetva veren kişide ictihad ehliyetinin bulunması şarttı. Sonra bu şart hafifletildi ve mezhep imamının ortaya koyduğu görüşlerde esas aldığı kaidelere binaen yeni fetvalar üretebilen veya mezhebinin görüşlerini ezberleyen veya imamının mezhebinden haberdar olarak fetva verebilen kişilerin de fetva vermesi caiz görüldü.¹³³ Kendilerine bir mesele sorulduğunda, ancak müctehidlerin sözünü naklettiklerinden dolayı “nâkil” adı verilen müftülerin fetvaları, gerçek fetva olmayıp nakletmekten ibaret olduğu için bu kimseler, fetvaya gerçek manada yetkili olarak görmemişlerdir.¹³⁴ Müftüler ortak özellikleri itibariyle üç gruba ayrılmıştır:

3.6.1 Müctehid Müftü

İctihad yetenek ve kabiliyetine sahip olmasından dolayı ictihad yöntemiyle hüküm çıkaran fakih demek olup, *dinde müctehid*, *müntesip müctehid* ve *mezhepte müctehid* olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.¹³⁵

3.6.2 Müttebi‘/Uzman Müftü

İctihad kabiliyet ve yeteneğine sahip olmadığı için ictihadda bulunmayan, mezheplerde yerleşik olan hükümleri inceleme/araştırma yapmak suretiyle delilleriyle

130 Ayar, *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği*, 105.

131 Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, 181.

132 Atar, “İftâ Teşkilâtının Ortaya Çıkışı”, 20.

133 Karadâğî, *İctihad ve Fetva*, 377.

134 Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, (Konya: Uysal Kitabevi, 1990), 4/288.

135 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 53-54.

birlikte kavrayarak, onlarla fetva veren, görüşleri arasında tercih yapabilen uzman kişiler olup *tercih yapanlar* ve *hafızlar* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹³⁶

3.6.3 Mukallit/Nakilci Müftü

Günümüzde yaygın olup, bir mezhebe mensup olan; mensubu olduğu mezhebin görüşlerini ezberleyerek onları sadece taklit yoluyla bilen müftüdür.¹³⁷

3.7 Müftü ile İlgili Hükümler ve Müftünün Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar

Âyet, “*Şayet bilmiyorsanız zikir ehline/ilim sahiplerine sorun*” (en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7) vb. ifadelerle, dinini iman, ibadet ve muamelat boyutuyla sağlam bir çerçevede yaşamak isteyen kimselere bunun yolunu gösterdiği gibi, ehil olan kimselere de bu yöndeki sorumluluğu yüklemiştir. Bu ehliyetle sahip olan âlimlerle ilgili geniş mâlumat “Edebü’l-fetvâ ve’l-müstefî”, “Âdâbü’l-müftî” ile “Resmü’l-müftî” gibi konu başlıklarında veya kaynaklarda işlenmiş olup, bir kısmı kısaca şunlardır:

- i) Müftü öncelikle iyi niyetli ve samimi olmalıdır.¹³⁸
- ii) Müftü güven verici, emanet sahibi, kendisine gelen meselelerdeki sırrı etrafa yaymadan, saklayabilmelidir.¹³⁹
- iii) Müftüde aslolan ehliyet olduğu için müftünün erkek-kadın, hür-köle olması fark etmez.¹⁴⁰
- iv) Fetva verirken başta zayıflar olmak üzere insanların maslahatına uygun olan kolay yolu tercih etmelidir.¹⁴¹

¹³⁶ Şahin, *Fetva Âdâbı*, 56.

¹³⁷ Şahin, *Fetva Âdâbı*, 57.

¹³⁸ Aşkar, *el-Fütvâ ve Menâhicü’l-İftâ*, 61-62.

¹³⁹ Orhan Çeker, “İftâ ve Bir Fetva Defteri Örneği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, 6, (1996), 45.

¹⁴⁰ Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 92.

¹⁴¹ Ebu’l-Feyz Mehmed Fıkhî el-Aynî, *Risâle fî Edebi’l-Müftî* thk. Osman Şahin (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018). 78.

- v) Müftü kendisinin doğru yolu gösteren bir kılavuz olduğunu, vereceği fetvanın insanları ıslah etmek için bir sebep teşkil edeceğini bilmeli ve bunun için de insanlar için en kolay olanı tercih etmelidir.¹⁴²
- vi) Ne birine olan düşmanlığı ne de yakınlığı fetva vermesine tesir etmemeli bu uğurda gelebilecek herhangi bir menfaat veya zararı dikkate almamalıdır.¹⁴³
- vii) Öfke, açlık, susuzluk, muhakemesini zayıflatan üzüntü, aşırı sevinç, elem veren hastalık vb. zihnini başka bir şeyle meşgul olmasına ve mizacın değişmesine sebep olan hallerde fetva vermemelidir.¹⁴⁴
- viii) Müftü müstakil de olsa fâsık bir müftü ise kendisiyle ilgili konularda fetva verebilir, başkasına fetva veremez.¹⁴⁵
- ix) Kendisinden başka fetva verecek müftü yoksa soruyu cevaplamak onun görevidir.¹⁴⁶
- x) Müftü belirli bir mezhebe göre fetva verse sonra verdiği fetvanın mezhebinin fetvasına aykırı olduğu ortaya çıkarsa fetvasından dönmesi gerektiği¹⁴⁷ gibi; verdiği fetva Kur'ân ve Sünnete aykırı olduğunda da dönmelidir.¹⁴⁸ Müftü fetvasından döndüğünde, fetva verdiği kişiye haber vermesi yerinde olur.
- xi) Müftü icmâ ve ihtilaf konularını iyi bilip icmâyâ uygun olan görüşleri nakletmeli; şâz ve zayıf görüşleri nakletmekten kaçınmalıdır.¹⁴⁹
- xii) Müftü verdiği fetvalarla halkın amelinde gevşekliğe sebebiyet vermeden orta yolu tercih ederek fetvasıyla insanları yasaklardan caydırmalıdır.¹⁵⁰
- xiii) Müftü, bulunduğu beldenin örfünü, dilini ve kullanılan kavramların ne anlama geldiğini bilmiyorsa yeminler ve ölçü birimleriyle ilgili fetva vermesi caiz değildir.¹⁵¹

142 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 90.

143 Karadâği, *İctihad ve Fetva*, 363.

144 Karadâği, *İctihad ve Fetva*, 405.

145 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 93.

146 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 93.

147 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 93.

148 Abay, *İslâm Hukukunda Fetvâ*, 94.

149 Aslan, *İslâm Hukukunda Fetva Ehliyeti*, 210.

150 Çeker, "İftâ ve Bir Fetva Defteri Örneği", 47.

151 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 94.

xiv) Çağın diline uygun olarak net, anlaşılır, açık ve akıcı bir dille fetvada bulunmalıdır.¹⁵²

xv) İnsanların yaşadıklarını anlamaksızın ve onların problemlerini hissetmeksizin gerçek veya sanal bir hücrede yaşayanlar insanlara fetva vermemelidir. Bu nedenle müftünün hayattan uzak ve toplumun geleneklerini bilmeden yaşamaması için genel kültüre sahip olması lazımdır.¹⁵³

3.8 Fetva Vermenin Edepleri

Müftünün fetva verirken ve müsteftînin de fetva isterken bilmeleri ve riayet etmeleri gereken usul ve kaidelere (âdâbü'l-fetvâ, resmü'l- müftî) denir.¹⁵⁴ Klasik literatürde “Âdâbü'l-müftî”, “Âdâbü'l-fetva”, “Resmü'l-müftî” şekillerinde adlandırma yapılırken, günümüzde “Fetva Âdâbı” terimiyle birlikte “Fetva Usûlü” terimi kullanılmaktadır.¹⁵⁵

Bu tür eserler, fetvanın mahiyetiyle ilgili (tanımı, dindeki yeri, hükmü, kapsamı gibi) konular başta olmak üzere, fetva verenlerle ilgili konular (fetva verenlerle ilgili şartlar, verenlerin dereceleri, yararlanılan kaynaklar, müftüler vb. usûl konuları ile atama, ücret ve hediye kabul etme gibi konular) ve fetva isteyenlere ait usûl ve âdâb ile fetva istemede uyulması gereken kuralların yer aldığı konuları içermektedir.¹⁵⁶ Asr-ı saadetten uzaklaştıkça ehliyet sahibi insanların azalması, ahlâkî yozlaşmanın artması gibi şartlar bu müktesebatın önemini daha da artırmış ve yazılı metinler halinde ele alınmasını kaçınılmaz kılmıştır.¹⁵⁷

Fetva verenin, fetva verirken uyması gereken bazı kaideler şunlardır:

- i) Müftü soruyu cevaplarken kapalı bir nokta kalmayacak şekilde cevaplamalıdır.¹⁵⁸
- ii) Sorulan konuda izah edilmesi gereken yerler var ise açıklanmalı, mutlak ifadelerle fetva vermemelidir. Fetva isteyen kişi müftünün yanında ise müftü ayrıntılı olarak

152 Karadâğî, *İctihad ve Fetva*, 406.

153 Karadâvî, *Disiplin ile Esneklik Arasında Fetva*, 29-31.

154 Atar, “Fetva”, 487.

155 Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, 19.

156 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 20.

157 Fatih Çınar, “Klasik Dönem Fıkıh Usûlü Literatüründe Edebü'l-Fetvanın Yeri”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, (2021/1), 55.

158 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 96.

soruyu yazar,¹⁵⁹ yazdığı kelimeleri çok iyi düşünür ve sonra cevabını o kimseye verir. Müftünün yazısını okunaklı olmalı, cevabını açık ve net yazmalıdır.¹⁶⁰

iii) Müftü, fetvasına besmele ile başlamalı, Allah’a hamd etmeli, Rasûlüne salât-ü selâm getirmeli, “Rabbim! Gönlüme ferahlık ver, işimi bana kolaylaştır, dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar.”¹⁶¹ gibi dualar etmeli, bitirirken de Allah’tan muvaffakiyet dilemelidir.¹⁶²

iv) Müftü verdiği fetva karşılığında bir ücret talep etmemelidir.¹⁶³

v) Özellikle yazılı olarak kendisine sorulan ve bu soruların fitne çıkarmak için sorulmuş olduğu kanaatine varan müftü, cevap vermeyip soruyu soran kişiye iade etmelidir.¹⁶⁴

3.9 Müsteftînin Sıfatları, Hükümleri ve Edepleri

Karşılaştığı dinî bir konuda bilgi sahibi olmayan kişinin bilmediği meseleyi yetkililere sormasına istiftâ, bu şekilde soran kişiye müsteftî denir.¹⁶⁵ Fetva faaliyeti, esas itibariyle müsteftînin soru sormasıyla başlamaktadır. Fetva isteyenlerin bir toplumda çok olması, o toplumda dinin hayatın her alanına tatbiki hususundaki gayretin göstergesi kabul edilmiştir.¹⁶⁶

Fetva soran, müftünün derecesine ulaşamadığından, şer‘î hükümler hakkında müftüye soru soran ve sorduğu kimseyi taklid eden kişidir. Soru sorduğu müftünün görüşü hatalı da olsa müftünün verdiği fetva ile amel etmesi caizdir.¹⁶⁷

Fetva soran, sorusunu bir ihtiyaca bağlı, iyi niyetle sormalıdır. Gerçeği öğrenip gereğiyle amel etme gibi meşrû bir amaç olmalıdır. Başkasının ilmini denemek,

159 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 96.

160 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 97.

161 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 97.

162 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 97.

163 Osmanî, *Fetva Usûlü*, 142.

164 Osmanî, *Fetva Usûlü*, 142.

165 Atar, “Fetva”, 487.

166 Özdemir, *Çağımızda İftâ Usûlü*, 39.

167 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 97.

cehaletini ortaya koymak, elde edilecek bilgiyi haksız yere kullanmak, gereksiz tartışmalarda bulunmak için soru sorup fetva istemek doğru bir davranış değildir.¹⁶⁸

Fetva isteyen sorusu, dinî meselelere müteallik olacağından adalet ve ilim sahibi olup, müftülük vasıflarını taşıyan, insanlar arasında çok iyi tanınan, fetva vermeğe ehil olan, kendini ilme vermiş her ilim adamından fetva isteyebilir, böyle kimseleri bulup sorusunu o kimseye yöneltebilir. Soran kimse, müftüye soru sorarken saygı göstermeyi de ihmal etmemeli, hürmet ve şükranın bir ifadesi olarak müftüye dua etmeyi ihmal etmemelidir.¹⁶⁹

3.10 Fetvanın Bağlayıcılığı

Her Müslümanın mükellef olduğu şer‘î hükümleri, bu hükümlerin asıl kaynakları olan Kitap ve Sünnetten kendi imkânlarıyla öğrenmesi mümkün değildir. Dinde derinleşmemiş bir Müslümanın Şâri‘in kendisinden talep ettiği dinî sorumluluğunu yerine getirmek için karşılaştığı şer‘î bir meselede; meselenin hükmünü öğrenmek ve gerektiği şekilde amel etmek sebebiyle ehline sorması önem arz etmektedir.¹⁷⁰

Fetva, nass'ta mevcut olan kat'î bilgilerin aktarımıyla olabilse de genel itibariyle zannî hüküm ifade eden ictihada dayanmaktadır. Bu açıdan kat'î hüküm ifade eden fetva ile ictihad kaynaklı zannî bir delile dayanarak belirlenen fetvanın bağlayıcılığı birbirinden farklıdır.¹⁷¹

Beşerî hukuk sistemlerinde olduğu gibi şer‘î hukukta da hukuk güvenliği açısından hukuk birliğine ve çelişmezliğine ihtiyaç duyulması, şer‘î hukukta belli ictihadlara bağlanmayı sağlamış ve bu bağlanmanın neticesinde ortaya çıkan ve adına “mezhep” denilen olgu, pratikte kolaylık sağladığı gibi bireyleri tutarlı davranmaya sevk etmiştir.¹⁷²

168 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 97.

169 Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 98.

170 Reyhan Arslan, *Fetvanın Bağlayıcılığı ve Fetvada Hata*, (Yalova: Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 2.

171 Arslan, *Fetvanın Bağlayıcılığı ve Fetvada Hata*, 28.

172 İbrahim Kâfi Dönmez, “İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı”, *Usul İslam Araştırmaları* 1/1, (Haziran 2004), 48.

Bir meselenin hükmünü beyan etmek olan¹⁷³ fetvanın tarifi yapılırken “Vâkıa ve hâdisе zuhurunda sorulan meseleye karşı bir hükm-i şer’iyi, ilzam veçhile olmıyarak ihbardan ibarettir” denilmek suretiyle, verilen şer’î hükmün bağlayıcı olmadığına işaret edilmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu da fetvalarında, ortaya konulan hükmün diyanî olduğuna, bağlayıcılığının bulunmadığına; cevapları kabul edip etmemenin kişilerin bireysel dindarlığı ile ilgili olduğuna işaret etmektedir.¹⁷⁴

173 Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *et-Ta'rifât.*, thk: İbrahim el Ebyânî, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, 1405), 49.

174 <https://kurul.diyagnet.gov.tr/FetvaYontem> (Tarih: 11.04.2024)

4. DEFTERLERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan incelemede defterlerin içeriğinin gerek müftülüğe gelmek suretiyle gerekse telefonla aramak suretiyle sorulan sorulara verilen cevapları kapsadığını görmekteyiz. Çalışmamızda 02.02.1970 yılında başlayıp 21.05.2008 tarihinde kaydedilen son fetvanın yazılı olduğu defteri (I) numaralı defter olarak; ilk fetvasının tarihinin kaydedilmediği (ilk tarihlendirme on birinci fetvada 20.09.2011 olarak yapılmıştır) ve son fetvasının 29.12.2015 olan defteri de (II) numaralı defter olarak isimlendirme yoluna gidildi. Çalışma boyunca da bu şekilde isimlendirilecektir.

I numaralı defterimizin kapağındaki adlandırılması “ŞİFAHÎ SORULAR DEFTERİ”, II numaralı defterin adlandırılması ise “ŞİFAHÎ SORULAR KAYIT DEFTERİ” şeklindedir. I numaralı defterin eni 24 cm, boyu ise 33,5 cm; II numaralı defterin eni 32 cm, boyu ise 22,5 cm’dir. Her iki defterin dış kapak renkleri siyahtır. (Ek A, Ek B)

I numaralı defterin sonunda “*İşbu defter kırk iki tek sayfadan ibarettir*” notu düşülüp mühürlenmesine rağmen aslında kırk altı sayfadan ibaret olup numaralandırmaya beşinci sayfadan başlanmıştır. Ayrıca fetva kaydına, numaralandırılmayan üçüncü sayfadan başlanmıştır. II numaralı defter ise iki yüz altı sayfadan ibaret olup çalışmanın son fetvasını teşkil eden sayfa yüz ondur. Bu defterin sayfa numaralandırılmasında doksan dokuzuncu sayfadan sonra atlanarak yüz bire geçilmiştir.

Fetvaların sıra numaralandırmasında I numaralı defterde, altmış dört sıra numaralı fetvadan sonraki fetvaya numara verilmeyip, bir sonraki fetvaya altmış beş numarası verilmiştir. Yetmiş iki sıra numaralı (atlama olduğu için aslında yetmiş üç olacaktı) fetvadan sonraki fetvalara sıra numarası verilmemiş olup toplam yüz bir adet fetvayı içermektedir. II numaralı defterde ise altmış üç sıra numarası iki defa verilmiştir. Yüz kırk beş sıra numaralı (aslında yüz kırk altı olacaktı) fetvadan sonra numaralandırılma terk edilmiştir. Çalışmamızın sınırını belirleyen fetva sayısı II numaralı defterde iki yüz on sekiz tanedir. Böylece iki defterin içindeki toplam üç yüz on dokuz fetva, çalışmanın alanını kapsayacaktır. Fakat I numaralı defterde kırk sekiz sıra numarada “istiftanın nev’i” olarak “fıkıh” yazıldığı halde “verilen cevabın hülâsası”na bir şey yazılmayıp boş bırakılmıştır. II numaralı defterde ise iki yüz on sekiz sıra numaralı

soru yazılmış olmakla birlikte gerek soru soran kişi ile ilgili gerekse de -verildi ise eğer- cevabı kaydedilmeyip boş bırakılmıştır.

Fetvalar I. deftere; Sıra No, Tarihi, Müracaat Edenin Adı-Soyadı, İstiftanın nev'i, Verilen cevabın hülâsası şeklinde kaydedilmiştir. II. defter ise her sayfaya iki fetva yazılabilecek şekilde tasarlanmıştır. Sıra No, Soru ve Cevap bölümlerine ayrılmıştır. Soru bölümünün altında Tarih, Soru Soranın Yaşı-Cinsiyeti-Mesleği ve Tahsili kısımları; Cevap bölümünün altında ise Cevaplayanın Adı-Soyadı, Unvanı ve Faydalanan Kaynak Eserler kısımları vardır. (Ek C, Ek D)

I. defterde kayıt altına alınan fetvalar cinsiyet bakımından değerlendirildiğinde elli dört tanesi erkekler, otuz üç tanesi bayanlar, on tanesi cinsiyet belirtilmeden, üç tanesi grup tarafından olduğu belirtilmiş fakat grubun erkek mi bayan mı olduğu belirtilmeden, bir tanesi de karı-kocanın birlikte sordukları soruları içermektedir. II. defterde kayıt altına alınan fetvaların ise yüz otuz tanesi erkekler, yetmiş dört tanesi bayanlar tarafından sorulan soruları içermekte olup; on dört tanesi için cinsiyet belirtilmeden kaydedilen soruları içermektedir.

Fetvalarda herhangi bir belirlemeye gidilmediği için gelen soruların ekserisinin Kastamonu halkı tarafından sorulduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte I numaralı defterin elli sekizinci sorusu Tokat'lı bir şahıs tarafından sorulmuş olup Ferâiz ile ilgilidir.

Fetvalar soruldukça her günün fetvası deftere kaydedilerek meydana getirilmiş olduğu için defterler diğer klasik fetva mecmuaları gibi fıkıh sistematığına göre düzenlenmemiş, sorulan soruların peş peşe kaydedilmesiyle oluşan farklı konulara ait olarak sıralanmıştır.

Verilen Fetvaların uygunluğunun kontrolünün yapıldığını sayfalarının üst kısımlarına “görüldü, incelendi” ibareleriyle birlikte mühürlenmelerinden anlamaktayız. Bununla birlikte defterlerin her sayfasında Kastamonu Müftülüğü'ne ait mühür de bulunmaktadır.

4.1 Soruların Konulara Göre Tasnifi

Konulara göre tasnif edilmiş olan fetvalar, çalışmamızın sonunda “EK E” kısmında kayıt altına alınırken izlenen yöntem şu şekilde olmuştur: Müsteffîler tarafından sorulan sorular defterlere nasıl kaydedilmiş ise herhangi bir değişiklik yapmadan; verilen fetvalar ve gösterilen kaynaklar hususunda da aynı usûlü gözeterek, defterlerin orijinal haline riayet ederek kayıt altına aldık. (Bk. Ek E)

4.1.1 Akaidle İlgili Sorular

Akaid, *akd* (dügümlemek) kökünden türemiş olan *akîde* (gönülden bağlanılan, sapasağlam düğümlenmişçesine inanılan şey) kelimesinin çoğuludur.¹⁷⁵ İ’tikad kelimesi de aynı kökten türetilmiş, “*iman*” kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmakta ve “*düğüm atmışçasına bağlanmak, bir şeye gönülden inanmak, gönülden benimsemek*” anlamına gelmektedir.¹⁷⁶ Dinî bir terim olarak akîde, “*inanılması zorunlu olan ilke, iman esası*”; akaid ise, “*İslâm dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri, iman esasları*” anlamındadır.¹⁷⁷

Akaid konusunda gelen sorular beş tane olup; I. deftere kayıtlı olan üç, II. deftere kayıtlı olan iki tane soru vardır. I. defterdeki sekiz ve otuz üçüncü soruların soru kısmına sadece akaidle ilgili olduğu yazılmış olup cevap verilmiş ayrıca kaynak belirtilmemiştir. (Ek E. 1. Akaidle İlgili Sorular ve Fetvalar).

İlâhî inançla ilgili olduğunu kabul ettiğimiz bu sorulardan farklı olarak beşerî/halk inancıyla¹⁷⁸ ilgili olan türbelere mum dikmek, mevlit okutmak, 4444 Tefriciye vb. sorular da bulunmakta olup, bu yöndeki sorular “*Sosyal Konular*” başlığı altında toplanmıştır.

4.1.2 Tahâret/Temizlik ile İlgili Sorular

175 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 15.

176 Sultan Akçıl, *Şeyh Muhsin-i Fânî'nin Nûru'l-Beyân Adlı Kur'an Tercümesi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

177 Ahmet Saim Kılavuz, “Akaid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/212.

178 Rasim Bayraktar, *Fetva Soruları Işığında Dindarlık Tipolojileri (Samsun Örneği)*, (Ankara: Berkan Yayınevi, 2018), 104.

Sözlükte “*temizlenmek, arınmak*” mânasındaki tahâret, terim olarak, necâset/pislik denilen maddî kiri veya hades denilen mânevî pislîği gidermek” demektir.¹⁷⁹

Sorularda abdest, gusûl ve teyemmüm ile durumlar, kadınların halleri, mest üzerine mesh etmek, kuyularla ilgili ahkâm konu edinmekte olup; abdestte şüphe, vücudunda bulunan hastalık nedeniyle kişinin teyemmüm yapma durumu, âdet hallerinde olan kadınların Kur’ân’a dokunması, dövme yaptırma ve ojenin abdeste etkisi, özürünün abdest durumu, düşük yapan kadının namaz ve oruç ile ilgili durumu farklı zamanlarda tekraren sorulmuştur.

Tahâret konusunda gelen sorular otuz altı tane olup; I. deftere kayıtlı on üç, II. deftere kayıtlı olan ise yirmi üç tanedir. (Ek E. 2. Tahâret/Temizlik ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.3 İbadetle İlgili Sorular

Yaratıcı kudrete boyun eğme, alçak gönüllülük gösterme, itaat etme, kulluk yapma, tapma, tapınma” anlamlarına gelen ibâdet kelimesi,¹⁸⁰ dinî bir terim olarak ise, insanın gönülden ve isteyerek Allah’a saygı, sevgi ve itaatini göstermesi; neticesindeki niyeti Allah’ın rızasını kazanmak olan belirlenmiş tavır ve davranışları ortaya koymaktır.¹⁸¹ İslâm’ın temel şartlarını teşkil eden namaz, oruç, zekât ve haccın yanında kurban kesme, itikâf, dua, Kur’an okuma, hayır ve infakta bulunma gibi davranışlar terim anlamıyla ibadetin en meşhur örneklerini oluşturur.¹⁸²

4.1.3.1 Namaz ile ilgili sorular

Fıkıh terimi olarak salât tekbirle başlayıp selâmla son bulan, fiilî ve kavli bir dua niteliğinde olan, belirli hareket ve sözlerle Allah’a karşı bedenlen yapılan ibadetin adıdır.¹⁸³

179 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 626.

180 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 285.

181 Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/233.

182 Ferhat, Koca, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/240.

183 M. Kâmil Yaşaroğlu, “Namaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/350.

Sorulan sorularda namazın kılınmayacağı vakitler, sabah namazının kazası, imama tâbi olup da cemaat içerisinde bulunan kadının durumu, rekâtların sayısında imam ile cemaatin ihtilaf etmesi, namazda kıraat, muktedinin kıraat ve intikal tekbirleri, uzuvları bakımından eksik olan kimse ile erken doğan bebeğin cenazesinin durumu, intihar eden ve ebeveyninden birisini öldüren kimse ile müsademedede öldürülen eşkıyanın cenaze namazı, müezzinden başkasının ikameti, dam üzerinde bulunan kimsenin evin içindeki imama ve evde bulunan kimsenin Kâbe'deki imama uyması, vakit sünnetlerinin yerine kaza kılınması, nafil namaz çeşitleri (Şükür, Kandil, Teheccüd), seferilik, özürünün namazı, kadınların imameti ve Cuma namazı kılınmaları, sütte, kaza namazlarının cemaat halinde kılınması, imsak ile birlikte sabah namazının kılınması, kadınların namazda başlarını örtmesi, secdede ayakların yerden kesilmesi, namazda aniden irkilme, kâde-i ahire, kerahat vaktinde tilavet secdesi, sehiv secdesi, akıllı seccadeler ile namaz, vasıtada namaz, ezan okuyana selam verme, oturarak kamet ve oturarak imamet ile kazalarda ezan ve kamet gibi konular yer almaktadır.

Namazın kılınamayacağı vakitler, namazda kıraat, muktedinin kıraat etmesi, vaktin sünnetlerinin yerine kaza kılınması ve seferiliğin başlangıcı ile seferilikte namaz konularındaki sorular zaman içerisinde tekrarlanan sorulardandır.

Namaz konusunda sorulan soru sayısı elli dört tane olup; on dokuz soru I. deftere, otuz beş soru da II. deftere kaydedilmiştir. (Ek E. 3. Namazla İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.3.2 Oruç ile ilgili sorular

Oruç fıkhıta, imsaktan iftara kadar ibadet kastıyla yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir. Süresi içinde kişinin kendini oruç yasaklarına karşı tutmasına imsâk denir.¹⁸⁴

Konuyla ilgili fetvası istenen meseleler oruç kefâreti (dayanağı, bir Ramazan'da kefâreti gerektiren durumun tekrarı, Ramazan orucunu tutmayana kefâretin gerekip-gerekmeyeceği, kefâret tutarken hastalık geçirme), orucu bozan-bozmayan durumlar (yemek kokusu, banyo yapmak, kusmak, iğne yaptırma, burun spreyi, merhem/krem sürme, diş fırçalama, fitil kullanmak, buhar makinesi, nikotin bandı, kan vermek-

¹⁸⁴ Ali İhsan Yitik, "Oruç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/416.

almak, rüyada ihtilam olma, mastürbasyon, kadın kuaföründe çalışan kadının genital bölgeye ağda yapması), aşure orucu, hamile kadının oruç tutmaması, oruç fidyesi, gece niyetlenip de imsaktan önce uyanıp yeme-içme ile “imsak girmemiştir” zannıyla yiyip içenlerin durumu, ağır işlerde çalışanların oruç tutması, âdet düzensizliği yaşayan kadının durumu, niyetin vakti, Ramazan hilali, Ramazan’ın kazasında niyetin vakti, doğum sonrası oruç, özür halinde oruç bozma, bir şehirde başlanılan oruca daha doğudaki başka şehirde iftar etme ve şevval orucu gibi konuları kapsamaktadır.

Banyo yapmanın oruca etkisi, hamile kadının oruçtaki durumu, aşure orucunun zamanı, kusan kimsenin durumu, ağır işlerde çalışana ruhsat durumu, iğne yaptırma, kan verme-alma, merhem/krem sürme, rüyada ihtilam olma, âdet düzensizliği olan kadının durumu, niyetin vakti ve imsak vaktinin girmediğini zannedip yeme-içmeye devam etme konularındaki sorular farklı zamanlarda tekraren sorulmuştur.

Oruç ile ilgili fetvası istenen soru sayısı elli yedi tane olup; beş tane soru I. deftere kaydedilmiş, elli iki tanesi de II. deftere kaydedilmiştir. (Ek E. 4. Oruçla İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.3.3 Zekât ile ilgili sorular

Lûgat anlamı “artma, arıtma; övgü ve bereket” olan zekât,¹⁸⁵ fıkıh terminolojisinde ise, Allah’ın Kur’an’da belirtmiş olduğu sınıflara sarfedilmek üzere dinin zengin kabul ettiği Müslümanlardan alınan ve payları belli olan malı ifade eder. Bu payın maldan çıkarılması işlemine de örfte zekât adı verilmiştir. Sonraki devirlerde gönüllü olarak yapılan malî ödeme anlamındaki sadaka kelimesi, Kitap ve Sünnette zekât anlamında da kullanılmıştır. Zekâtın dindeki önemi nedeniyle Kur’ân-ı Kerim âyetlerinde kullanıldığı otuz iki âyetin yirmi yedisinde namazla birlikte zikredilmiştir.¹⁸⁶

Zekât ile ilgili sorulan sorular fitrenin verilebileceği kimseler ve yerler, otobüs/minibüs hattının zekâtı, masrafların zekâta eklenmesi, alacakların zekâtı, yakınlarla (kayınpeder, kayınvalide, torun, kardeş, gelin, süt anne) zekât, oruç fidyesi, gayr-ı menkullerin zekâtı, nelerden fitrenin verilebileceği, zekâta malik olma, kurumlara ve kurumların tamir gibi giderleri ile sivil toplum kuruluşlarına zekât, zekât

¹⁸⁵ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 711.

¹⁸⁶ Mehmet Erkal, “Zekât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013, 44/197; Hüseyin Algül vd., *İlmihal I- İman ve İbadetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 423.

ve fitre için zaman, zekât ve fitre için namaz, vekâlet yoluyla zekât, geliri olan çocuğun fitresi, taksitle zekât konularında gelmiştir.

Fetvası istenen konulardan; minibüs/otobüs hattının zekâtı, yakınlar zekât, kurum/kuruluşlara zekât, alacakların zekâtı, gayr-ı menkullerin zekâtı, fitre ve zekât için vakit soruları farklı zamanlarda tekrardan sorulmuştur.

Zekâtla ilgili olarak fetvası istenen soru kırk bir tane olup; üç tanesi I. defterde, otuz sekiz tanesi ise II. defterde kayıt altına alınmıştır. (Ek E. 5. Zekâtla İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.3.4 Hac ve umre ile ilgili sorular

Kelime anlamı “görmek, yönelmek; ziyaret etmek” anlamlarına gelen hac kelimesi,¹⁸⁷ fıkhîta, imkânı olan her Müslümanın belirlenmiş zaman içinde, belirlenmiş yerleri (Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı) ziyaret etmek kastıyla ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadetin adıdır.¹⁸⁸

Kelime anlamı itibariyle “ziyaret, Kâbe ziyareti; imar” anlamlarına gelen umre ise,¹⁸⁹ fıkıh terimi olarak ihrama girerek Kâbe’yi tavaf edip Safâ ile Merve arasında sa’y yapmayı ifade eder.¹⁹⁰

Şeytan taşlamada eksik taş atma, hacda mukim durumuna düşen kimseye hac kurbanından başka kurban gerekip gerekmediği, Arafat vakfesini yapmış ama ziyaret tavafını yapmadan önce vefat eden kimsenin haccının durumu, hacca niyetlenip de vefat eden kimsenin vasilerine haccın yerine getirilmesi hususunda bir şey gerekip-gerekmediği, tavafa Hacerü’l-Esved’den başlama sebebi, hac görevlerinin bir kısmını yerine getiremeden vefat eden kimsenin yakınları için sorumluluk olup olmadığı konularında altı tane soru sorulmuştur. (Ek E. 6. Hac ve Umre ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

¹⁸⁷ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 211.

¹⁸⁸ Ömer Faruk Harman, “Hac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/382.

¹⁸⁹ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 666.

¹⁹⁰ Mehmet Boynukalın, “Umre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/150.

4.1.4 Kur'ân ile İlgili Sorular

İslâm dininin mesajının anlaşılması ve bu ilâhî mesajın hayata aktarılması için Kur'an'ın muhtevasının bilinmesi, getirdiği mesajın kavranması öncelikli öneme sahip olmasıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'i tilavet etme de başlı başına ibadet (el-A'râf, 7/204; en-Nahl, 16/98; el-İsrâ, 17/45, 82, 106; el-Fâtır, 35/29; el-Müzzemmil, 73/4) niteliğinde bir davranıştır.¹⁹¹

Türkçe hatim, secde ayetinin vakti, Kur'an'ın tertibi, cüz paylaşımı yapılarak okunan hatmin durumu ile ilgili olan sorularla birlikte kadınların özel halleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Kadınların özel halleri ile ilgili olanları tahâret/temizlik kısmında ele alınmış olup; Kur'ân ile ilgili diğer dört soru kendi alanında kayıt altına alınmıştır. (Ek E. 7. Kur'ân ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.5 Muâmelâtla İlgili Sorular

Muâmelât, kelime anlamı “*bir kimse ile bir işi pazarlaşmak, alışveriş etmek*” olan muâmele kelimesinin çoğuludur.¹⁹² Fıkıh terminolojisinde muâmelât, günlük hayatta bireylerin karşılaşmış oldukları fıkıhın ibadetler dışında kalan kısmını, yani hukukun tamamını ifade ettiği gibi; medenî hukuk, özel hukuk ve iç hukuk gibi değişik anlamlarda da kullanılmıştır.¹⁹³

4.1.5.1 Yeminler/Kurban/Adak ile ilgili sorular

Sözlükte “*sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket*” gibi anlamlarda kullanılan yemîn,¹⁹⁴ dinî kullanımda ise, bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah'ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eden terimdir.¹⁹⁵

191 Mehmet Şener, “Kur'an”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/409.

192 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 453.

193 Bilal Aybakan, “Muâmelât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/316.

194 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 697.

195 Ertuğrul Boynukalın, “Yemin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2013), 43/417.

Lûgat anlamı “*yaklaşmak, Allah’a yakınlık sağlamaya vesile olan şey*” olan kurbân,¹⁹⁶ dinî terminolojide ise, “*ibadet maksadıyla belirli bir vakitte belirli şartları taşıyan kendisiyle Allah’a yaklaşılacak hayvanı usulünce boğazlamak, ya da bu şekilde boğazlanan hayvan*” demektir. Arapça’da bu şekilde kesilen hayvana udhiyye denilir.¹⁹⁷ Fıkıhta ibadet amacıyla kesilen hayvana udhiyye (dahiyye), eti için kesilen hayvana zebîha, hac ve umrede kesilen kurbanlara hedy, doğan çocuk için kesilen kurbanı yeni doğan çocuğun başındaki saçın adından hareketle akîka denilmiştir.¹⁹⁸

Kefâret, sözlükte “*kusur veya günahı örtmek, gizlemek, inkâr etmek*” mânasındaki küfr kökünden gelir.¹⁹⁹ Istılahta ise, işlenen günah ve hataları afv ve bağışlanmayla örtmek, telâfi etmek maksadıyla, kurban, sadaka, oruç gibi ibadetleri ceza olarak yerine getirmektir. Fıkıh literatüründe belirtilen kefâret çeşitleri; orucu bozma, yemin, zıhâr, hac yasaklarını ihlâl, adam öldürme ve hayızlı kadınla cinsel temas sebebiyle gereken kefâretlerdir.²⁰⁰

Lûgat anlamı “*insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vâcip) kıldığı, vaad ettiği şey*” diye ifade edilen nezr/nezir, dilimizdeki karşılığı “*adak*” kelimesidir. Fıkıh terimi olarak ise, dinen yükümlü/sorumlu olmadığı halde, kişinin farz veya vâcip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vererek, söz verdiği ibadeti kendisi için borçlanmasıdır.²⁰¹

Rüyada yemin etme, yeminden dönme, yemin kefâretini yerine getirme şekilleri, adak kurbanı (zamanı, etini yiyebilecek kimseler, yer ve zaman değişikliği, çocuğun adak adaması), kurban olabilecek/ olamayacak hayvanlar (bir yaşın altındaki keçi yavrusu, memeleri kurumuş hayvan, aşırı derecede hasta olan hayvan), kurban etinin ikramı, bayanların kurban kesmesi, akîka kurbanının etini yiyebilecek kimseler, kurban olarak belirlenen hayvanın etinden-sütünden yararlanma ile derisinin satılması veya kesme bedeli karşılığında verilmesi, vekâlet yoluyla kurban, bir kurbanın birden fazla çeşit için kurban edilmesi, Kur’an kurslarındaki fazla adak kurbanı etlerinin satılıp

196 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 388.

197 H. Yunus Apaydın vd., *İlmihal II- İslam ve Toplum*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 2; Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 388.

198 Ahmet Güç, “Kurban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/433.

199 Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 369.

200 Mehmet Katar, “Kefâret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/177; İlmihal II, 13-14.

201 Ahmet Özel, “Adak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/337.

bedelinin kursta değeriendirilmesi konularındaki fetvalar için müsteftiler tarafından sorular yöneltmiştir.

Yeminden dönme nedeniyle kefare, adağın yer ve zamanında değışiklik, akıka kurbanının etini yiyebilecek kimseler, kurban olarak belirlenen hayvanın etinden-sütünden yararlanma ile derisinin satılması veya kesme bedeli karşılığında verilmesi soruları farklı zaman dilimlerinde tekraren sorulmuştur.

Burada fetvası istenen soru sayısı otuz bir tane olup; dokuz tanesi I. deftere, yirmi bir tanesi de II. deftere kaydedilmiştir. (Ek E. 8. Yeminler/Kurban/Adak ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.5.2 Aile hukuku ile ilgili sorular

Ailenin hukukî yapısı ve bu ilişkiden doğan hak ve borçlar, fikhın ibâdât ile muâmelât kısımları arasında yer alan münâkehât (nikâh ve aile ilgili hükümlerin bulunduğu kısım) bölümünde işlenmiştir. Münâkehât nikâh ve talâk olmak üzere iki temelde incelenirken; nikâh bölümünde evlenme akdi ve ilgili şartlar, evlenme engelleri ile mehir ve nafaka gibi evlenmenin doğurduğu sonuçlar; talâk bölümünde ise boşanma, boşanma çeşitleri, sonuçları, iddet, nafaka gibi konular ele alınır. Nesep, süt emzirme (radâ), çocuğun bakım ve terbiyesi (hadâne) ile akrabalık nafakası gibi konular da yine münâkehâtta ele alınan konulardandır. Günümüzde aile hukukuna ait meseleler âlimlerce “*ahvâl-i şahsiyye*” başlığı altında ele alınmaktadır.²⁰²

Aynı nikâh altında bulundurulamayacak kadınlar, üç talak, ibadet etmeyen eşin nikâhının düşüp-düşmemesi, yemine bağlı talâk, sütkardeşlerin evliliğı, sarhoş kocanın cebinden para alma, eşinden ayrılan kocanın çocuklarının nafaka mükellefiyeti, uzun süre ayrı kalan karı-koca için nikâh tazeleme, îlâ (kocanın karısına bir daha yaklaşmayacağını ifade etmesi), boşanan eşler arasındaki problemlerin çocuklar üzerindeki etkisi, nişan sürecinde “dinî nikâh” kıyıp sonrasında boşanan kadının durumu, geçmiş hayatında zina etmiş olan kadınla evlenme, zinanın nikâha etkisi, boşanma aşamasına gelen eşleri okutmak, mahkeme yoluyla boşanan eşlerin yeniden evlenmek istemeleri, maddî çıkarlar elde etmek için boşanmak, dinen

202 Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/200.

gerçekleşen bir boşamadan sonra mahkeme yoluyla yapılan boşamanın talak sayısına etkisi, mahkeme yoluyla boşanma ve kocanın boşama hakkına etkisi, kaynanasına tecavüz erkeğin nikâh durumu ile ilgili meseleler için fetvalar istenmiştir.

Fetvası istenen meselelerden sütkardeşlerin evliliği ve nişan sürecinde “dinî nikâh” kıyıp sonrasında boşanan kadının durumu konuları tekraren sorulmuştur.

Aile hukuku (ahvâl-i şahsiyye) konusunda sorulan soru sayısı yirmi iki tane olup, sekiz tanesi I. defterde kayıt altına alınırken, on dört tanesi de II. defterde kayıt altına alınmıştır. (Ek E. 9. Aile Hukuku ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.5.3 Miras ile ilgili sorular

Fıkıh terimi olarak irs ve miras, *ölen bir kimsenin (mûris) mal varlığının âkubetini düzenleyen kuralların bütünü*nü ifade eder. Miras hukukunun klasik İslâm hukuk literatüründeki adı ferâiz ilmidir. Mirasçılık sebepleri kan hısımlığı, evlilik ve velâdır.²⁰³

Miras (Ferâiz) ile ilgili fetvası istenen sorular on bir tane olup; on tanesi I numaralı defterde kayıt altına alınırken, II numaralı defterde sadece bir adet fetva kaydedilmiştir. I. deftere kayıtlı olanların tamamı miras taksimi ile ilgili iken, II. deftere kayıtlı olan soru mirasa mâni hallerle ilgilidir. (Ek E. 10. Miras ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.5.4 Akidler ile ilgili sorular

Hukuk terimi bağlamında akaid, *iki irade beyanının karşılıklı ve birbirine uyumlu bir surette hukukî bir sonucu meydana getirmek üzere açıklanması* anlamında kullanılmıştır. Vasiyet, rehin, kefalet gibi tek taraflı hukukî işlemler de akid terimi içinde yer alır.²⁰⁴

Borsa hissesi alım-satımı, kredi kullanma, bireysel emeklilik, network marketing, depo/dükkan haram işler için kiraya verme, icra yoluyla satılan malları alma ile ilgili

²⁰³ Hamza Aktan, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/143; TDV, İlmihal II, 246.

²⁰⁴ Hayreddin Karaman, “Akid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/251.

sorular, problemin içeriği bakımından birden fazla alanla ilgili olması (hem akaid hem de helâl-haram) nedeniyle “*Ek E. 11. Helâller/Haramlar ile İlgili Sorular ve Fetvalar*” bölümüne, kalan bir tane soru da buraya alındı.

Soru: Alışveriş ve borç: Bir ay önce iki kardeş bir otobüsü birine çıkışıp 70 milyon peşin, 140 milyon 20 ay vadeli (ama vadeli 140 milyona) ödemeye anlaşılmışlar. 7 milyon da peşin ödenmiş. Şimdi abi peşin 70 milyon ödemek de ister caiz midir? (I, 56).

Cevap: Bir ay önceki anlaşma vadeli 140 milyon idi ve pazarlık tamamı. Bir ay sonra karşılıklı rıza ile peşin ödemeyi (70 milyon) yeni bir anlaşma ile kabul edilmesi mümkündür. (Kaynak yok).

4.1.5.5 Helâller/Haramlar ile ilgili sorular

Helâl kelimesi lûgatte, *bir fiilin mubah, câiz ve serbest olması ve yasağın kalkması* gibi anlamları ifade etmektedir.²⁰⁵ Dinî terminolojide ise, Şâri‘ tarafından izin verilmiş, hakkında şer‘î bir yasaklama ve kısıtlama koymadığı davranışı ve onun dinî-hukukî hükmüne denir. Câiz, mubah, mutlak gibi terimler de genel itibariyle aynı anlamda kullanılmakta olup, mükellefin yapıp yapmamakta serbest (muhayyer) bırakıldığı fiilleri adlandırmada kullanılır.²⁰⁶

Haram ise, lûgatte “yasak, yasaklanmış olan” anlamında olup;²⁰⁷ fıkıh terimi olarak, Şâri‘in, bir eylemi mükelleften yapmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istemesini ifade eder.²⁰⁸ Fakihler bir fiilin haram kılınmasının illeti ve hikmeti olarak, o fiilin, dinin korunmasını istediği beş temele (can, akıl, din, ırz ve mal) açıkça zarar vermesini kabul etmişlerdir.

Cinsel ilişkide bulunulan hayvan ve bunu yapan kişinin durumu, kazara silahla vurulan ve yıldırım isabet etmesi nedeniyle ölen hayvanın eti, hastalıktan dolayı saçları vb. boyatma, dövme yaptırma, bir kimseyi öldürenin tövbe etmesi, çalıştığı yerde suyu kullanma gibi fiillerin helâl-haram olma durumu, evde canlı resim bulundurma, okey-tavla oynama, define arama, haram kazancın zekât veya fitresini alma, bayan

²⁰⁵ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 252.

²⁰⁶ Hüseyin Algül vd., *İlmihal İ-İman ve İbadetler*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 172.

²⁰⁷ Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 232.

²⁰⁸ Ferhat Koca, “Haram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/100.

kuaförünün bayanların mahrem yerlerine bakması, hisse senedi alım-satımı, domuz eti satımı, bayanlarla tokalaşma, ev kredisi, spiral taktırmak, kefir içmek, far ile avlanmak, bireysel emeklilik, network marketing, bayanın yaşlı erkeğin bakımını yapması, çocuk düşürme, işyerini haram ürünler için kiraya verme, icra yoluyla satılan malları alma konularında fetva istenmiştir.

Fetvası istenen konulardan cinsel ilişkide bulunulan hayvan ve bunu yapan kişinin durumu, dövme yaptırma, okey-tavla oynama, network marketing ile ilgili meselelerde gelen sorular tekraren sorulmuştur.

Konu ile ilgili fetvası istenen soru sayısı otuz iki olup; on tanesi I. defterde, yirmi iki tanesi de II. defterde kayıt altına alınmıştır. (Ek E. 11. Helâller/Haramlar ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.5.6 Sosyal hayat ile ilgili sorular

Âlemlere rahmet olarak gönderilen (el-Enbiya 21/107) Hz. Muhammed (s.a.v) vasıtasıyla bütün insanlığa nâzil olan Kur’ân-ı Kerim, insanoğlunun dünya-ahiret saadetinin temini için din merkezli konularla birlikte, yaşadığı âlemde dar çerçevede kendisiyle birlikte yaşayan aile bireylerinden başlayarak bütün insanlarla olan ilişkilerine ve âlemdeki diğer canlılarla olan ilişkisine kadar olan geniş çerçevedeki âlemle ilişkilerinde yol göstericidir.²⁰⁹

İnsanoğlunun insanlarla ve diğer canlılarla olan ilişkilerinde ortaya çıkan tutum ve davranışlara, doğuştan getirmiş olduğu etkenler de etkilemekle birlikte, içinde bulunduğu sosyal ortamın veya çevrenin de önemli etkisi vardır. Bireyin toplumsallaşması/sosyalleşmesi olarak ifade edilen bu süreç, bireyin dinî yönelimine de etki eder. Bireyin dinî yöneliminin biçimlenmesinde aile, okul, dernekler, akran grupları, arkadaşlar, komşular, kitle iletişim araçları, dinî gruplar gibi çeşitli faktörler rol almaktadır.²¹⁰

Mevlit okutma, ergenlik çağına gelen kızın ilk yıkanma suyuna altın atılması, ev sahibi olmak için Hıdırellez’de ev yapmak, “Hâ-mim”lerde düğüm atmak, büyü yapılan

209 Necmettin Çalışkan, “Kur’an’da İnsanın Varlıklarla İlişkisi”, The Journal of Academic Social Science Studies (TASSS), 2017, sy. 55, 248.

210 Yakup Coştu, “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX (2009), sayı: 3/128-136.

kimsenin büyüsunü bozmak için çamaşırını okutmak, kabir nakli, kabir ziyareti için vakit, ölen kimse için sâlâ okunması, 4444 tefriciye, devamlı olarak rüyada ölen bir yakınının görmek, anne-babanın evladına beddua etmesi, Alo Fetva Hattı, infakta bulunan eşin yaptığı infakı eşinden gizlemesi, çocuğa verilecek ismin çocuğa ağır gelmesi konularında müsteftîlerce fetva istenmiştir.

I. defterde kayıt altına alınan on beş tane, II. defterde kayıt altına alınan dört tane olmak üzere toplam on dokuz tane soruda fetva istenmiştir. (Ek E. 12. Sosyal Hayat ile İlgili Sorular ve Fetvalar).

4.1.6 Tıp ve Sağlıkla İlgili Sorular

Tıp, insanın beden sağlığı açısından mevcut olanı muhafaza ve eksik olanı (sıhhati) onarmak yani sağlıklı olma yollarını araştırma çabasıdır.²¹¹

Fıkhnın alanına giren meselelerin, içerik farklı alanlardan olması durumu söz konusu olabilmektedir. Tıp alanındaki meseleler de bu özelliği barındırmaktadır. İçerik bakımından tahâret konusunda I. deftere kayıtlı bulunan 21, 34, 61, 72, 101 numaralı sorular ile II. deftere kaydedilen 4, 23, 37, 115, 117, 130, 209 numaralı sorular; namaz konusunda I. deftere 99, II. deftere 203 numara ile kayıtlı sorular; oruç konusunda II. deftere kayıtlı olan 53, 55, 59, 61, 63, 64, 67, 71, 75, 77, 82, 83, 85, 97, 138, 158, 159, 160, 164, 166, 169, 170, 174, 175, 180, 183, 191 numaralı sorular; zekât/sadaka konusunda II. deftere kayıtlı bulunan 49, 96, 176 numaralı sorular; helâller ve haramlar konusunda I. deftere kayıtlı bulunan 69, 71 numaralı sorular ile II. deftere kayıtlı bulunan 109, 123, 136, 212, 214 sorular aynı zamanda sağlıkla ilgili olduğundan, çalışmanın yöntemi açısından bahsi geçen kısımlara alınmakla iktifa edilmiştir.

4.2 Defterlerin Fetva Usûlü Açısından Değerlendirilmesi

Geçmişten günümüze kayıt altına alınan fetva kaynakları (kitaplar, mecmualar, defterler) müftüler ve hâkimlere kaynaklık etmesinin yanında; içinden çıktığı toplumun yapısı, yaşayışıyla ilgili olarak hukukçudan tarihçiye, sosyologdan psikoloğa kadar birçok alandaki araştırmacılara veri ve belge değeri taşır. Fetvanın bu

211 Peter E. Pormann, "Tıp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/95.

değeri taşıyabilmesi için kayıt altına alınmasına; ilmen ve dinen bir değere sahip olması için ise şekil bakımından ve usûl kurallarına uygunluğu bakımından kayıt altına alınmasına bağlıdır.

Defterlerde kayıt altına alınan fetvaların şekilsel özellikleri olarak içerik bilgilerine önceki konularda değinildiği gibi,²¹² diğer şekil özellikleri “Ek”lerde verilmiştir. Burada fetva usulündeki ilke ve prensipler çerçevesinde, defterlerde kayıt altına alınmış olan fetvaların tahlili yapılacaktır. Kayıt altına alınmış olan üç yüz on dokuz fetvayı bu çalışmada tahlilini yapmak akademik ölçüler içerisinde mümkün değildir. Ayrıca, şunu da ifade etmek gerekir ki, çalışmamızın amacı ne Kastamonu İl Müftülüğünün dolayısıyla Diyanet İşler Başkanlığının kurumsal olarak analizini ve neticesinde eleştirisini yapmak ne de fetvalarla ilgili tartışmalar yapmaktır. Sadece verilen ve kayıt altına alınmış olan fetvalarla ilgili olarak saha/alan çalışması amaçlanmaktadır.

Taşköprüzâde fetvayı “*Bu bir ilimdir ki, anda vekâi- 'i cüz' iyyede fukahadan sâdır olan ahkâm rivâyet olunur.*” şeklinde tanımlarken, fetvanın üç unsurunu öne çıkarmaktadır: Şahıs (müftü), kitap ve mesele.²¹³

4.2.1 Müftünün Değerlendirilmesi

Fetvâ âdâbından söz eden eserler, fetvânın muteberliğini birinci derecede müftü açısından ele almış, muteber bir müftüde olması gereken özelliklerden de söz etmiştir.²¹⁴ Fıkıh ve usûl âlimlerinin müftüyü, ictihad şartlarını taşıyan müctehid anlamında kullandıklarını, ictihad şartlarını taşımayan, başka bir müctehidin görüşünü naklederek fetva veren âlime mecâzen “*müftü*” dediklerini ve bunlara müftü değil “*nâkil*” adını verdiklerini daha önce ifade etmiştik.²¹⁵

Defterlerde yer alan fetvalar, bir mezhebe bağlı olup, bağlı olduğu mezhep imamlarının görüşlerini (tamamına yakını Hanefî mezhebi imamlarının ortaya koymuş

212 İçerik bilgileri için bk. Tez Metni, “*Defterlerin Genel Değerlendirmesi, Soruların Konulara Göre Tasnifi, Defterlerin Kaynakları*”.

213 Pehlul Düzenli, “Osmanlı Fetvâsında ‘Muteber Kaynak’ ve ‘Müftâ Bih Mesele’ Problemi”, (İstanbul: *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2013), 9.

214 Düzenli, “Osmanlı Fetvâsında ‘Muteber Kaynak’ ve ‘Müftâ Bih Mesele’ Problemi”, 11.

215 İçerik bilgileri için bk. Tez Metni, “*Fetva Verme Yetkisi/Ehliyeti*”.

görüşler) veya mezhebin usûl ve ilkeleri çerçevesinde çıkarılmış olan görüşleri nakleden, mukallit müftülerin fetvalarıdır.

Soru: Gusûl (I, 21)

Cevap: Müslim ve hazık hekim tarafından vücuda su sürülmesi sıhhata zararlı olduğu söylenmişse gusûl için teyemmüm edilir. (Kaynak yok).

“Cünûp olan kişi eğer guslettiği takdirde soğuktan ölecek veya hastalanacaksa teyemmüm eder.”²¹⁶

Soru: Teyemmüm (I, 34).

Cevap: Vücudundaki hastalık nedeniyle, yıkanmasının zararlı olacağı müslim ve hazık hekim tarafından söylemişse teyemmüm ile gusledilmiş olur. (Kaynak yok).

“Eğer su bulunuyor ve fakat kişi hasta olduğu için, abdest aldığı takdirde hastalığı artıyorsa, yine teyemmüm edebilir. Zira âyet-i kerime (Maide 5/6) bunu emreder.”²¹⁷

Soru: Fıkıh (I, 2).

Cevap: İmam, cemaat meyanında bulunan kadın için niyet etmedikçe muhazat mes’elesi tahakkuk etmez. Ancak bu suretle kendine iktida etmiş olan kadının namazı sahih olmaz. (Kaynak yok).

“Erkek ile kadının birlikte kıldıkları bir cemaat namazında, eğer imam kadına da imamlık niyetini getirmiş ise kadının erkek ile aynı safta durması erkeğin namazını bozar...Eğer imam, kadına imamlık niyetini getirmemiş ise, kadının erkekle aynı safta durması erkeğe zarar vermez. Ancak bu kez kadının namazı bozulur.”²¹⁸

Soru: Rüyamda ihtilam olmuşum orucum bozulur mu? (II, 56).

Cevap: Oruçlu iken rüyada ihtilam olmak orucu bozmaz. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Uykuda cünûp olmak orucu bozar mı? (II, 172).

Cevap: Kişinin uyku halinde cünûp olması orucunu bozmaz. Kaza ve kefaret gerekmez. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

216 Şeyhü'l-İslâm Burhanüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir Merginânî, *Hidaye Tercümesi*, trc. Ahmed meydan, (İstanbul: Kahraman Yayınları: 2019), 1/52.

217 Merginânî, *Hidaye Tercümesi*, 1/51-52.

218 Merginânî, *Hidaye Tercümesi*, 1/134-135.

“Uykuda ihtilâm olan kimsenin de orucu bozulmaz. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.v.)
“Üç şey kişinin orucunu bozmaz: Kusmak, kan aldirmek ve ihtilâm olmak” diye
buyurmuştur. Çünkü ihtilâmda kadına dokunulmadığı için ihtilâm cinsel ilişki
değildir.”²¹⁹

Defterlerden ve Hanefilerde en fazla değer verilen eserlerden biri olan Burhanüddîn el-Merginânî'nin (ö. 593/1197) “*el-Hidâye*” adlı eserinin tercümesinden örnekler seçilmiştir. Hidaye tercümesi ile defterlerde yer alan fetvaları birlikte değerlendirdiğimizde; mukallit müftünün fetvada bulunurken ictihad etmeyip, mezhepte ictihad veya tahrir yoluyla ortaya konulmuş olan meseleleri ezberlemek suretiyle nakilde bulunduğunu görmekteyiz.

4.2.2 Kaynakların Değerlendirilmesi

Önceden ifade edildiği gibi, nakilde bulunarak taklit yoluyla fetvada bulunacak olan mukallit müftü için temel husus, mezhepte muteber kabul edilen ve sağlam yolla gelen kaynak vasıtasıyla mezhep imamına ait görüşleri dayanak olarak kullandığından emin olmasıdır.²²⁰

Soru: Abdest (I, 24).

Cevap: Abdestini bozduğunu hatırlamayan kimsenin abdesti vardır. (Kaynak yok).

Soru: Abdest (I, 35).

Cevap: Abdestinin bozulduğunu hatırlamayan kimse, abdesti unutsa bile abdestli sayılır. (Kaynak yok).

Abdestini bozduğunu hatırlamayanın abdesti vardır. Çünkü şüphe, kesin olan şeye karşı koyamaz. Kesin olarak bilinen bir şey de şüphe ile ortadan kalkmaz.²²¹

Soru: Yaşlılıktan dolayı oturduğum yerde uyukluyorum; aslında yanımda konuşulanları duyuyorum, ama cevap veremiyorum. Bir süre sonra bu durum geçiyor, abdestim bozulmuş sayılır mı? (I, 70).

²¹⁹ Merginânî, *Hidaye Tercümesi*, 1/291.

²²⁰ İçerik bilgileri için bk. Tez Metni, “Bir Müctehidin Sözüni Nakletme Yöntemiyle Fetva”.

²²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/58.

Cevap: Yanındaki konuşulanları işiten hafif uyuklama hali sayılır, üstelik oturduğunuz yerden de düşülmüyor. Bu durum abdesti bozmaz. (Celal Yıldırım, İslam Fıkhı c.1 s. 40).

“Uyuklama, ağır bir uyuklama ise, hadestir; yani abdesti bozar. Eğer hafif bir uyuklama ise, hades değildir, abdesti bozmaz.”²²²

Soru: Abdestimi alıp bitince, içime bir vesvese düşüyor, elimi yıkadım mı, ayağımı yıkamadım mı derken sürekli yıkıyor ve abdest almaya başladığımda artık içime bir korku düşüyor; yine eksik abdest alacağım diye endişeleniyorum. Ne yapabilirim? (I, 75).

Cevap: Peygamber Efendimiz, abdest alırken bizlere şeytanın vesvese verebileceğini, bu şeytanın adını da zikrederek, “Velehan” adlı şeytanın vesvesesine kapılmamak gerektiğini bildiriyor. Öyleyse, abdest alınan yerden bir an önce ayrılarak, şeytanın vesvesesini daha da güçlendirmeye sebep olmamalıyız. Böylece zamanla vesvese azalacaktır. (Kaynak yok).

“Bir kimse, abdest alırken, bazı azalarını yıkayıp yıkamadığı hususunda şüpheye düşse, eğer bu şüphe, o kimsenin ilk şüphesi ise, sadece şüphe ettiği yeri yıkar. Fakat bu kimsede, bu şekildeki şüpheler çok vak'i oluyorsa, o şüpheye iltifat edilmez.”²²³

Soru: Kurbanlık hayvanın sütünden yararlanabilir miyiz veya satabilir miyiz? (II, 154).

Cevap: Kurbanlık hayvanın kesim öncesinde sütünden ve yününden yararlanmakta tasvip edilmemiştir. Şayet yararlanmışsa bedeli sadaka olarak verilmelidir. Kurbanlık hayvan kâr amacıyla satılamaz. Yerine başkasını almak üzere satılabilir, ondan değer olarak aşağıda olamaz, fazla olabilir. (Diyamet İslam İlmihali II, s. 9).

Soru: Kurban derisi satılabilir mi veya kurban kesene ücret olarak verilir mi? (II, 198).

Cevap: Kurban derisini satmak caiz değildir. Kurban derisi kurbanı kesene ücret olarak verilmez. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

“Kurban derisi, para karşılığında satılmaz. Zira bu satışın altında mal edinme gayesi söz konusu olur...Sahih kavle göre, kurban eti de derisi gibidir. Şayet kurban etini veya derisini para karşılığında satarsa, ya da baharat gibi ancak istihlakıyla faydalanılabilen

222 Heyet, *el-Alemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)*, trc: Mustafa Efe, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1985), 1/19.

223 Heyet, *el-Alemgîriyye (el-Fetâva'l-Hindiyye)*, 1/20.

şeye karşı verirse, alacağı bedeli sadaka verecektir. Çünkü kurbet bedele intikâl etmiş olur...Kurbandan kasabın ücreti verilmez. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.): Hz Ali'ye: “*Kurbanı, sırt minberi ve yularıyla birlikte sadaka olarak dağıt, ondan kasap ücretini verme*” (Nasbürraye c. 4 s. 219) buyurmuştur.²²⁴

Soru: Arafat Vakfesinden sonra ve tavafı ziyaretten önce vefat edenin hac ibadeti tamam mıdır? (I, 65).

Cevap: Arafat vakfesinden sonra tavafı ziyaretten önce vefat eden kişinin bundan sonra yapamadığı Hac menasikinden; müzdelife vakfesi, şeytan taşlaması, ziyaret tavafı ve veda tavafı için bunların yerine geçecek ve bu eksikliği telafi edecek bir büyük hayvan (bedene) kurban eder ve bunu vasiyetle yerine getirir. Çünkü o haccın en büyük rüknü yani vakfeyi yapmış ve haccı fevt olmaktan kurtulmuştur. Nitekim hastalanıp, oruç tutarken vefat eden kişi tuttuğu ve ölümü ile yarım kalan o günün orucu için, yarıda kalan namazı ve diğer başlayıp da bitiremediği ameli salihleri için fidye verilmesini vasiyet eder. Bu mali ödemeler ölünün malından verilir. Ölüm aniden gelip vasiyet edememişse vereseleri isterlerse ibadetlerindeki bu eksikliği tamamlarlar. Bu kurbanını Harem bölgesinde keser. Vasiyet yoksa kesme mecburiyetinde değillerdir. (Bâbertî, el-İnaye, c. 3, s. 76; Aliyyü'l-Kârî, el-Meslekü'l-Mütekassıt bi'l-Menseki'l-Mütevassıt, s. 155-156).

Soru: Ev almak için biraz param var ama kalan kısmı için finans kurumlarından kredi almam uygun olur mu? (II,119).

Cevap: Kişinin bir malı kişi, kurum vs. giderek; “*ben şu evi, arabayı satın almak istiyorum, param yetmiyor, bunu siz alıp bana taksitle satar mısınız*” demesi ve bu şekilde kurumun alıp vadeli satmasında dinen bir sakınca yoktur. Faizin bulaşmaması için o malın satışı önce Katılım Bankasına sonra müşteriye olmalıdır. (Memurlar.net; Diyanet Soruları Cevaplandırma Platformu).

Örneklerde de görüldüğü üzere defterlerde kayıt altına alınmış olan fetvaların kaynaklarına baktığımızda genel itibariyle mezheplerce muteber kabul edilen ve sağlam yolla gelen, mukallit müftünün nakilde bulunmasının uygun olduğu temel kaynaklar değil de ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Bu kaynakların en başında geleni de “İlmihal” tarzı eserlerdir. Ayrıca iki defterde de kayıt altına alınan fetvalardan

224 Merginânî, *Hidaye Tercümesi*, 4/124-125.

seksen iki tanesinin kaynağı gösterilmemiş olup bu da takriben dörtte birlik kısmı oluşturur. Yine çoğunlukla kaynağın gösterildiği yerde sayfa numarası da verilmemiştir. Bu durum ise, çalışma boyunca sıkça vurgulanan “*fetvaların kayıt altına alınmasının önemi*” bakımından bir eksikliktir.

Son dönem ansiklopedik fıkıh çalışmalarının yanı sıra fıkıhın belli konularındaki çalışmalar da kaynak olarak gösterilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu telefonla aranmak veya Kurulun internet sitesine (<https://kurul.diyaret.gov.tr/>) başvurmak suretiyle oradan fetvalara ulaşılmış ve kaynak olarak gösterilmiştir. Diğer taraftan (II, 119: *Ev almak için finans kurumundan kredi alma*) fetvasında “*Diyanet Soruları Cevaplandırma Platformu*” ile “*Memurlar.net*” kaynak olarak kullanılmıştır. “*Memurlar.net*” platformunun fetva kaynağı olarak kullanılması usulen uygun düşmemiştir.

Bunlardan başka az sayıda da olsa mezheplerce muteber kabul edilen ve sağlam yolla gelen, mukallit müftünün nakilde bulunmasının uygun olduğu kaynaklar da var olup bazıları şunlardır:

Burhâneddin el-Merginânî’nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye* adlı eseri müteahhirîn devri Hanefî ulemâsı arasında en çok rağbet gören eserlerdendir. Müellifin, Kudûrî’ye ait *el-Muhtasar* ile Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî’nin *el-Câmi ‘u’s-sağir*’inde mevcut meseleleri bir araya getirmek suretiyle kaleme aldığı *Bidâyetü’l-mübtedî* adlı eserinin şerhidir.²²⁵

Müteahhirîn devri Hanefî âlimleri arasında şöhret bulan Ebü’l-Fazl el-Mevsılî’nin (ö. 683/1284) *el-İhtiyâr li-ta’lîl-l-Muhtâr* adlı eseri. *el-Muhtâr*’ın yine Mevsılî tarafından hazırlanmış şerhi olup Hanefî fıkıhının muteber kaynakları arasında yer alır. Hükümlerin illetlerini ve delillerini aktaran, diğer mezheplerin görüşlerini kısaca açıklayan, sıkça karşılaşılan ve sorulan (umûmü’l-belvâ) bazı güncel meselelere dair fetvalara yer veren, ihtilâflı konularda esas alınan icthadlara işaret eden bir şerh niteliğindedir.²²⁶

İbnü’l-Hümâm (ö. 861/1457) tarafından yazılan *Fethu’l-kadîr li’l-âcizi’l-fakîr*. Burhâneddin el-Merginânî’nin *el-Hidâye* adlı eserinin şerhidir. İbnü’l-Hümâm

225 Cengiz Kallek, “el-Hidâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998) 11/471.

226 Davut Yaylalı, “Mevsılî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/487.

mezhepler arası ihtilâflı konuları geniş bir şekilde tartışmış ve sadece Hanefî mezhebi içindeki farklı ictehadlarda değil diğer mezheplere ait görüşler arasında da tercihlerde bulunmuştur.²²⁷

Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz (İbn Âbidin) (ö.1252/1836). **Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr**. Timurtaşî'nin Hanefî fikhına dair *Tenvîrû'l-efsâr* adlı eserine Alâeddin el-Haskefî'nin *ed-Dürri'l-muhtâr* adıyla yaptığı şerhin hâşiyesidir.²²⁸

Celaleddin b. Şemseddin Harizmi el-Kürlani el-Harezmî el-Hanefî (ö. 767/1366). **el-Kifâye fî şerhi'l-Hidâye**. Alâeddin İbnü't-Türkmânî'ye (ö. 750/1349) nisbet edilen *el-Kifâye* adlı *el-Hidâye* muhtasarıyla karıştırılmamalıdır.²²⁹

Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî (ö. 786/1384). **el-İnâye**. *el-Hidâye*'nin önemli şerhlerinden biridir. Dil, gramer ve fıkıh usulü yönünden tahlillerin yapıldığı, delillerin değerlendirildiği eserde yer yer diğer şârihler tenkit edilmiştir. Şerhte zaman zaman diğer mezheplerin görüşlerine temas edildiği gibi Ebû Hanîfe ve talebelerinin ictehad ve delilleri değerlendirilirken sonraki Hanefî âlimlerin tercihlerine de yer verilmektedir.²³⁰

Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605). **el-Meslekü'l-mütekassıt bi'l-menseki'l-mütevassıt**. Sindî'nin *Lübâbü'l-menâsik* adlı eserinin şerhidir.²³¹

Subhî b. Muhammed Receb el-Mahmesânî (1906-1986). **en-Nazariyyetü'l-âmme li'l-mücebât ve'l-'ukûd fî's-şerî'ati'l-İslâmiyye**. İslâm hukukunda akid ve borç teorisine dairdir. Müellif İslâm borçlar hukukunun genel hükümlerini ortaya koymaya çalışmıştır.²³²

Defterlerde, Hanefî kaynakları yanı sıra Mâlikî fikhından olan Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh (Mükerrem) es-Saîdî el-Adevî (ö. 1189/1775) tarafından yazılan **Haşiyetü'l-'Adevî 'alâ Şerhi Kifâyeti't-Tâlib** eseri de kaynak olarak

227 Ferhat Koca, "İbnü'l-Hümâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/89.

228 Ahmet Özel, "İbn Âbidin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/292.

229 Cengiz Kallek, "el-Hidâye", 11/472.

230 Arif Aytekin, "Bâbertî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/377.

231 Ahmet Özel, "Alî el-Kârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/404.

232 Ahmet Özel, "Mahmesânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/345-346.

kullanılmıştır. Mâlikî fukahasının en önde gelenlerinden olan Adevî, Mâlikî fikhına dair eserlerin şerhlerine hâşiyeler yazan ilk müellif olarak da bilinir. Bu eser de İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin Risâle'sine Ali el-Menûfî'nin Kifâyetü't-tâlibi'r-rabbânî adıyla yaptığı şerhin hâşiyesidir.²³³

4.2.3 Meselelerin Değerlendirilmesi

i. Müftü, soruda meseleye kaynaklık edecek olan hükmün bulunabilmesi maksadıyla, cevabın doğruluğunu etkileyecek bilgi eksikliğinin bulunmamasına dikkat etmelidir. Kendisine kapalı gelen yerlerin varlığını, müsteftinin başka amaçlar için sorduğunu hissederse sorularla meseleyi açıklığa kavuşturmalıdır.²³⁴

Soru: Dövme yaptırmak, gusül abdestine engel olur mu? Dövmemden dolayı aldığım gusül abdesti geçersiz sayılır mı? (I, 100).

Cevap: Peygamberimiz, dövme yapana da yaptırana da tepki vermiştir. Bu yüzden dövme yaptırmak uygun görülmez. Fakat dövme yaptıran kişinin, bundan dolayı gusül abdestini geçersiz saymak da doğru değildir. (Kaynak yok).

Verilen fetvada dövmenin mahiyetiyle ilgili olarak kapalılık bulunmaktadır. Dövmenin mahiyetiyle ilgili soru sorulmamışsa cevabın doğruluğunu etkileyen bilgi eksikliği var demektir. Din İşleri Yüksek Kurulunun, 09.08.2019 tarihli “Bedeninde dövme bulunan kişinin namazı geçerli olur mu?” fetvası, deri üzerine yapılan ve abdest ile gusle dolayısıyla namaza da engel teşkil edecek olan dövmeyi de kapsayacak şeklindedir.²³⁵

Soru: Mastürbasyon orucu bozar mı? (II, 163).

Cevap: Normal cinsel ilişki dışında boşalma orucu bozar kazası gerekir. (İlmihal I, s. 409).

“Uykuda ihtilâm olan kimsenin de orucu bozulmaz. Zira Peygamber Efendimiz (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem) “*Üç şey kişinin orucunu bozmazlar: Kusmak, kan aldirmek ve ihtilâm olmak*” diye buyurmuştur. Çünkü ihtilâmda kadına dokunulmadığı için ihtilâm

²³³ Ahmet Özel, “Adevî, Ali b. Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/373.

²³⁴ Şahin, *Fetva Âdâbı*, 64; Emine Arslan, “Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmualarının Oluşum Süreci ve Bu Mecmualarda Kaynak Gösterme Usulü”, 12, <https://www.academia.edu/>.

²³⁵ <https://kurul.diyanet.gov.tr/>

cinsel ilişki değildir. Eğer kişi şehvetle bir kadına bakıp da inzal olursa, yine böyledir. Çünkü bu da cinsel ilişki değildir.”²³⁶

ii. Müftü muhatabını iyi anlamalı ki verdiği cevabının eksik bilgi içermemesi gerekir.²³⁷

Soru: Yemin (I, 30).

Cevap: Vallâhi billâhi deye yemin edip bozana 20 fukarayı it'am lâzım gelir. (Kaynak yok).

Soru: Yemin (I, 46).

Cevap: İki yemin edip de bozan kimse, muktedirse onardan 20 fitra vermesi gerekir. (Kaynak yok).

“Birden çok yemin edip sonra da bozmanın çeşitli şekilleri vardır:

a) İster peş peşe isterse farklı zamanlarda, birden çok yemin edilerek, her bir yeminde diğerinden farklı bir işin yapılması veya yapılmamasından söz edilmesi durumunda, fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre her bir yeminin ihlalden dolayı ayrı ayrı keffâret gerekir. İmam Muhammed’e nispet edilen bir keffâretin yeterli olacağı şeklindeki bir görüş bazı fıkıh kitaplarında ve ilmi hallerde yer almışsa da bu görüş, başta erken dönem kaynakları olmak üzere diğer Hanefî kaynaklarında yer almayan ve sıhhatinde bazı kuşkular bulunan bir nakildir. Din İşleri Yüksek Kurulu da böyle bir yeminin bozulması durumunda her bir yemin için ayrı kefarete ödeneceği yönünde karar vermiştir (DİYK 28.05.1952 tarih ve 267 sayılı karar).

b) Bir yemin cümlesinde, Allah’ın adı yemin için bir defa zikredilmekle beraber, yapılması veya yapılmaması söz konusu edilen işler sayıca birden fazla olursa, bunların hepsi birden ihlal edilse bile bir kefarete yeterlidir.

c) Bir yemin cümlesinin tamamı birden fazla mesela, “Vallahi şu işi yapmayacağım”, “Vallahi şu işi yapmayacağım” şeklinde tekrar edilir ve sonra da bu yemin bozulursa; Hanefî mezhebinde kabul gören görüşe göre, ne kadar tekrar edildiyse o kadar sayıda kefarete gerekir.

d) Bir yemin cümlesinde, yemin konusu olan iş bir defa zikredilmekle beraber, Allah’ın isminin tekrar edilmesi veya O’nun birden fazla isminin kullanılması hâlinde, başta İmam Muhammed olmak üzere fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre bu tek bir yemin sayılır ve

236 Merginânî, *Hidaye Tercümesi*, 1/265.

237 Arslan, “Osmanlı Dönemi Nukûllü Fetva Mecmualarının Oluşum Süreci”, 13.

bozulması durumunda bir keffâret yeterlidir (bkz. Sahnûn, el-Müdevvene, 1/589-590; İbn Kudâme, el-Muğnî, 9/514; Kâsânî, Bedâi', 3/9-10).”²³⁸

Soru: Kur'an'ın tertibi, sıralaması neye göre yapılmıştır? (II, 141)

Cevap: Kur'an'daki sûre ve ayetlerin sıralaması tevkîfidir yani Hz. Peygamber'in belirlemesine göre yapılmıştır. (Tefsir Usulü, İsmail Cerrahoğlu, sayfa belirtilmemiş).

Kaynak olarak gösterilen esere bakıldığında, cevabın eksik bilgi içerdiği müşahede edilmiştir. İlgili kaynaktaki ifadeler şu şekildedir:

“Âyetlerin tertibi tevkîfidir, Nazil olan her ayetin, hangi sürenin neresine konulacağını Hz. Peygamber bilir ve yazılmasını vahy kâtiplerine emrederdi. Bu hususta icmai ümmet vardır.²³⁹ Sürelerin tertibi hususunda İslam bilginleri arasında geniş bir ihtilaf vardır. Bazıları mevcut tertibin Hz. Peygamber tarafından yapıldığını, yani tertibin tevkifi olduğunu ileri sürerken, bazıları da bu tertibin sahabenin ictihadlarıyla meydana geldiğini söylemektedirler. Her iki görüşü uzlaştırmacı mahiyette, bu tertibin kısmen Hz. Peygamber tarafından kısmen de sahabenin ictihadiyle meydana geldiğini söyleyen üçüncü bir görüş de mevcuttur.”²⁴⁰

iii. Hanefî mezhebindeki mukallit bir müftü, mezhep imamları ve müteahhirûn devri âlimleri arasındaki tartışmalı konularda, müteahhirûn dönemi âlimlerinin görüşlerini tercih eder.²⁴¹

Soru: Talâk: “Üç dokuza şart olsun daha ava gitmem” dedim dini hükmü nedir? (I, 49).

Cevap: Şayet bundan sonra ava giderseniz üç talak meydana gelir. (Kaynak yok).

Müftü, “Üç talak” hususunda ilk devirde içlerinde Hanefî ve Şâfiîlerin de bulunduğu âlimlerin çoğunluğuna göre aynı anda verilen “üç boşama”, “üç talâk” olarak geçerli olup, bu takdirde koca, eşini tamamen boşamış olur (Şâfiî, el-Ümm, VI, 473; Sahnûn, el-Müdevvene, II, 3; Kudûrî, el-Muhtasar, III, 37-38; İbn Rüşd, Bidâye, II, 61).”²⁴² şeklindeki hükümden hareketle bu fetvayı vermiştir. Din İşleri Yüksek Kurulunun “şart olsun” ve “üç talak” hususundaki fetvası şu şekildedir:

²³⁸ Heyet, *DİYK Fetvalar*, 381-382.

²³⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları /103, 1971). 53.

²⁴⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 55.

²⁴¹ Şahin, *Fetva Âdâbı*, 95-96.

²⁴² *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı, 2018), 442.

“(Şart konusu) Bu ifade bazı yörelerde yemin, bazı yörelerde “talâk” yani “karım boş olsun” anlamında kullanılmaktadır. Buna göre “şart olsun” sözüyle boşama kastedilmişse bir talâk meydana gelmiş olur. Bu sözle yemin kastedilmişse, bundan dolayı boşama meydana gelmez. Şartın bağlandığı eylem meydana gelince yemin bozulmuş olacağından yemin keffâreti ödenmesi gerekir (İbn Teymiyye, el-Fetâva'l-Kübrâ, III, 223; Bilmen, Kâmus, II, 244).

(Üç talak konusu) ... Bu ikinci görüşe göre aynı mecliste/ortamda verilen “üç talâk”, “bir talâk” olarak gerçekleşir. Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü benimsemiştir.”²⁴³

iv. Müftünün verdiği cevabın, müsteftînin yanlış yönlendirilmesine sebep olacak yanlışlıkta olmaması gerekir.²⁴⁴

Soru: Bir Hanım yıkandığı zaman gusle niyet etmemişse gusül yerine geçer mi? (II, 19).

Cevap: Kalbi ile niyet etmiş ancak dil ile söylememişse geçer, fakat kalbi niyet de yoksa geçmez. Çünkü bir davranışın ibadet olması için ibâdet kasdı ile yapılması gerekir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Kaynak olarak gösterilen “DİB İlmihali” incelendiğinde bu yöndeki bir cevaba rastlanmamış olup, “niyet etmek” guslün sünnetleri arasında sayılmıştır. Hanefilerin delili abdest âyetidir. Onda yıkamak ve mesh etmekten bahsedilmektedir. Bunlar ise, niyet etmeksizin yerine getirilebilir. Niyet etmeyi koşul kılmak âyete bir ek yapmaktır. Âyete ek yapmak ise haber-i vâhidle veya kıyasla mümkün olamaz. Furkân sûresi 48. âyetindeki “*tahûr*” (hem kendi temiz hem de başkasını temizleyen) ifadesinden hareketle niyet etmeksizin abdest almanın ve cünüplükten yıkanmanın caiz olduğuna hükmederiz, denilmiştir.²⁴⁵ el-Fetâva'l-Hindiyye’de mesele şu şekilde özetlenmiştir: Gusle, kalb ile niyyet ederek başlamak ve dil ile de “*Cünüblüğün giderilmesine...*” veya “*Cünüplük için gusletmeye..*”, “*Niyyet ettim.*” demek de sünnettir.²⁴⁶

Soru: İmsak vakti ezan okunurken ağız dolusu kustum. Ne gerekir? (II, 52).

Cevap: İmsak vakti ile oruç başlamış olduğundan bir gün kaza etmeniz gerekir. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

²⁴³ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar, 442-443.

²⁴⁴ Arslan, “Osmanlı Dönemi Nuküllü Fetva Mecmualarının Oluşum Süreci”, 13.

²⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/134-135.

²⁴⁶ Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/22.

“Kusma konusunda bu fetvayla birlikte toplam dört tane fetva kayıt altına alınmıştır. Burada yanlış bilgi verilmek suretiyle müsteftî yanlış yönlendirilmiştir. Hâlbuki kusma, kasten yapılmadığı durumlarda orucu bozmaz. Kasten yapıldığında ise, sadece ağız dolusu olması halinde bozar.”²⁴⁷

Soru: Kiradaki evimin zekâtı ve 3. ev olarak aldığım inşaat halindeki evin zekâtını verecek miyim? (II, 51).

Cevap: Kiradaki evinizin geliri üzerinden %2.5 zekât vermelisiniz. 3. evinize klasik kaynaklara göre zekât vermeniz gerekmez. Yeni dönem fetva kurullarına göre ise değeri üzerinden vermeniz gerekir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Şu kadar gayrimenkulüm (mesela 15 tane dairem) var. Kiraya verdim, bu kiralar zekâta tabi midir? (II, 98).

Cevap: Gayrimenkullerin kendilerinden zekât verilmez gelirleri zekâta tabidir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Otobüs hattım var zekâtı nasıl vereceğim? (II, 58).

Cevap: Yıllık gelir hesap edilir. Giderler düşüldükten sonra 1/40 (kırkta bir) zekât verilir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Bina ve nakil vasıtaları gibi gelir getiren malların zekâtları ile ilgili örneklerden “Kiradaki evimin zekâtı ve 3. ev olarak aldığım inşaat halindeki evin zekâtını verecek miyim? (II, 51)” sorusuna verilen cevap diğerleriyle çelişmekte aynı zamanda müsteftî yanlış yönlendirilmektedir. Kaynak olarak gösterilen eserdeki (DİB İlmihal I) konuyla ilgili ifadeler şu şekildedir:

“Muasır müelliflerin çoğu bu çeşit yeni gelir kaynaklarının zekâta tâbi olacağına ittifak etmekle birlikte bu mallardan hangi statüye göre ve ne nisbette zekât alınacağı hususunda farklı görüş ileri sürerler. 1. Akarların yalnızca gelirleri zekâta tâbidir. Bu zekât da elde edilen gelir nisaba ulaşır ve üzerinden bir kamerî yıl geçince % 2.5 nisbetinde tahsil edilir...2. Gelir getiren bina, vasıta ve benzerini ziraî araziye kıyas edip bunların safî gelirlerinden % 10 veya gayri sâfiden % 5 nisbetinde zekât alınır. Hz. Peygamber ve sahâbe dönemindeki zekât uygulaması içerik ve amaç yönüyle incelendiğinde, ev, dükkân gibi taşınmazların ve nakil araçlarının kira gelirinin, arazi ürünlerine kıyas edilmesi tutarlı görünmektedir. Bu durumda mal sahibinin yıllık kira geliri, kiralanan için yapmakta olduğu mûtat harcamalar ve yıllık temel ihtiyaçları karşılığı çıktıktan sonra nisab

247 Karaman vd., *İlmihal I- İman ve İbadetler*, 408.

miktarını bulmakta ise, bu miktarın % 10'u zekât olarak aydan aya ödenir. Yılın dolması veya üzerinden bir yılın geçmesi beklenmez. Ancak Din İşleri Yüksek Kurulu, kira gelirlerinden %10 değil de %2,5 oranında zekât verilmesi yönünde görüş belirtmektedir.”²⁴⁸

Soru: “Kur'an-ı Kerim'i abdestsiz okuyabilir miyim?” (II, 153).

Cevap: Kur'an-ı Kerim'e abdestsiz el sürülmez. Abdestsiz bir kimse ezbere Kur'an okuyabilir. İbadet niyetiyle Kur'an okuyacak kimse Kur'an'ı abdestsiz okumamalıdır. (Diyanet İslam İlmihali, s. 98).

Kur'ân-ı Kerîm'in abdestsiz okunabileceği konusunda bir ihtilaf yoksa da Allah kelâmı olduğundan, ezberden okunduğunda da abdestli olunması, bazı âlimler tarafından güzel görülmüş ve tavsiye edilmiştir.²⁴⁹ Ancak Kur'ân'a abdestsiz olarak dokunulamayacağı ve Kur'ân'ın abdestsiz taşınamayacağı konusunda mezhepler ittifak etmiştir.²⁵⁰

Bununla birlikte “Kur'ân-ı Kerîm hem Allah kelâmı olduğu hem de onu okumak ibâdet kabul edildiği için, bir kimse abdestsiz iken Kur'ân okuyabilir mi” konusunda ileri sürülen delillerin değerlendirilmesinde elde edilen netice şudur: Fetvayı okuyucu kendisi vermelidir.²⁵¹

Soru: Oruca Kastamonu'da niyetlensem akşam iftar açacağım zaman da Artvin iftar saatinde orucumu açabilir miyim? (II, 177).

Cevap: Açamazsın (Kaynak yok).

“Seyahate çıkan kişilerin, imsak ve iftarları o anda bulundukları yere göre yapmaları gerekir. Uçakla seyahat eden oruçlu kişiler de uçuş esnasında uçağın üzerinde bulunduğu yere göre imsak ve iftar yapmalıdırlar.”²⁵²

v. Müftü, fetvası istenen meselenin hangi alanla ilgili olduğunu tespit edip ya alanın uzmanıyla istişare yoluna gitmeli ya da müsteftîyi uzmana yönlendirmelidir.²⁵³

248 Karaman vd., *İlmihal I- İman ve İbadetler*, 460-461.

249 Nevevî, *el-Mecmu'*, 2/69.

250 Merğînânî, *Hidâye Tercümesi*, 1/33.

251 Abdurrahman Çetin, “Abdestsiz Kur'an Okuma Meselesi”, (Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Cilt: 1993), 105-118.

252 *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*, 295.

253 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 66.

Soru: 3 yıldır eşim başka bir kadınla yaşıyor. Çocuklarımla sorunlarıyla tek başıma ilgilenmek zorunda kalıyorum. Eşimle boşanmadık, ama beraber de değiliz. Kızım 15 yaşında ve benim çok konuştuğum için babasının evden kaçtığını söylüyor, üzülüyorum. Hâlbuki içki ve dayak yüzünden problem yaşıyorduk. Kızıma bunu nasıl anlatabilirim? Zaten zor durumdayım, beni anlasın ve yardımcı olsun istiyorum. (II, 10).

Cevap: KIZINIZ, babasının evde olmamasından üzüldüğü için sizi suçlu görüyor olabilir. Olayları kafasında farklı yansıtabilir. Ona babasını da kötülememeye çalışarak olayları ve sebeplerini anlatın. Bir de kızınız ergenlik döneminin içinde olduğu için daha duygusal bakabilir. Onunla iletişiminizi iyi tutarsanız ileriki yıllarda daha ılımlı olacak ve sizi anlayacaktır. (DİB Yayınları, Gençlik Sorunları ve İntihar, Doktor Şenol Korkut). (Sayfa yok).

Müftünün, müsteftîyi kızıyla birlikte uzmana yönlendirmesi daha yerinde ve sorun çözücü olurdu.

vi. Müftü, delillerini tam olarak bildiği konuda fetva vermeli, bilmediği konularda araştırma yapıp kesin bir bilgi elde edinceye kadar susmalıdır.²⁵⁴ Ayrıca fetvası istenen meseleyi çözüme kavuşturmada kendi ilmî seviyesini yetersiz gördüğü durumda, ilmen kendisinden daha üst seviyedeki bir kimseye veya Din İşleri Yüksek Kurulu gibi işleyen bir komisyona başvurulmalıdır.

Soru: 62 yaşındayım. Her ay düzenli olarak âdet görüyorum. Bu durumu ay hâli mi yoksa özür mü kabul etmeliyim? (II, 23).

Cevap: Bu durumdaki bir kadın öncelikle doktor görüşüne başvurmalıdır. Doktor bu durumun âdet olduğunu ifade ediyorsa âdet kabul edilmeli, yok eğer başka bir sebepten kaynaklanan kanama ise özür sayılmalıdır. (Diyanet İşleri Başkanlığı Fetva Kurulu).

Müftü meselenin çözümünde kendi bilgisini yetersiz gördüğü için Fetva Kuruluna müracaat etmiştir.

vii. Müftü Kur'ân, sünnet ve fıkıh usûlü çerçevesinde belirlenmiş olan sağlam deliller olmaksızın, kendi keyfine göre fetva veremez.²⁵⁵

²⁵⁴ Abay, *İslam Hukukunda Fetvâ*, 84.

²⁵⁵ Şahin, *Fetva Âdâbı*, 69.

Soru: Hayvanla cinsi ilişkide bulunan kişi ve hayvan hakkındaki dinî hüküm nedir? (I, 60).

“Cevap: Hayvanla cinsi ilişkide bulunan kişinin durumu fıkıh kitaplarında hadd (şer’i cezalar) bahsinde işlenmiştir. Böyle ilişkiye giren şahıs hakkında zina ile ilgili uygulanan ceza öngörülmemiştir. Çünkü bu ilişki zinayı doğuran bir ilişki değildir. Böyle bir ilişkiyi insanın temiz yaratılışı kabul etmeyip nefret eder. Bunu ancak akli olup da, aklın ve şerrin kabul etmediği yolu tutan kişiler ve sapıklardır bunlar yapar (1).²⁵⁶

İlişkide bulunan hayvanın kesilip yakılması ile ilgili bu olayın dedikodu halinde sürüp gidip bunu yapan kişinin devamlı töhmet altında bulunmaması için böyle bir rivayet vardır. Ancak bu şekilde kesilip yakılması mecburi olmayıp (2) belki mendup olarak kabul edilebilir (3). Ancak bu ilişkiye giren kişiye dinin belirlediği, miktarını ortaya koyduğu bir ceza olmayıp yetkili makamların takdir ettiği ölüm dışında bir tâzir cezası verilir (4).

Bu konuda Resulullah’tan *“Hayvanla ilişkiye giren kişiyi ve bu hayvanı öldürün”* hükmü ile ilgili hadis şaz ve münker olduğu için hükme ve özellikle ağır bir cezaya mesnet olacak kuvvette değildir. (5) Buhârî bu hadisin münker olduğunu hükme medâr olamayacağını; Ebû Dâvut²⁵⁷ ise bu hadisi zaif kabul etmiştir. İbn Abbas’ın bu hadisine dayanarak Ebu Yusuf bu hayvanın etinin yenemeyeceğini ve bundan dolayı telif edilmesi gerektiğini ve bunun sebebi de hayvanın gözden kaybedilip bu işi yapanın devamlı töhmet altında tutulmaması olduğu kaydedilmektedir.

Ebu Hanife’ye göre bu²⁵⁸ hayvan başkasının olup eti yenen bir hayvan ise etinin yenebileceğini ve bedelinin sahibine ödenmesi gerektiği görüşündedir. (6)

Hanefî müellifleri hayvanın kesilip yakılmasının zorunlu olmadığını ancak hükmün esprisinin bu hayvanın gözden uzaklaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu espriden hareketle bu hayvanın sahibi ile anlaşarak hayvanın telef edilmeden satılıp mal sahibinin zararının da olmadan aynı evsafa bir hayvanın bu olayı yapan kişiler tarafından satın alınıp ziyanın tazmininin uygun olacağı neticesine varılmıştır. Çünkü failin öldürülmesi için elde güçlü şerri bir delil olmayıp *“Şüphelerden dolayı şer’i cezaları düşürün”* hadisin ortaya koyduğu kaideye aykırıdır. İslam’ın esas gönderiliş gayelerinden biri de şahısların menfaat ve mallarının korunmasıdır. (1. Merğînâni, Hidâye, c. 2 s. 102; Abdülkerim Zeydan, Veciz, s. 94; 2. İbn Hümam, Fethu’l-Kadir, c. 3, s. 45; 3. Ö. Nasuhi Bilmen,

²⁵⁶ Altı çizili olan *“sapıklardır bunlar yapar”* ifadesindeki *“...dır bunlar”* kısmı anlam bütünlüğü bakımından değerlendirildiğinde cümlemin anlamını bozmuştur.

²⁵⁷ İsmi doğru yazılışı “Ebû Dâvûd” şeklindedir. [M. Yaşar Kandemir, “es-Sünen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/145.

²⁵⁸ Altı çizili olan ifadenin *“...’ye göre”* kısmı cümlemin yüklemine bağlandığında anlatım bozukluğuna yol açmaktadır.

Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. 3, s. 207; 4. İbn Hümam, Fethu'l-Kadir, c. 5, s. 45; 5. age; 6. age).

Hayvanla cinsel ilişki hakkında fetvası istenen soru sayısı toplam dört tanedir. Diğer üç tanesinin (I numaralı defterin on, on altı ve kırk numaralı)²⁵⁹ verilen fetvası, fetva ihtiyacını karşılamaktan uzaktır, delillendirilmeden ve kaynak verilmeden beyan edilmiştir; burada sağlam kaynak ile delillere yer verilmiştir.

viii. Müftünün fetvası Şâri'in şer'î maksatlarını (can, din, mal, akıl, nesil) ve maslahatları karşılayacak hususları barındırması gerekmektedir.²⁶⁰

Soru: Fitrenin son vakti var mı? Zekât bir yıl içinde verilmek zorunda mıdır? (II, 186).

Cevap: Fitre Bayramın 1. günü fecr-i sadıkla vacip olur. Bayram sabahı namaza kadar verilirse iyi olur, sonraya kalmışsa en kısa zamanda ödemelidir. Zekât mükellefi olan şahıs zekâtını en kısa zamanda ödemesi gerekir. (Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Zekât, taksitle verilir mi? (II, 187).

Cevap: Zekât bir seferde de verilebilir taksitle de verilebilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

“Zekât vacip olur olmaz hemen verilmesi gerekir mi, yoksa kişi istediği zaman vermekte serbest midir? Bunda ihtilâf edilmiştir. Kimisi: “Hemen verilmesi gerekir. Çünkü mutlak emir bunu gerektirir”, Kimisi de: “Kişi istediği zaman vermekte serbesttir. Yani vacip olduğu zaman vermeyip yıllarca sonra da verse, günah işlemiş olmaz.”²⁶¹

Soru: Zekâtımı Filistin'e gönderebilir miyim? (II, 94).

Cevap: Öncelik bulunduğu, yaşadığı bölge fakirlerine. Ama daha muhtaçlar varsa başka yerlerdeki kimselere de verilebilir. (DİB İlmihal I, s. 500).

“Zekâtı, vacip olduğu yerden başka bir yere nakletmek mekruhtur. Her yerin zekâtı aynı yerin fakirlerine verilir...Ancak eğer zekât sahibinin muhtaç olan akrabaları başka

259 Bk. Ek E 11 “Helaller ve Haramlar.”

260 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 69.

261 Merğînâni, *Hidaye Tercümesi*, 1/216.

yerlerde oturur veyahut başka yerlerin fakirleri daha muhtaç olurlarsa, o zaman zekâtın naklinde kerahet yoktur.”²⁶²

Soru: Memurum, yeni doğum yaptım. Bir de ev aldık. Borcumuz var. Ama yeniden hamile olduğumu öğrendim. 28 günlük bebeği ilaçla düşürmek istiyorum. Caiz mi? (II, 214).

Cevap: Döllenme gerçekleşikten sonra müdahale edilmez. Ancak birkaç dölleme ya da annenin hayati riski durumunda düşük çocuğun alınması zarureten caizdir. Bunun dışında kürtaj kesinlikle caiz değildir. (fetva.diyanet.gov).

ix. Müftü soruyu soran kimseye verdiği cevabın ihtiyacı karşılayacak netlikte ve anlaşılır olması gerekmektedir.²⁶³

Soru: Ferâiz: Tokatlı bir şahıs tarafından sorulan ve taksimi İslâm Hukukuna göre yapılmasını istediği miras meselesinde: Babasının vefatı ile geride verese olarak babasının bir eş, bir ana-baba bir erkek kardeş, bir anne, bir oğul ve beş kız bıraktığını ifade ile her birinin terikedeki hakkının bulunmasını istedi. (I, 59).

Cevap: i. Ölen geride herhangi bir çocuğu ile bir eş bıraktıysa terikedeki hissesi 1/8 (1). ii. Ölenin fûru veya birden fazla kardeşiyle anne bulunuyorsa 1/6'dır (2). iii. Ana-baba bir (ab) erkek kardeş ölene daha yakın erkek bağı ile bağlanan oğul tarafından iskat edilerek mirasta oğlu varken (ab) erkek bir kardeş bir şey alamaz (3). iv. Kendilerine belli miktarda hisseler tanınan karı, ana ve benzeri ashab-ı ferâiz grubundan kişiler hisselerini aldıktan sonra erkek çocuklarla kız çocuklar mirasta geri kalanı asabe olarak ikili birli alırlar (4). Mesele şöyledir: Meselenin müşterek mahreci (ortak faydası) 24 olup bunun 3 hissesini karı, 4 hissesine ana ve geri kalan 17 hisseyi 5 kız ve bir oğul (ki toplam hisseleri 7 yapar) aralarında ikili-birli alırlar. Ancak 17 hisse 7 kişiye eşit ve kesirsiz bölünemeyeceğinden 7 hisseyle bütün hisseler büyütülüp mesele 168 hisseye çıkmıştır.

- 1- Karı = 21
- 2- Anne = 28
- 3- Oğul= 34

²⁶² Merğînâni, *Hidaye Tercümesi*, 1/246.

²⁶³ Şahin, *Fetva Âdâbı*, 124.

- 4- a- Kız = 17
b- Kız = 17
c- Kız = 17
d- Kız = 17
e- Kız = 17

+ _____

Toplam 168 hisse

- (1. Nisa, 4/12; 2. Nisa, 4/11; 3. A. H. Berki, İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikal, s. 54;
4. Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, c. 1, s. 403).

Müsteftîye verilen cevap ihtiyacı karşılayacak netlikte ve anlaşılır şekildedir.

Soru: Alacağımı zekâta sayabilir miyim? (II, 47).

Cevap: Ödeme güçlüğü çeken borçlu kişi, kendisine zekât verilebilecek kişilerden ise, böyle bir kişide alacağı bulunan kişi ondaki alacaklarını zekâta mahsup edebilir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

“Fakir bir kimsede alacağı olan zengin ona, “Alacağımı sana zekât olarak veriyorum” dese temlik dar ve formel (şeklî) mânada anlayan fakihlere göre bu şekilde zekât borcu ödenmiş olmaz. Çünkü zengin zekât borcunu fakirin eline teslim etmedikçe temlik gerçekleşmez ve borçtan kurtulmaz. Ancak temlik geniş mânasıyla alırsak bu da bir nevi temliktir, zekât yerine geçer.”²⁶⁴

x. Müftü soruyu cevaplandırmada, cevabın uzatılmaya ihtiyaç olmadığı durumlarda kısa olmasına dikkat edecektir. Bununla birlikte cevabın, avamın anlayacağından daha kısa olmamasına, ihtiyaç hâlinde detaya yer vermeye de dikkat etmelidir.²⁶⁵ Yani müftünün fetvanın uzunluk ve kısalığındaki ölçüsü, meselenin ne kadar açıklanmaya ihtiyaç olduğunu belirlemesidir.²⁶⁶ Bunun aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s.a.v) sünneti olduğu daha önce vurgulanmıştı.²⁶⁷

Soru: Kayınpederime zekât verebilir miyim? (II, 45).

²⁶⁴ Karaman vd., *İlmihal I- İman ve İbadetler*, 475-476.

²⁶⁵ Şahin, *Fetva Âdabı*, 125-129.

²⁶⁶ Okur, *Fetvada Dil ve Üslup*, 45.

²⁶⁷ İçerik bilgileri için bk. Tez Metni, “Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v)’de Fetva”.

Cevap: Evet verebilirsiniz. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Cevabın uzatılmasına ihtiyaç duyulmayıp kısaca verilmiştir.

Soru: Domuza atarken kazara vurulup ölen sığırın etinin yenilip yenilmemesi. (I, 55).

Cevap: Domuza silah atıp bu kurşunla kazara ölen bir sığırın eti normal kesim usulü ile kesilmediği için söz konusu hayvanın eti yenmez. Çünkü sığır normal av hayvanı olmayıp avlanma usulü ile etinin yenmesi caiz değildir. Bu bir ehli hayvandır. Ehli hayvanların normal usulle kesilmesi ile ancak etleri yenilebilir. Ehli hayvanlardan bir kuyuya düşen, vahşileşip meskûn mahallin dışında sahra ve dağa kaçan bir hayvanın av usulü ile yakalanıp öldürülüp etinin yenmesi caizdir (1). Burada böyle bir zaruret yoktur.

Ayrıca burada av konusu olan hayvan domuzdur. İslam'a göre av konusu olan hayvanların avlanmaları ya eti için, eti yenmiyorsa derisi için olur (2). Domuz ise ne eti ve derisi ve ne de başka bir cüzünden istifade için avlanır. Çünkü hiçbir şeyi ile İslam'da faydalanılması caiz değildir.

Kaza kurşunu ile ölen bu sığırın sahibine kıymetinin erbâb-ı ticaret ve ehl-i vukuf tarafından takdir edilip tazmin edilmesi gerekir (3). (1. Mevsili, el- İhtiyar, c. 5. s. 9; Ö Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 431; 2. Merğînâni, Hidâye, c. 4, s. 126; 3. Subhî Mahmasanî, el-Ukûd ve'l-Mücebât, c. 1, s. 198).

Soru: Sabah namazını saat 8.00-9.00'da kılırsak kaza olarak mı niyet edeceğiz yoksa sadece sabah namazına mı niyet edeceğiz? (II, 15).

Cevap: Güneş doğmaya başlaması ile sabah namazının vakti çıkmış olur. Vaktinde kılınamayan namaz kazaya kalır. Ve kazaya niyet edilir. Öğleden önce o gün kılınamayan sabah namazı kaza edilirken sünnetiyle birlikte kaza edilir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

“Farzı ile birlikte kazaya kalmışsa, sabah namazının sünneti de kaza edilir: Zira Hz. Peygamber savaş dönüşü yolda geçirdiği gecede kılamadığı sabah namazının farzını sünnetiyle birlikte kaza etmişti.”²⁶⁸

Soru: Zekâtın verilme zamanı ne zamandır? (II, 148).

Cevap: Zekâtın verilme zamanı, nisap miktarına ulaşan malın üzerinden bir yıl geçmesi gerekir. 1 yıl geçince verilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Toplumda yaygın bir kültür haline gelen “*zekâtın Ramazan ayında ödeneceği*” anlayışının şart olmadığı ve “yıl” tabiri ile “*kamerî yıl*” kastedildiği vurgulanmalıdır.

“Zekâta tâbi mallarda aranan şartlardan biri de o malın üzerinden bir kamerî yılın geçmiş olması şartıdır ki buna fıkıh ilminde “*havelânü'l-havl*” tabir edilir. Hz. Peygamber, “Üzerinden bir -kamerî- yıl geçmedikçe, o malda zekât yoktur” (İbn Mâce, “Zekât”, 5) buyurmuştur.”²⁶⁹

xi. Müftü, sorulan meselede ihtilaf varsa, sadece ihtilaflı bir durum olduğunu beyân etmekle yetinmeyerek râcih olan görüşü de belirtmelidir.²⁷⁰ Müftü, karşılaştığı meseleyle ilgili olarak Hanefî mezhebinde var olan hükümlerin ihtiyaca cevap vermediğini gördüğünde mezhebin hükmünü terk edip başka bir mezhepteki hükümle fetvasını tashih etmelidir.²⁷¹

Soru: Bir bayan “kocam anneme tecavüz etmiş. Bunu 30 yıl sonra şimdi öğrendim. Ben ne yapmam lazım? (II, 210).

Cevap: Hanefî mezhebine göre nikâh düşer. Diğer üç mezhebe göre düşmez. (Telefonla kurula soruldu).

Ehemiyyeti yüksek olan bir meselede müsteftîye ihtilafı bildirip, râcih olan görüşü bildirmemek, “*güçlükleri çözen kuvvetli cevap*” olarak tanımlanan fetva tanımına uygun düşmemekte; ayrıca bu çözüm olmayıp çözümsüzlükler içinde meydana getirilen yeni problemler yumağı demektir.

268 Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*, Trc: Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2013), 1/152.

269 Karaman vd., *İlmihal I- İman ve İbadetler*, 469.

270 Şahin, *Fetva Âdâbı*, 126.

271 Süleyman Kaya, “Osmanlı Fetvası Üzerine”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı 22, 2013, 11/93.

xii. Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünneti olduğu üzere, gerekli olduğu durumlarda (müsteftînin sorduğundan daha önemli gördüğü) müsteftîyi sorusunun dışında başka tarafa çekmelidir.

Soru: Bülüğa ermeden ya da düşük sonucu ölen çocuklar ile müşrik kimselerin çocuklarının ahiretteki durumu nedir? (II, 39)

Cevap: Müşrik çocukları ölünce A'rafta kalacaklar. Müşrik çocuklarının cennette hizmet eden gençler olacağı görüşü de var (Vakıa, 17). Müslüman çocukların cennette olacakları hususunda ulemanın ittifakı vardır. (TDV İlmihali, s. 129; Büyük Kur'an Tefsiri, c. 3 s. 33; Müsned, Hanbel c. V, s. 409, hadis no: 5997). (İlmihal'in kaçınıcı cilt, Büyük Kur'an Tefsiri'nin kime ait olduğu belirtilmemiş).

Soru: Kazaya kalmış namaz borcum çok olduğu için sünnet namazlarını kaza namazı olarak niyetlenmem tavsiye olundu. Böyle yapmam uygun mu? (I, 91).

Cevap: Öncelikle bu soru müftülüğümüze çok sorulan sorulardandır. Kaza namazlarını ve sünnet namazlarını birbirine karıştırmak uygun görülmemiştir. Bu yüzden sünnet namazlarını kaza diye niyetlenmeyiniz. (Kaynak yok).

Hz. Peygamber'e (s.a.v) "Kıyamet ne zaman?" diye sorulduğunda, kıyamet âlâmetlerinden ya da başka bir şeyden bahsetmeden "Ona ne hazırladın?" şeklinde karşılık vererek muhatabının dikkatini başka tarafa çekmiştir.²⁷² Buraya alınan birinci soruya karşılık olarak neslin cennete layık hale gelmesi, cehennem adayı olmaması, salih nesillerin yetiştirilmesi vurgusu daha anlamlı olacaktı. İkinci soru -kaza konusu- için vurgulanması gereken asıl şey, namazın önemi ve kazaya bırakılmamasıdır.

272 Ebû Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, 129,130.

5. ŞİFAHİ SORULAR DEFTERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE’DE FETVA’NIN YERİ

İftâ faaliyetinin; Hz. Peygamber ile başladığını, bu sürecin gerek bireysel gerekse de kurumsal yollarla günümüze kadar Müslümanlarca “*Müslümanların yaşadığı bir beldede dinî konularda fetva alabilecekleri bir müftünün bulunması farz-ı kifayedir.*” prensibinden hareketle devam ettirildiği ifade edilmişti. Ayrıca 3 Mart 1924 tarihinde Şer’iyye ve Evkaf vekâletinin ilga edilmesi üzerine yerini, Diyanet İşleri Reisliğinin aldığını ve iftâ görevini de reisliğin bünyesinde oluşturulan “Müşâvere Heyeti” marifetiyle yürütölmeye başlandığı ifade edilmişti.²⁷³

Fetva kurumu, bugün resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından yerine getirilirken, taşrada ise il ve ilçe müftölükleri marifetiyle halkın fetva ihtiyacı giderilmektedir.

Bu bölümde Kastamonu Müftülüğü tarafından iki adet defterde kayıt altına alınan şifahi soruların ışığında fetvanın yerini tespit edeceğiz.

İnanılması zorunlu olan ve özü itibariyle Allah’ın varlığına iman olan dinin inanç boyutuna (akaid), dinî emirler hususuna öncelik verilmeli, amellerin değeri de bu doğru ve sağlam inanca bağlıdır. Karadâvî “*Usulden (akaid/inanç) mahrum olan maksada ulaşamaz*” beyanıyla, insanların furû’a ait meselelere daha çok önem verdiğini, öncelenmesi gerekenin inanç meseleleri olması gerektiğini vurgulamıştır.²⁷⁴

Bu önemine rağmen, halkın inanç haline getirdiği bazı meseleler (mevlit, mum dikmek, hıdırellez, tefriciye vb.) hariç tutulacak olursa akaid sahasında halkın inanç yönünü ilgilendiren çok az sayıda soru sorulmuştur. Bu durum, bütün amellerin inancın meyvesi olduğundan hareketle, dinin inanç yönünün, tebliğ vazifesiyle yükümlü olan kimseler tarafından daha fazla gündemde tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır. İnanç konusundaki eksiklik ve zayıflık, ibadet ile muâmelât konusundaki sorulara yansımıştır. Maddenin ve hazzın öncelendiği bugünün insanının büyük çoğunluğu açısından bakıldığında; sosyal, ekonomik, siyasal, sanat, spor gibi alanlarda her bir bireyin bir şeyleri değiştirmeye yönelik fikrinin, çabasının olduğu müşahade

²⁷³ İçerik bilgileri için bkz. Tez Metni, “Fetva Kurumları”.

²⁷⁴ Karadâvî, *Öncelikler Fıkhi*, 34.

edilir. Buna mukabil dinî ve dolayısıyla ruhsal açıdan kendini yenilemeye arzu ve iştiağının zayıf olduğu müşahade edilmektedir. Ayrıca halkın içerisinde yerleşmiş bulunan mevlit okutma, mum dikme vb. toplumun örf ve âdetlerini, geleneklerini inanç haline getirmesine ve ülkemizin genelinde görüldüğü gibi geleneksel halk dindarlığının varlığını sürdürmesine de yol açmıştır.

“İmanın şartlarından yalnız kaza-kaderi inkâr eden dinden çıkar” (I, 8), şeklinde fetvası verilmiş olan meselenin sebebi, toplumun belli kesimlerinde iman esasları sayılırken, kaza-kaderin imanın şartlarından olmadığı yönündeki inanıştır.

Diğer taraftan gerek akaid/kelâm eserlerinde detaylandırılan inanç esasları olsun gerekse de halkın kültüründen doğan geleneksel halk inancıyla ilgili olsun defterlerde yeteri kadar fetvası istenen soru olmadığı için bir yargı ortaya koymak zordur.

Müslümanın günlük hayatında, belli zamanlarda uyguladığı ibadet ile ilgili sorular fetva defterlerinde en fazla yeri işgal eden sorulardır. Namaz için gerekli olan temizlik/tahâret (abdest, gusül, teyemmüm) konusu da burada ele alınabilir.

Konu ile ilgili olarak soruların çok olması, toplumun belli bir dinî hassasiyetinin göstergesidir. Bununla birlikte soruların çoğunluğunun ilmihal eserlerinde yazılı olan klasik konular olduğu ve ulaşmanın kolay olduğu sorular olması, genel itibarıyla oruçla ilgili tıbbî konulardaki az olan güncel sorular, toplumun okuma alışkanlığının olmadığı veya kolay bilgi edinmenin göstergesidir. Ayrıca defterlerdeki kayıt numaralarında da görüleceği gibi, özellikle “Oruç” ve “Zekât” konularında soruların aynı zaman diliminde yoğun olarak sorulmuş olması, toplumun dinî hassasiyetinin belli zamanlarda arttığının da göstergesidir.

Özür sahibi kimsenin zaruretinden dolayı teyemmüm yapması, mesh giymesi, özür halinde bulunan kadının Kur’ân öğrenme/öğretme talebi, otobüste namaz, yeni doğum yapmış olan kadının oruç tutma isteği vb. konulardaki soruları soran bireyler; dinî hassasiyete sahip bireyler ve bütün zorluklarına rağmen ibadetin kendileri için vazgeçilemeyecek bir değer olduğunun farkına varmış bireylerdir.

Seferilik, orucu bozan/bozmayanlar, zekât ve fitrenin verileceği yerler konuları bireylerin zihinlerinde tam manasıyla yer etmemiş bilgi eksikliği olan konulardır. Gerek sağlık sebebiyle kullanılan ilaçlar (sprey, iğne, kulak bandı, kulak/burun/göz damlası, buhar makinesi) gerekse de estetik düşüncesiyle başvuru alan oje, dövme vb.

konularda gelen sorular da oruç ve tahâret konularını sıkça meşgul etmiş olup; bilgi eksikliğinin olduğu durumlardır.

Toplumsal bir varlık olan ve içerisinde bulunduğu toplumu hem etkileyebilen hem de etkilenen insanlar tarafından, “İmsaktan hemen sonra sabah namazını kılabilir miyim?” (II, 57), “Oruç ne zamandan itibaren başlar?” (II, 216) soruları sorulmuştur. Maksat, Ramazan ayında tartışma konusu olan imsak vaktinin başlangıcı konusudur. Aynı şekilde zekât meselesinin Ramazan ayında gündeme gelmesi; bir taraftan fertlerin Ramazan ayının fazileti nedeniyle daha çok sevap kazanma isteği olmakla birlikte, diğer taraftan da içinde bulunduğu toplumda zekâtın Ramazan ayında yerine getirilen bir ibadet olduğu yönündeki geleneksel anlayışın devamı olan eksik bilgidir.

Okuma alışkanlığı edinmemiş ve çevresine güven telkin etmemiş olan bir insan, çok basit olaylarda bile ya içinde yaşadığı toplumun kullandığı cümleleri ne anlama geldiğini bilmeden konuşacak ya da karşısındakini ikna edebilme adına bazı değerler üzerine yemin edecektir. Yemin hususundaki hüküm Mâide Sûresi 5/89’da net bir şekilde olmasına rağmen, insanlar sıklıkla sormuşlardır.

Toplumun temeli aile, ailenin temeli de nikâhtır. Toplumun selameti ikisinin sağlam esaslar üzerinde olmasına bağlıdır. Nikâhı ciddiye alamama, maddi çıkarlar için boşanma, zina yapma toplumun temelini sarsar. Nikâh ve talâk konularında bireylerin bilgilerinin eksikliği söz konusu olup; eylem ve söylemlerine dikkat etmelidirler. Nikâhın resmi veya dinî olanı diye ayırımı yoktur. Duygusallığın yoğun olduğu nişanlılık döneminde nikâhlanma olumsuz sonuçlara varabilir. Modern dönemin maddiyatçı anlayışının etkisiyle tüketici bireylerden oluşan toplumda ailenin sarsıntıları yaşaması kaçınılmazdır.

İnsan yeryüzünün halifesi, şerefli varlığıdır. Bedeni üzerinde hiçbir şekilde oynanamaz. Estetik veya başka sebeplerle zaruret hali istisna olmak üzere kimsenin müdahale hakkı yoktur.

Kocaman dünyanın küçük bir köy haline gelerek mekân daralmasına gittiği; iletişim ve ulaşım imkânları ile uzakların yakın olduğu, zamanın sular seller gibi aktığı bir hayat yaşanıyor. Bilim ve teknolojinin akıllara durgunluk veren hızı beraberinde aynı doğrultuda değişimlere yol açmaktadır. Bu değişimler elbette hep olumlu olmamış beraberinde problemlerin de yaşam alanını oluşturmuştur. Şüphesiz bu problemler

İslâm coğrafyasını da kuşatma altına almıştır. Kapitalizmin meyvelerinden olan modern toplumlardaki kredi, banka, faiz, hacizli işlemler benzeri ilişkiler dindar bireylerin de hayatlarını fazlasıyla meşgul etmiştir. Yardımlaşmayı, güveni vb. insanî davranışları zedeleyen bu etmenler aynı zamanda aileyi de dinamitlemektedir.

Bireylerin gönüllü olarak tasaddukta bulunma istekleri, fitrelerinin ve zekâtlarının durumunu sorgulaması, yemininden vazgeçme, helalleşme, işlemiş olduğu gûnahtan dolayı pişman olup tevbe etme gibi istekleri modern dönemin bütün olumsuzluklarına rağmen, insanların kendi iç dünyalarında yanan ışığın belirtisidir.

Seküler dünyanın dayattığı anlayışın etkisiyle ferâiz, neredeyse toplumun gündeminden düşmüştür. Mirasa hak kazanmış kimselerin haklarının belirlenmesinde işin ehline başvurulmalıdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİ

Faaliyetleri, ehliyetli kimselerce yerine getirilen ve halkın güvenini kazanmış olan fetva kurumları, toplumun bütün kesimlerinin kendisine rahatça ulaşması sebebiyle İslâm hukukunun/fikhının dinamik kalmasında etkin rol oynamaktadır. İlâhî vahyi muhatap kabul edip İslâm dairesi içine giren kimseye düşen görev; içerisine girmiş olduğu dairenin kurallarına/hükümlerine riayet ederek yaşamaktır. Bunu gerçekleştirmenin yollarından birisi de ehline sormasıdır.

Kurumsal anlamda fetva faaliyetinde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkezinde Din İşleri Yüksek Kurulu nezdinde uzmanlar tarafından fetva görevi yerine getirildiği gibi; taşrada da fetva görevi bakımından müftülükler önemli hizmetler sunmaktadır.

Kastamonu Müftülüğünün (1970-2015) dönemi içerisindeki fetvalarının işleyiş biçimlerini ve yapılarını ele alıp, verilen cevapların fetva usulü açısından değerlendirilmesinin yapıldığı bu çalışma hem fıkıh hem de tarih, sosyoloji gibi pek çok sosyal bilim için önemli veriler sunmaktadır.

Toplumun dinî sorunlarının net olarak ortaya çıkması için kayıt işlemlerinin hassasiyetle yapılması gerekmektedir. İslâm hukukunda, yörenin inanç, sosyo-kültürel hayatı vb. yönleriyle birer kaynak olma özelliği taşıyan fetvaların kayıt altına alınmasının önemi ortadadır. Kastamonu Müftülüğü Şifahi Sorular Defteri nezdinde yürütülen fetva faaliyetinin yazılı olarak sonraki nesillere ulaştırılması bakımından önemlidir.

Çalışmanın sınırlarını belirleyen (1970-2015) kırk beş yıllık zaman diliminde sadece üç yüz on dokuz tane soru kayıt altına alınmıştır. Kırk beş yıllık zaman diliminde ortalama iki bin üç yüz kırk haftanın olduğunu varsaydığımızda, yedi buçuk haftada bir tane sorunun sorulmuş olduğu gibi bir durum söz konusu olmaktadır.

Diğer yandan organ ve doku nakli, genetik kopyalama, tüp bebek, Anadolu'da halk kültürü haline gelen ıskât-ı salat, erkeğin ipek ve altın kullanması, banka promosyonu, Müslüman bir kimsenin ehl-i kitap ile evliliği, kadının mahremi olmadan yolculuk yapması, kadının erkek doktora muayene olması, süt bankası, kapora, kredi kartı, evlat

edinme gibi çok daha fazla güncel soru ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Geneli son otuz kırk yılın problemleri olan bu gibi meselelerin defterlerde kayıt altına alınmamış olması da dikkat çekmektedir.

Defterlerde yer alan fetvalar, genellikle Hanefî mezhebinin usûl ve ilkeleri çerçevesinde çıkarılmış olan görüşleri nakleden, mukallit müftülerin fetvalarıdır. Müftü fetvada bulunurken ictihad etmeyip, mezhepte ictihad veya tahrir yoluyla ortaya konulmuş olan meseleleri nakilde bulunmuştur.

Fetvaların kaynaklarına bakıldığında genel itibariyle mezheplerce muteber kabul edilen ve sağlam yolla gelen, mukallit müftünün nakilde bulunmasının uygun olduğu temel kaynaklara başvurulmasının yanında ikincil kaynakların da kullanıldığı görülmektedir. Bu kaynakların en başında geleni de “İlmihal” tarzı eserlerdir. Son dönem ansiklopedik fıkıh çalışmalarının yanı sıra fıkıhın belli konularındaki çalışmalar da kaynak olarak gösterilmiştir. Bunun yanında takriben dörtte birlik kısmında verilen fetvanın kaynağı gösterilmemiştir.

Fetvalar soruldukça deftere kaydedilerek süreç işlediği için defterler diğer klasik fetva mecmuaları gibi fıkıh sistematigine göre düzenlenmemiştir. Defterde zaman zaman yazım ve imla kuralları bakımından tashihe ihtiyaç olan kısımların olduğu da görülmektedir.

Müftülüklerdeki Şifaki Sorular Defterleri bölgelerin fikhî yapısı ve problemleri hakkında değerli veriler ihtiva ettiğinden dolayı farklı illere ait Müftülüklerdeki Defterlerin akademik çalışmalarda ele alınması ülkenin fikhî bilgi seviyesi ve fikhî önceliklerini tespitte önemli bilgilere ulaşmaya yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abay, Mehmet. (2010). *İslâm Hukukunda Fetva*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ahterî, Muslihuddin Mustafa. *Ahterî-i Kebîr*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1310/1894.
- Akçıl, Sultan. (2019). *Şeyh Muhsin-i Fânî'nin Nûru'l-Beyân Adlı Kur'ân Tercümesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aktan, Hamza. "Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/143-145. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Algül, Hüseyin vd.. *İlmihal I- İman ve İbadetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Altuntaş, Havva. (2008). *Alâeddîn es-Semerkandî ve Tuhfetü'l-Fukahâ Adlı Eserinde Mezhep İçeriği Tercihler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Apaydın, H. Yunus vd.. *İlmihal II- İslam ve Toplum*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Apaydın, H. Yunus. "İctihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/432-445. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Arslan, Reyhan. (2019). *Fetvanın Bağlayıcılığı ve Fetvada Hata*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yalova Üniversitesi.
- Aslan, Ömer. *İslâm Hukukunda Fetva Ehliyeti*. Ankara: TDV Yayınları, 2023.
- Aşkar, Muhammed Süleyman. *el-füyâ ve menâhicü'l-iftâ*. Kuveyt: Mektebetü'l-Menâri'l-İslâm, 1976.
- Atar, Fahrettin. "İftâ Teşkilâtının Ortaya Çıkışı". İstanbul: *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, 3.
- Atar, Fahrettin. "Fetva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/486. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2020.

- Atar, Fahrettin. *İslam Adliye Teşkilatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ayar, Talip. *Osmanlı Devleti'nde Fetva Eminliği*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Aybakan, Bilal. “Muâmelât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/316-317. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Aydın, Mehmet Akif. “Aile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aynî, Ebu'l-Feyz Mehmed Fıkhî. *Risâle fî Edebi'l-Müftî*. thk. Osman Şahin. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Aytekin, Arif. “Bâbertî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/377-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Bardakoğlu, Ali. “Hanefî Mezhebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/1-21. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Başoğlu, Tuncay. “Tahrîc”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/420-422. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Bayraktar, Rasim. *Fetva Soruları Işığında Dindarlık Tipolojileri (Samsun Örneği)*. Ankara: Berkan Yayınevi, 2018.
- Bıyık, Tacetdin. *Osmanlı Fetvalarında Mûsikî*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2015.
- Birişik, Abdülhamit. “Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/383-388. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Boynukalın, Mehmet. “Umre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Boynukalın, Ertuğrul. “Yemin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/417-420. İstanbul: TDV yayınları, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. 6 Cilt. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1993.

- Büyükakın, İnci. (2002). *Güncel Fıkhî Sorular Işığında Fetva ve İşlevi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye/Sihâh*. 6 Cilt. thk. Ahmed Aldulgafûr Atar. Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 1987.
- Coştu, Yakup. "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". Samsun: *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX, 2009, 3.
- Cürcânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *et-Ta'rifât*. thk: İbrahim el Ebyânî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, 1984.
- Çalışkan, Necmettin. "Kur'an'da İnsanın Varlıklarla İlişkisi". *The Journal of Academic Social Science Studies (TASSS)*, 2017, 55.
- Çeker, Orhan. "İftâ ve Bir Fetva Defteri Örneği". Konya: *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*[*Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*]. 6. (1996), 35-53.
- Çınar, Fatih. "Klasik Dönem Fıkıh Usûlü Literatüründe Edebü'l-Fetvanın Yeri". Bingöl: *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021/1, 17.
- Dadaş, Mustafa Bülent. "Kuruluşundan Günümüze Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Fetva Siyaseti". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 13, 2015, 25-26.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "İctihadın Bağlayıcılığı Meselesi ve Fıkıh Mezheplerine Bağlanmanın Anlamı". İstanbul: *Usul İslam Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Haziran 2004.
- Düzenli, Pehlul. "Osmanlı Fetvâsında 'Muteber Kaynak' ve 'Müftâ Bih Mesele' Problemi". İstanbul: *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 11, Sayı 22, 2013.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani. *es-Sünen*. thk. Muhammed Avvame. 5 Cilt. Cidde: Darü'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye, 1419/1998.

- Ebû Gudde, Abdulfettâh. *er-Rasûlu 'l-mu'allim ve esâlîbuhû fi't-ta'lîm Tercümesi/ Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (s.a.v) ve Öğretim Metotları*. trc. Enbiya Yıldırım. Ankara: OTTO Yayınları, 2018.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ. *Usûlü 'l-fikh Tercümesi /İslâm Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü*. trc. Abdulkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ. *Ebû Hanîfe*. trc. Osman Keskiöglü. Ankara: DİB Yayınları, 1997.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ. *İmam Mâlik*. trc. Osman Keskiöglü. Ankara: DİB Yayınları, 1984.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ. *İmam Şâfiî*. trc. Osman Keskiöglü. Ankara: DİB Yayınları, 1996.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2021.
- Ekşi, Ahmet. *İslam Tıp Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Erdoğan, Mehmet. *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1994.
- Erkal, Mehmet. “Zekât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fıkhî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Aynî. *Risâle fi edebi'l-müftî*, thk. Osman Şahin. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları, 2018.
- Güç, Ahmet. “Kurban”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/433-435. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Harman, Ömer Faruk. “Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/382-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Heyet. *Temel İslam Ansiklopedisi*. 8 Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Heyet. *el-Alemgîriyye (el-Fetâva 'l-Hindiyye)*. 16 Cilt. Trc. Mustafa Efe. Ankara: Akçağ Yayınları, 1985.
- İbn Abidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddû 'l-Muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1966.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Şerhu Ukûdi resmi'l-müftî*. thk. Şenol Taylan Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2. Basım, 1443/2022.

İbn Hamdân, Ebû Abdillâh Necmüddîn Ahmed b. Hamdân b. Şebîb el-Harrânî en-Nümeyrî. *Sıfatü'l-fetva ve'l-müftî ve'l-müsteftî*. nşr. Muhammed el-Albânî. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, 1984.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. Kahire: el-Matbaatü'l-İlmiyye, 1311/1893.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl. *Lisânü'l-arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, 1993.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. 4 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2024.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî. *Fethu'l-kadîr*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.

İbnü'l-Kayyım, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr el-Cevziyye. *İ'lâmü'l-muvakkî 'in 'an rabbi'l-âlemîn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Edebü'l-fetva ve şurutu'l-müftî ve sıfatü'l-müsteftî ve ahkâmuhu ve keyfiyetü'l-fetva ve'l-istiftâ*. thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1992.

İçen, Hüseyin. “Çağdaş Dönemde Fetva Faaliyeti: İslam Hukuku ve Toplum Bağlamında Dinî Kurumlardan Örnekler”. *İslam Tetkikleri Dergisi*, 2023, 13.

İpşirli, Mehmet. “Bâb-ı Meşîhat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/362-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Kallek, Cengiz. “el-Hidâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/471-473. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Karadâğî, Alî Muhyiddîn. *el-İctihat ve'l-fetva ve tatbîkâtühümâ ve devrî'l-manzûmeti'l-mekâsidiyye fî'z-zabti ve't-tecdîd Tercümesi*. *İctihad ve Fetva (Güncel Uygulamaları Fetvada İstikrar ve Yeniliğin Temininde Mekasit Manzumesinin Rolü*. trc. Mustafa Bülent Dadaş. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019.

Karadâvî, Yusuf. *Hedyü'l-İslâm fetava muasıra*. 3 Cilt. Mansure: Dârü'l-Vefa, 4. Basım, 1989.

Karadâvî, Yusuf. *el-Fetva beyne'l-indıbât ve't-teseyyüb Tercümesi. Disiplin ile Esneklik Arasında Fetva*. trc. Ahmet Çetinkaya. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019.

Karadâvî, Yusuf. *Fıkhu'l-evleviyyât Tercümesi*. trc. Abdullah Kahraman. *Öncelikler Fıkhu*. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2022.

Karaman, Hayreddin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.

Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukukunda İctihad*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Karaman, Hayreddin. *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri 1-3*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.

Karaman, Hayreddin. *Fıkıh Usûlü: İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1964.

Karaman, Hayreddin vd.. *Kur'an Yolu Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı, 2016.

Karaman, Fikret vd.. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Kastamonu Müftülüğü Şifahi Sorular Defteri-1. Kastamonu: 1970-2008.

Kastamonu Müftülüğü Şifahi Sorular Defteri-2. Kastamonu: 2008-2015 (sonu).

Katar, Mehmet. "Kefâret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/177-179. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Kaya, Süleyman. "Osmanlı Fetvası Üzerine". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2013, 22.

Keskioğlu, Osman. *Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.

Kılavuz, Ahmet Saim. "Akaid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/212-216. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Kılıç, Muharrem. "Osmanlı Fetva Literatüründe Gayr-i Müslimlere Tanınan Din ve İbadet Özgürlüğü: Fetâvâ-yi Ali Efendi Örnekleme". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 13. (2009). 63-82.

- Koca, Ferhat. “Fetvahane”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Koca, Ferhat. “Haram”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/100-104. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Koca, Ferhat. “İbnü’l-Hümâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/87-90. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Mafratoğlu, Recepali. (2012). *Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları ve Dayandığı Şer’î Deliller*. [Yüksek Lisans Tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Merginânî, Şeyhü'l-İslâm Burhanüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir. *Hidaye Tercümesi*. trc. Ahmed Meydani. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2019.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*. trc. Mehmet Keskin. 1-4. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2013.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâburî. *Câmi’u’s-sahîh*. Kahire: Daru’l-Hadis, 2002.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1348/1930.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Âdâbü’l-fetva ve’l-müftî ve’l-müsteftî*. thk. Bessâm Abdulvehhâb el-Câbî. Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1988.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû’ şerhu’l-mühezzebe*. Dimaşk: Dârü’l fikr, ty.
- Okur, Kâşif Hamdi. *Fetvada Dil ve Üslup*. Ankara: Anadolu Ay Yayınları, 2020.
- Osmanî, Muhammed Takî. *Usûlu’l-iftâ ve âdabuhu Tercümesi/Fetva Usûlü*. trc. Emre Yazıcı. İstanbul: Yasin Yayıncılık, 2010.
- Osmanî, Muhammed Takî. *The Authority of Sunnah Tercümesi/Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*. trc. Mehmet Özşenel. İstanbul: İFAV, 2016.
- Öğüt, Salim. “Tahâret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/382-385. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özdemir, Ahmet. (2000). *Çağımızda İfta Usûlü*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

- Özdemir, Ahmet. *Güncel Meselelere Fıkhi Çözümler*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2018.
- Özel, Ahmet. “Adak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/337-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Özel, Ahmet. “Adevî, Ali b. Ahmed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/373. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Özel, Ahmet. “Ali el-Kârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/403-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özel, Ahmet. “İbn Âbidîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/292-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özel, Ahmet. “Mahmesânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/345-346. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Pormann, Peter E.. “Tıp”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/95-101. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Râzî, Fahreddin. *et-Tefsîrû'l-kebîr*. 16 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1986.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 31 Cilt. ed. M. Cevat Akşit. İstanbul: Gümüşev, 2008.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İbadet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/233-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Süt, Ayşe. (2010). *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Hak ve Batıl Kavramları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Şahin, Osman. (2002). *İslâm Hukukunda Fetva Usûlü*. [Doktora Tezi]. On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Şahin, Osman. *Fetva Âdâbı*. Ankara: DİB Yayınları, 2016.
- Şener, Mehmet. “Kur'an”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/409-412. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Şentürk, Lütü-Yücel, İrfan. *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San‘ânî el-Yemenî. *İrşâdü’l-fuhûl ilâ tahkîki’l-hak min ‘ilmi’l-usûl*. 2 Cilt. thk. Muhammed Hasan İsmail eş-Şâfiî. Beyrut : Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1419/1999.
- Şimşek, Murat. *İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber’in İctihad ve Tasarrufları*. Ankara: TDV Yayınları, 2021.
- Uslu, Rifat. “Zahid el-Kevseri ve Fetva Metodu.” *The Journal of International Social Research*. 11/57 (2018). 874-880.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965.
- Wensinck, Arent Jan. *el-Mu‘cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-hadîsi’n-nebevî*. Kahire: Dâru’l-Hadis, 1996.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Namaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/350-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *Hanefî Mezhebinde İctihat Felsefesi*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2017.
- Yaylalı, Davut. “Mevsılî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/487. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yıldırım, Celal. *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*. 4 Cilt. Konya: Uysal Kitabevi, 1990.
- Yitik, Ali İhsan. “Oruç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/414-416. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yörükân, Yusuf Ziya. “Bir Fetva Münasebetiyle: Fetva Müessesesi, Ebussuûd Efendi ve Sarı Saltuk”. Ankara: *Ankara İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 1952, 2-3.
- Yücel, İrfan. “Diyanet İşleri Başkanlığı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/455-460. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Zebidî, Muhammed Murtazâ. *Tâcü’l Arûs*. thk. İbrâhim Terzi. 20 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1975.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî eş-Şâfiî. *el-Bahru’l-muhît fî usûli’l-fikh*. Kuveyt: Dâru’s-safve, 1992.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Veciz fî Usûlü’l-Fıkh Tercümesi/Fıkh Usûlü*. trc. Ruhi Özcan. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı İFAV, 1993.

Zuhaylî, Muhammed. “Fetva ve Takvâ”. trc. Mustafa Ateş. Ankara: *Diyanet Dergisi*, 1993, 29.

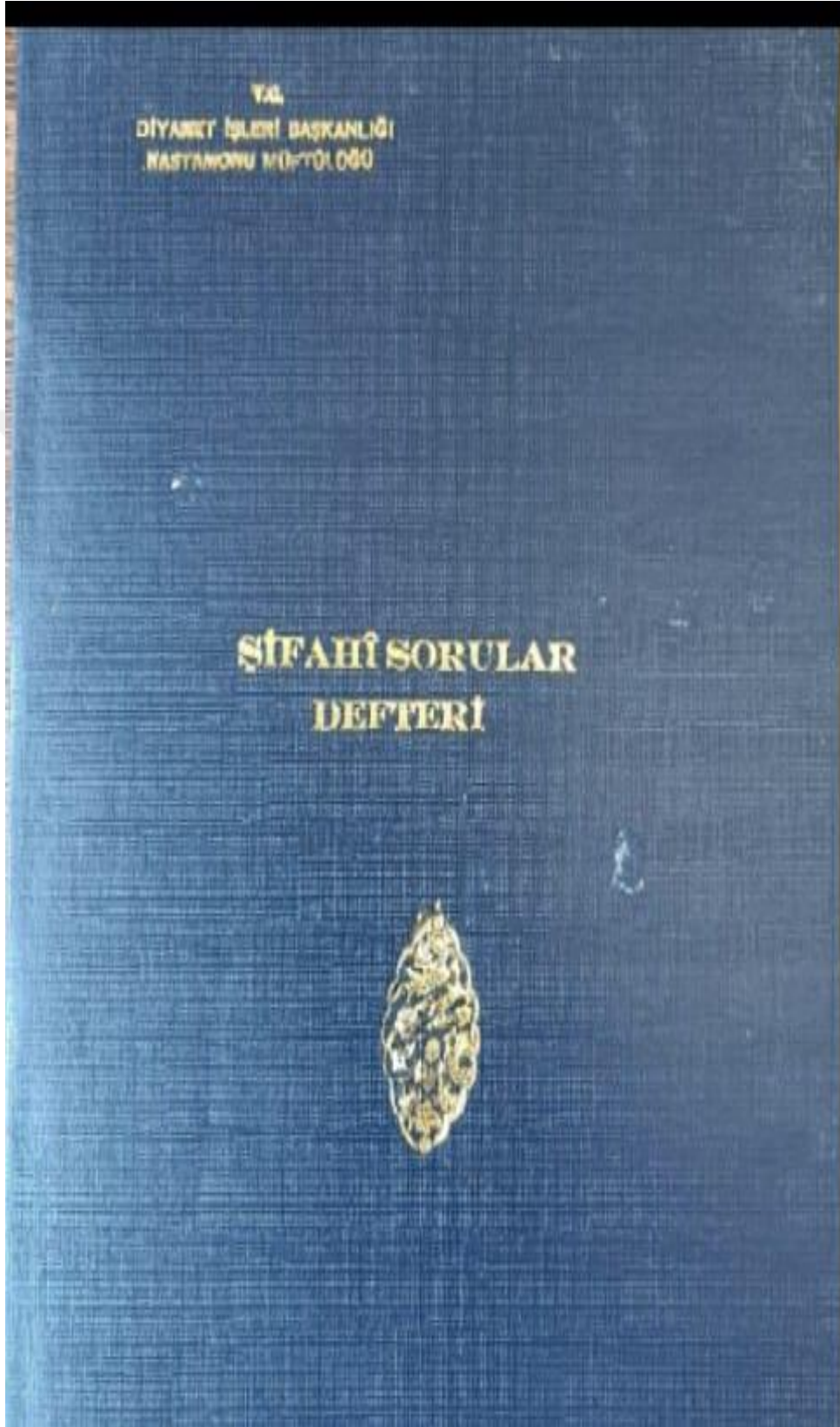
Zuhaylî, Vehbe. *Usulü'l-fikhi'l-İslâmî*. Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1986.

EKLER

Ek A. I Numaralı Defterin Kapak Kısım

Şekil 1 I Numaralı defterin kapak kısmı

Ek B. II Numaralı Defterin Kapak Kısımı

Şekil 2. II Numaralı defterin kapak kısmı

Ek C. I Numaralı Defterin İç Kısmı

Tarih	Müessese Adı, Soyadı	Verilen cevabın hükmü
10.04.08	Eğitim Fakültesinde	Dünya yap. Peygamberimiz, dünya yapın. İsmiyle, putul da yaptırana da ~~teker~~ ver. abdestine eyle miştir. Bu yüzden dünya yapın olur mu? Dünya mak uygun görülmez. Fakat dünya menden dıfaya mı yaptırın kızın, bundan da aldığın putul lağı putul abdestini yaptırın say. abdesti geçer nek de doğru değildir. Siz sağlıcsınız?
26.05.08	Telefonla bir harem	Bir namaz vakti için sahibi sayılan kimse, k. bile kesilen bir namaz vaktinde abdest almak kadir, al. Öbür dış tehlikesinden de kurtulmuş da lağı abdesti basılmışkça, namazın vakti için abdest ile ve aynı vakti için bu durum k. içinde, o vakte alt namaz da abdestini baş başka biledi, kadan kadan nasıl abdesti ve nifile namazları kılabilir. namazın kabil vakti için de. Zira bu abdesti kılabilir, geç vakti için de. ten sonra ya da abdest alır. Siz de namazın vakti için abdesti, zira sahibi kisi için vakti için bir namaz vakti içinde abdest alıp, vakti için kılınmaya kadan abdesti say. İsmiyle namazın putul rahatlığıyla kılabilir.

Şekil 3. I Numaralı defterin iç kısmı

[illegible]

92

Ek E. 1. Akaidle İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Akait (I, 8)²⁷⁵

Cevap: İmanın şartlarından yalnız Kaza-Kaderi inkâr eden dinden çıkar. (Kaynak yok).²⁷⁶

Soru: Akaid (I, 33)

Cevap: İmanın şartlarından yalnız birini inkâr eden, hepsini inkâr eder gibi kâfir olur. (Kaynak yok).

Soru: Kur'an'da Allah kendisiyle ilgili “biz” ifadesini neden kullanıyor? (I, 79)

Cevap: Kur'an'da bazen kendisi ile ilgili konularda, Allah “biz” ifadesini “*azamet ve şanının yüceliğine işaret*” olarak kullanıyor. “Sizi biz yarattık” (Vakıa 56/57) ayetinde olduğu gibi. Bazen de kullanmaz. (Taha 20/14).

Soru: Şeytan cin midir yoksa melek midir? (II, 35).

Cevap: Şeytan Kur'an'a göre cinlerden ateşten yaratılmış bir varlıktır. İnsan yaratılıncaya kadar Cenab-ı Hakka yakın bir konumda bulunuyordu. Allah'ın meleklerle ve iblise Hz. Adem'e secde emrine itaat etmeyip huzurdan kovuldu. Meleklerden değildir. (İslam Ansiklopedisi, “*Şeytan*”; Hicr, 15 /28-41; Kehf, 18/50; A'râf, 7/12).²⁷⁷

Soru: Büluğa ermeden ya da düşük sonucu ölen çocuklar ile müşrik kimselerin çocuklarının ahiretteki durumu nedir? (II, 39).

Cevap: Müşrik çocukları ölünce A'rafta kalacaklar. Müşrik çocuklarının cennette hizmet eden gençler olacağı görüşü de var (Vakıa, 17). Müslüman çocukların cennette olacakları hususunda ulemanın ittifakı vardır. (TDV İlmihali, s. 129; Büyük Kur'an Tefsiri, c. 3 s. 33; Müsned Hanbel c. V, s. 409, hadis no: 5997).

Ek E. 2. Tahâret/Temizlik ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Fıkıh (I, 6).

275 Parantez içine alınmış olan kısımdan (I) sorunun hangi defterden; (8) ise kaç numaralı soru olduğunu ifade etmekte olup tarafımızca eklenmiştir.

276 Defterlerde herhangi bir kaynak gösterilmediği zaman “*Kaynak yok*” ibaresini düştük. Böyle bir ibare defterlerde bulunmamakta olup tarafımızca eklenmiştir. Müftünün verdiği fetvada kaynak kullanmadığını belirtmek için bu vb. ibareler kullanıldı.

277 Kaynak olarak parantez içerisine alınan kısım, müftü tarafından kaynak olarak gösterilip deftere kaydedilmiş olan kısımdır.

Cevap: Bedendeki sivilcelerden zuhur eden kan ve mayasıl rutubetinden sivilcelerden akan kan çıktığı yerden yayılır ve akarsa abdesti bozar, yayılıp akmadığı surette bozmaz. Mayasıl rutubeti ise akıntıdan ma'dut olmadığından abdesti bozmaz. (Kaynak yok).

Soru: Kuyu Suyu (I, 20)

Cevap: Kuyuya düşen kurbağa su kurbağası ise suyu ifsat etmez. Kara kurbağası ise ifsat eder. (Kaynak yok).

Soru: Gusül (I, 21)

Cevap: Müslim ve hazık hekim tarafından vücuda su sürülmesi sıhhata zararlı olduğu söylenmişse gusül için teyemmüm edilir. (Kaynak yok).

Soru: Abdest (I, 24).

Cevap: Abdestini bozduğunu hatırlamayan kimsenin abdesti vardır. (Kaynak yok).

Soru: Teyemmüm (I, 34).

Cevap: Vücudundaki hastalık nedeniyle, yıkanmasının zararlı olacağı müslim ve hazık hekim tarafından söylemişse teyemmüm ile gusledilmiş olur. (Kaynak yok).

Soru: Abdest (I, 35).

Cevap: Abdestinin bozulduğunu hatırlamayan kimse, abdesti unutsa bile abdestli sayılır. (Kaynak yok).

Soru: Kur'ân-ı Kerim (I, 36).

Cevap: Kadınlar âdet hallerinde Kur'an okuyamamakla beraber, Fatiha suresini ve diğer dua ayetlerini dua niyetiyle okuyabilirler. (Kaynak yok).

Soru: Organları oluşmamış bir düşüğün kadın açısından dini hükmü nedir lohusa mıdır namaz ve orucu yerine getirebilir mi? (I, 61).

Cevap: El, ayak gibi organlar belirmiş olan bir çocuğun düşmesi ile nifas hali meydana gelir ve ekseri onbeş gün sürer. Fakat azası belirmemiş bir düşük nifas halini doğurmaz ve genelde kanama 3 gün devam eder. Bu düşük, onbeş gün sahih bir temizlikten sonra meydana gelmişse bu hayız kanı olur, hayız hükmü burada geçerlidir. 15 günlük bir temizlikten sonra olmazsa bu kanama ve düşük özür kanı hükmünü alır. Namaz, oruç

ve diğer ibadetlere bu durum engel değildir. (Ö. Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 66 ; İbnü'l-Hümmam, Fethul Kadir, c. 1 s. 166).

Soru: Yaşlılıktan dolayı oturduğum yerde uyukluyorum; aslında yanımda konuşulanları duyuyorum, ama cevap veremiyorum. Bir süre sonra bu durum geçiyor, abdestim bozulmuş sayılır mı? (I, 70).

Cevap: Yanındaki konuşulanları işiten hafif uyuklama hali sayılır, üstelik oturduğunuz yerden de düşülmüyor. Bu durum abdesti bozmaz. (Celal Yıldırım İslam Fıkhı c.1 s. 40).

Soru: Âdetim her ay değişik sayıda oluyor. Doktora gittim, “bu yaşlarda olabilir” dedi. Bazen arada kesilip, tekrar devam ediyor. Nasıl hesaplayacağım? (I, 72).

Cevap: Âdet günleri bir seferle bilinmesi zor olur. Bu yüzden 2 ay peş peşe aynı sayıda olması ile “şu kadar gün devam ediyor” denebilir. 10 günü geçmedikçe aradaki kesintiler de dahil, hepsi âdetten sayılır. (Dr. Faruk Beşer, Hanımlara Özel Fetvalar, cilt:1, s. 70)

Soru: Abdestimi alıp bitince, içime bir vesvese düşüyor, elimi yıkadım mı, ayağımı yıkamadım mı derken sürekli yıkıyor ve abdest almaya başladığımda artık içime bir korku düşüyor; yine eksik abdest alacağım diye endişeleniyorum. Ne yapabilirim? (I, 75).

Cevap: Peygamber Efendimiz, abdest alırken bizlere şeytanın vesvese verebileceğini, bu şeytanın adını da zikrederek, “Velehan” adlı şeytanın vesvesesine kapılmamak gerektiğini bildiriyor. Öyleyse, abdest alınan yerden bir an önce ayrılarak, şeytanın vesvesesini daha da güçlendirmeye sebep olmamalıyız. Böylece zamanla vesvese azalacaktır. (Kaynak yok).

Soru: Dövme yaptırmak, gusül abdestine engel olur mu? Dövmemden dolayı aldığım gusül abdesti geçersiz sayılır mı? (I, 100).

Cevap: Peygamberimiz, dövme yapana da yaptırana da tepki vermiştir. Bu yüzden dövme yaptırmak uygun görülmez. Fakat dövme yaptıran kişinin, bundan dolayı gusül abdestini geçersiz saymak da doğru değildir. (Kaynak yok).

Soru: Bir namaz vakti bile kesilmeyecek kadar, özel halimin dışında ara kanamalarım oluyor. Bu durumda abdestimi nasıl almalıyım, namazın kabul olur mu? (I, 101).

Cevap: Özür sahibi sayılan kimse, her namaz vaktinde abdest alır. Özür dışı sebeplerden dolayı abdesti bozulmadıkça, aynı abdest ile ve aynı vakit içinde, o vakte ait namazdan başka dilediği kadar kaza ve nafile namazları kılabilir. Vaktin çıkmasıyla özürünün abdesti bozulur, yeni vakit girdikten sonra yeniden abdest alır. Siz de ara kanamalarınız olduğunda, özür sahibi kişilerin aldığı şekilde bir namaz vakti girdiğinde abdest alıp, vakit çıkıncaya kadar abdestli sayılacağınızdan namazınızı gönül rahatlığıyla kılabilirsiniz. (Kaynak yok).

Soru: Özellikle son birkaç hafta küçük abdestten sonra bulanık beyaz bir sıvı geliyor. Bu yüzden neredeyse her ihtiyaçtan sonra gusül abdesti alıyorum ve bu durum artık beni sıkıntıya sokuyor. Meşakkat çekiyorum. Bu durum bir hastalık mıdır? Ne yapabilirim? (II, 3).

Cevap: Erkekten üç sıvı gelir. Bunlardan bir tanesi gusül icap eder. O da menidir. Diğer ikisi gusül gerektirmez. Küçük abdestten sonra gelen ve tarif edilen vasıfta olan sıvının adı “vedî” olup gusül gerektirmez ve bu bir hastalık değil, normal bir şeydir. Her erkekten gelir. (DİB İlmihali, s. 107).

Soru: Devamlı küçük abdestini kaçırın kimse namazını kılabilir mi? (II, 4).

Cevap: Özürlü halindedir. Abdestini alıp özrünün haricinde başka bir şekilde abdesti bozulmadığı sürece istediği ibadeti yapar. Lakin namaz vakti çıkınca abdest tekrar alması gerekir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).²⁷⁸

Soru: Bir hanım yıkandığı zaman gusle niyet etmemişse gusül yerine geçer mi? (II, 19).

Cevap: Kalbi ile niyet etmiş ancak dil ile söylememişse geçer, fakat kalbi niyet de yoksa geçmez. Çünkü bir davranışın ibadet olması için ibâdet kasdı ile yapılması gerekir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

²⁷⁸ Fetvaların sonunda yer alan “Sayfa yok” ibaresi tarafımızdan eklenmiş olup defterlerin orijinalinde bulunmamaktadır. Müftünün verdiği fetvada kaynak belirtmesine rağmen, kullandığı kaynağın sayfasını vermediğini belirtmek için bu vb. ibareler kullanıldı.

Soru: Aşırı titizim evime biri gelse namaza engel olur korkusu ile bastığı yerleri siliyorum. Doğru mu? (II, 21).

Cevap: İslamiyet temizliğe önem verir. Ancak her şeyde olduğu gibi temizliğin aşırısı da doğru değildir. Namaz kılarken serdiğiniz seccadenin temiz olması ve onun üzerine secde yapmanız yeterlidir. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Kurban Bayramı'nda kurban kesecektim. Ancak arefe günü âdet oldum. Âdetli bir kadın adına kurban kesilebilir mi? (II, 22).

Cevap: Âdetli bir kadın adına Kurban Bayramı'nda kurban kesilmesi caizdir. Âdetli olmak kurban kesilmesine mâni değildir. Diğer kurban çeşitleri için de bu böyledir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: 62 yaşındayım. Her ay düzenli olarak âdet görüyorum. Bu durumu ay hâli mi yoksa özür mü kabul etmeliyim? (II, 23).

Cevap: Bu durumdaki bir kadın öncelikle doktor görüşüne başvurmalıdır. Doktor bu durumun âdet olduğunu ifade ediyorsa âdet kabul edilmeli, yok eğer başka bir sebepten kaynaklanan kanama ise özür sayılmalıdır. (Diyanet İşleri Başkanlığı Fetva Kurulu).

Soru: Gusûlden sonra bir sıvı gelirse gusûl bozulur mu? (II, 26).

Cevap: Eğer gusûl abdesti almadan önce biraz uyunmuş veya yürünmüş veya tuvalete gidilmiş öyle gusûl abdesti alınmış ise sonradan sıvı gelmesi guslû bozmaz. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Oje abdeste engel midir? (II; 27).

Cevap: Evet, altına su geçirmediği için abdest ve gusle engeldir. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Çocuk emzirmek abdesti bozar mı? (II, 28)

Cevap: Hayır, bozmaz. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Varis hastalığından dolayı ayağa giyilen varis çorabı üzerine abdest ve gusûlde mest edilebilir mi? (II, 33).

Cevap: Varisten dolayı ayağa giyilen çoraplar kırık çıkık üzerindeki sargı hükmündedir. Dolayısıyla abdestte bu çoraplar üzerine mesh edilebilir ve bu meshin

belli bir süresi yoktur. Bu çorapların ayağa abdestli olarak giyilmesi şartı da yoktur. (Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları, www.diyaret. gov.tr).

Soru: Çorap mest üzerine mesh yapılabilir mi? (Mest gibi üretilmiş çoraplar). (II, 36)

Cevap: Ayağa giyilen çoraplara mesh edilebilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekir: Ayağa giyilmiş olarak 45 km gidebilecek şekilde kalın ve dayanıklı olması, ayağa giyildiğinde bağımsız olarak ayakta durması, suyu emerek geçirmemesi ve keçe pamuk, yün vb. maddelerden imal edilmiş olması. Şayet bir çorap bu şartları taşıyorsa üzerine mesh edilir, taşımiyorsa mesh edilmez. (Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları).

Soru: Yedi haftalık organları henüz belirmemiş bir çocuğun düşmesi sonucu lohusalık var mı? (II, 37).

Cevap: Lohusalık olması için el ve ayak organları belli olması gerekir. Bu organlar oluşmamış öncesi dönem düşükleri için lohusalık yoktur. Kanamalar özür kanamalarıdır. (İlmihal I, TDV, s. 214).

Soru: Camimize, Kur'an öğrenmesi için gelen bazı kız çocukları tam Kur'an'ı öğrenme aşamasında iken ay hali oldular. Kur'an öğrenmeleri bakımından zaman da kısıtlı. Bu kızlarımız Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için okuyabilirler mi? (II, 72).

Cevap: Kur'an öğretimi ve öğrenimi ile meşgul olan kadınlar, hatta mazeret beyan etmesinin kendisini zor durumda bırakacağı bir ortamda bulunan kadınlar bazı İslam bilginlerinin (İmam Malik, İbni Hazm vb.) cünüplüğün iradî, hayız halinin ise gayri iradî oluşundan hareketle hayızlı kadın lehine bir ayırım yapmayı uygun görmüşlerdir. Ruhsattan yararlanarak hayızlı oldukları halde mushafı ellerini alıp Kur'an okuyup dinleyebilirler. (DİB İlmihal II, s. 213).

Soru: Akupunktur ile tedavi oluyorum. Kulağımda bantlar var. Abdestime zararı var mı veya böyleyken aldığım abdest abdest olur mu? (II, 115).

Cevap: Kulağa mest vermek abdestin sünnetlerindendir, farzı olmadığından ve mesh verirken de yıkama söz konusu olmadığından herhangi bir mahzuru yoktur. (İlmihaller). (Hangi İlmihal belli değil).²⁷⁹

279 Fetvaların sonunda yer alan "Hangi İlmihal belli değil" ibaresi tarafımızdan eklenmiş olup defterlerin orijinalinde bulunmamaktadır.

Soru: 6 aylık ölü doğum yapan birinin lohusalık süresi ne zaman sona erer? (II, 117).

Cevap: Loğusalık, doğum yapan organları belirmiş çocuk düşüren kadının doğumdan sonra kanamasının devam ettiği süredir. Bu sürenin azami süresi Hanefilerde 40, Şafililerde 60 gündür. Daha önce kanama kesilirse kadın gusleder, ibadetlerine devam eder. Aile hayatı da normal devam eder. (diyanet.gov.tr, dini sorular).

Soru: Âdetli bayanlar, ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında Kur'an okuyabilirler mi, el sürebilirler mi? (II, 120).

Cevap: Hayız halinde kadınlar bazı şeyleri yapamaz. Mesela cinsel ilişki, Kâbe'yi tavaf edemez, namaz kılamaz. Kur'an okuma hususunda farklı görüşler var. İmam Malik hayızlı, loğusa kadınlar ezbere yüzünden, el sürmeden Kur'an'ın her yerini okuyabilirler veya öğretici-öğrenci olanlar tutmak suretiyle öğretme-öğrenme zaruretine binaen caiz görmüştür. (www.diyanet.gov.tr).²⁸⁰

Soru: Gusül gerektiren halde suyu kullanmamız tehlikeli, yasaksa ne yaparız? (II, 126).

Cevap: Teyemmüm ile temizlenirler. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Diş dolgusu yaptırmak veya diş kaplatmak abdeste engel midir? (II, 130).

Cevap: Çıkan bir dişin yerine diş taktırmak, çürüyen diş doldurmak veya kaplatmakta bir sakınca yoktur. Abdeste ve gusül abdestine de mâni değildir. (Diyanet İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Bayılmak, cinnet geçirmek abdesti bozar mı? (II, 139).

Cevap: Az ya da çok süre bayılmak, cinnet geçirmek, sarhoş olmak veya sara nöbeti tutmak gibi aklın algılama gücünü gideren şeylerle abdest bozulur. Bunlar, yaptıklarını veya kendilerinden meydana gelen şeyi bilmedikleri için abdestleri bozulmuş olur. (el-İhtiyar lî Ta'lîlî'l Muhtar). (Sayfa yok).

Soru: “Kur'an-ı Kerim'i abdestsiz okuyabilir miyim?” (II, 153).

280 Fetvada yer alan cümleler birbirinden kopuk bir halde ve anlaşılmayı güçleştirecek tarzda yüklemle birleştirilmeye çalışılmıştır. Bu durum anlatım bozukluğuna ve fetvanın anlaşılmasındaki zorluğa yol açmıştır.

Cevap: Kur'an-ı Kerim'e abdestsiz el sürülmez. Abdestsiz bir kimse ezbere Kur'an okuyabilir. İbadet niyetiyle Kur'an okuyacak kimse Kur'an'ı abdestsiz okumamalıdır. (Diyanet İslam İlmihali, s. 98).

Soru: Bir kadın rüyada ya da film izlerken ihtilam olur mu? (Film seyrederken duygu yaşıyorum). (II, 204).

Cevap: Kadın ergenlik çağına ulaşmışsa uykuda orgazm olmuşsa ihtilam gerçekleşir ve gusül gerekir. Film seyrederken veya başka yolla uyanırken de şehvetin gelmesiyle kadın cünüp olur ve gusül gerekir. (fetva.diyanet).

Soru: Adetliyen diş kaplatmak (yaptırmak, doldurma, tel taktırmak) caiz mi? (II, 209).

Cevap: Tedavi amaçlı yapılan bu işlemler adetliyen cünüp ve abdestsizken de yapılabilir. (fetva.diyanet).

Soru: Abdestini almış ve mestini giymiş bir de bot giymiş bota mesh verebilir mi? (II, 213).

Cevap: Eğer bota mesh vermişse ki (bota, çizmeye mesh caizdir) bot mest hükmündedir. Botu çıkartınca meshi bozulur. Ayaklarını yıkaması gerekir. Çift mestlik caiz değil. Hangisinden mesh ile yaralanmışsa mest odur. Diğeri devreden çıkar. (Telefonla Diyanet İşlerine soruldu).

Ek E. 3. Namaz ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Fıkıh (I, 1).

Cevap: Fecr-i sadık ile gündeğişu arasında sabah namazının sünnetinden başka nafile namaz kılınamayacağı. (Kaynak yok).

Soru: Fıkıh (I, 2).

Cevap: İmam, cemaat meyanında bulunan kadın için niyet etmedikçe muhazat mes'elesi tahakkuk etmez. Ancak bu suretle kendine iktida etmiş olan kadının namazı sahih olmaz. (Kaynak yok).

Soru: Fıkıh (I, 3).

Cevap: Rekatların adetinde imam ile cemaat arasında ihtilaf çıkarsa: İmam rek'atların adetini yakinen biliyorsa cemaatin sözünü nazarı itibare almaz, yakinen bilmiyorsa onların sözünü nazarı itibara alır. (Kaynak yok).

Soru: Fıkıh (I, 5).

Cevap: İki rekatlı farzlarla vitrin, sünnetlerin ve diğer nafilelerin her rek'atında kıraat farzdır. 3 ve 4 rek'atlı farzların -herhangi rek'atında olursa olsun- yalnız iki rek'atında farzdır. Bu iki rekâtın muvafakatı seniyyeye binâen birinci ve ikinci rek'atlar olduğu taayyün etmiştir. (Kaynak yok).

Soru: Fıkıh (I, 9).

Cevap: Muktedi namazında Kur'an okumaz. İmamın cehri halinde dinler, ehfası halinde sükût eder. (Kaynak yok).

Soru: Fıkıh (I, 14).

Cevap: Fecr-i Sadık'ın tulûundan gün doğuncaya kadar bu arada sabah namazının iki rekât sünnetinden başka nafile namaz kılınmaz ama kaza kılınabilir. (Kaynak yok).

Soru: Cenaze (I, 23).

Cevap: Başıyla beraber bedeninin ekseri veya nısfı mevcut ise cenaze yıkanır ve namazı kılınır. (Kaynak yok).

Soru: Namaz (I, 25).

Cevap: Eda edilen farzdan sonra teşkil edilen cemaata ancak öğle ve yatsı namazlarında nâfile olarak iktida edilebilir. (Kaynak yok).

Soru: Cenaze (I, 26).

Cevap: İntihar eden kimsenin namazı kılınır. (Kaynak yok).

Soru: Ezan (I, 28).

Cevap: Müezzin hazır iken bir diğerinin ikameti; müezzin razı olursa caiz, olmazsa mekruhtur. (Kaynak yok).

Soru: Cenaze Namazı (I, 32).

Cevap: ‘Amden -kasten ebeveyninden birini öldürenin namazı kılınmaz. (Kaynak yok).

Soru: Namaz (I, 38).

Cevap: Muktedi namazda Kur'an okumaz. İmamın cehri halinde dinler ihfâsı halinde sükût eder. (Kaynak yok).

Soru: Namaz (I, 42).

Cevap: Damı üzerinde oturanın ev içinde olan imama iktidası, imamın hali ona hafi olmadığı halde sahih olur. (Kaynak yok).

Soru: Cenaze (I, 43).

Cevap: Musademe esnasında öldürülen eşkıyanın namazı kılınmaz. (Kaynak yok).

Soru: Vakit namazlarından önce kılınan sünnetlerin yerine kaza namazı kılmak caiz midir? (I, 66).

Cevap: Farz namazlarından önce kılınan nafîle namazlar kaza namazı var diyerek terk edilmesi Hanefî mezhebine göre doğru değildir. Hatta bu sünnetlerin dışında hakkında eser varit olan diğer nafîle namazların bile terk edilmesi ve yerlerine kaza kılınması uygun değildir. Hem sünnetlerin kılınması hem de kaza namazının kılınması uygundur. (Ömer Nasuhi Bilmen, İslam İlmihali, s. 166, 167).

Soru: Kandillerde kılınması gereken özel bir namaz var mıdır? (I, 90).

Cevap: Kandillere mahsus olarak değil; nafîle namaz kılmak anlamında Allah rızası için namaz kılabilirsiniz. (Kaynak yok).

Soru: Kazaya kalmış namaz borcum çok olduğu için sünnet namazlarını kaza namazı olarak niyetlenmem tavsiye olundu. Böyle yapmam uygun mu? (I, 91).

Cevap: Öncelikle bu soru müftülüğümüze çok sorulan sorulardandır. Kaza namazlarını ve sünnet namazlarını birbirine karıştırmak uygun görülmemiştir. Bu yüzden sünnet namazlarını kaza diye niyetlenmeyiniz. (Kaynak yok).

Soru: Kısa süreli birkaç günlüğüne geziye gittiğimizde namazlarımızı nasıl kılmalıyız? (I, 94).

Cevap: Yolculukta farz namazlar kısaltılarak kılınır. Dört rek’atlık farz namazlar iki rekât olarak kılınır. (Kaynak yok).

Soru: 55 yaşındayım. Doktor bacağımdaki menisküsten dolayı oturarak namaz kılmamın gerektiğini söyledi. Ayakta kılmazsam ve secdeye giremezsem namazım kabul olur mu? (I, 99).

Cevap: Sağlık problemlerinden dolayı namazın farzlarını tam olarak yerine getiremezseniz namazınız kabul olur. Oturduğunuz yerde, rükudan sonra, biraz daha hafifçe eğilerek secdeyi yerine getirebilirsiniz. (Kaynak yok).

Soru: Kâbe’de imam namaz kıldırırken canlı yayın sayesinde evimden Kâbe imamına uyuyabilir miyim? (II, 1).

Cevap: İmama uymanın sahih olması için birtakım şartlar gerekir. Bunlardan biri de imam ile ona uyan cemaat arasında mekân birliğinin olması gerekir. Yani imam ile cemaat arasında mekân açısından bir boşluk olunmaması gerekir. Alimlerimiz bu noktada kayık geçebilecek büyüklükte bir nehir ve araba geçecek genişlikte bir yol olmasını imama engel saymışlardır. Dolayısıyla sorulan soruda haddinden fazla bir mekân boşluğu vardır ki, bu durumda mekân birliği olmadığından bu şekilde imama uymak caiz değildir. (DİB İslam İlmihali, s. 163).

Soru: Mahallemizde bir bayan tesbih namazı kıldırıyor. Bayan kıldırabilir mi? Tesbihleri sesli okuması doğru mu? (II, 7).

Cevap: Kadının kadına imameti kerahatle caizdir. Cemaatle teravîh dışında nafile namaz kılmak uygun değildir. Önceden çağrılmadan bir arada bulunan 3 kişi birine uyup “hadi tesbih namazı kılalım” derlerse kılabilir. Tesbihler sesli okunur. (İbn Abidin, Reddû’l-Muhtar). (Cilt ve sayfa yok).

Soru: Farz namazların 3 ve 4. rekâtlarında Fâtiha’dan sonra sure okunur mu? Bazıları sure okuyor ve bunun doğru olduğunu söylüyorlar. Okunursa ne olur? (II, 11).

Cevap: Farz namazlarının 3 ve 4. rekâtlarında Fâtiha’dan sonra sure okunmaz. Eğer okunmuşsa da sehiv secdesini gerektirmeyen bir durumdur. (İslam İlmihali I). (Sayfa yok).

Soru: Teheccüd namazının vakti nedir? (II, 13).

Cevap: Teheccüdün vakti gece yarısından sonradır. Gecenin son üçte birinde kılınabilir. Peygamber Efendimiz yatsıyı kıldıktan sonra vitri kılmadan uyur, gecenin ortalarından sonra uyanıp bir müddet namaz kıldıktan sonra vitir namazını ve sonra sabah namazını kılar. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Namaz kılarken önümüzden geçişin olabilmesi doğru mu ya da önümüze ne koyarsak vebali olmaz? (II, 14).

Cevap: Namaz kılarken baştan kendimiz için en uygun mekânı seçmeliyiz. Mescitlerde ön saflar dururken arkada kılmamalı. Yine de önümüze sütte koyabiliriz. Sütün eni 1 parmak genişliğinde boyu bir zira' (parmak ucundan dirseğe kadar olan kısım) bir çanta veya sopa, baston olabilir. Hanefilere göre hiçbir şey yoksa çizgi de bu işi görür. (Ahmet b. Hanbel, Müsned). (Cilt ve sayfa yok).

Soru: Sabah namazını saat 8.00-9.00'da kılsak kaza olarak mı niyet edeceğiz yoksa sadece sabah namazına mı niyet edeceğiz? (II, 15).

Cevap: Güneş doğmaya başlaması ile sabah namazının vakti çıkmış olur. Vaktinde kılınamayan namaz kazaya kalır. Ve kazaya niyet edilir. Öğleden önce o gün kılınamayan sabah namazı kaza edilirken sünnetiyle birlikte kaza edilir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Kadınlar Cuma namazı kılabilirler mi? (II, 16).

Cevap: Kadınlara cuma namazı farz değildir. Fakat camide cemaatle Cuma namazını kılmak isterlerse kılabilirler. Kılmalarının bir sakıncası yoktur. (Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları).

Soru: Secdede ayakları kaldıranın secdesi sahih midir? (II, 17).

Cevap: Hz. Peygamber “yüzler, alın, iki eller, iki dizler ve iki ayak uçları olmak üzere yedi aza üzerine secde etmekle emrolundum” buyurmuştur. Bunun için namaz kılan bu uzuvlarını yere koymalıdır, mazeretsiz olarak koymazsa secdesi sahih olmaz. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Namazda iken ani bir ses veya bir şeyden korkup irkilince namaz bozulur mu? (II, 20).

Cevap: Hayır. Kible den yön değiştirmemiş ve namazı bozacak bir hareket yapılmamış ise bozulmaz. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Namaz kılar ken baş aç ılırsa ne olur? (II, 29).

Cevap: Bir rükünden az aç ılır hemen örtülür se namaz bozulmaz, fazla açık kal ılırsa namaz bozulur. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Kâde-i ahire ne demektir? (II, 30).

Cevap: Namaz ın son oturuşunda Tahiyyat duas ını okuyabilecek süre kadar beklemektir. Namaz ın farzları ndandır. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Kaza namazları cemaat ile kılınabilir mi? (II, 40).

Cevap: Hz. Peygamber Hendek Savaşı'nda kılamadığı namazların kazasını imametle kıl mıştır. Kılınacak kaza namazı cehri ise, imam sesli okur, münferit kılacak sa tercih eder (sesli-gizli). (TDV İlmihal I, s. 336-338).

Soru: 6 aylık olarak doğmuş, bir müddet yaşamış ve vefat etmiş çocuğa ne gerekir? (II, 41).

Cevap: Diri olarak doğduğu bilinen bir çocuk yıkan ıp namazı kıl ınır (1). Keflenmesi de bülüğa yaklaşanların büyükler gibi; daha küçük olanlar 1 veya 2 kat kefenlenebilir. Normal büyükler gibi kefenlenmesi evladır (2). (1. Diyanet İlmihali I, s. 364; 2. İslam'da İnanç İbadet Günlük Hayat Ansiklopedisi, c. 1, s. 302).

Soru: Seferilik halinde Sünnet namazları kılmayan günahkâr olur mu? (II, 48).

Cevap: Hayır olmaz. Seferilikte 4 rekât farzları iki rekât olarak kılmak ruhsattır. Sünnetler terk edilebilir, istenirse kılınabilir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Seferi olarak kazaya kalmış namazları nasıl kılarız? (II, 50).

Cevap: Seferi olarak kazaya kalmış namazların kazasını kısaltarak kılarız. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: İmsaktan hemen sonra sabah namazı kılınabilir miyim? (II, 57).

Cevap: Evet kılabilirsiniz. İmsak ile sabah namazı vakti girmiştir. (DİB İlmihal II). (Sayfa yok).

Soru: 60 gün süreyle ayrı ayrı yerlere 15 günden az yolculuk yapacağım. Gideceğim hiçbir yer aslî vatanın veya ikâmet vatanım değil seferi mi olacağım? (II, 60).

Cevap: “Bir belde 15 gün ve daha fazla kalmaya niyet ederse mukim olur. 15 günden az kalmaya niyet ederse seferiliği devam eder. Kalacağınız yerlerde 15 günden az kalacağınız için seferi olursunuz.” (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Seferilikte kaç kilometreyi geçince yolcu sayılırsınız? (II, 76).

Cevap: 90 kilometre ve daha fazlası uzunlukta bir yola giden seferî olur. 15 günden daha az kalmak niyetiyle yola çıkmış olması gerekir. Vatan-ı aslî veya vatan-ı süknâ olmaması gerekir. Namazlarını kısaltarak 4 rekâtlı namazları iki rekât olarak kılar. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Kerahat vaktinde Tilavet Secdesi yapılabilir mi? (II, 87).

Cevap: Tilavet Secdesi Kur'an'da 14 yerde geçen ayetlerden birinin okunması ve duyulması halinde kişiye vacip olan bir secdedir. Dolayısıyla 3 kerahat vakti (şürûk, istivâ, gurûb) farz, nafile namaz kılınmaz. Vacip olan secde de yapılmaz. Tilavet Secdesi geniş vakitli bir vaciptir. Mekruh vakitlerde okunması halinde tehir edilebilir. (DİB İlmihal I; İslam'da Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, Tilavet Secdesi, c. IV, s. 338).

Soru: 6 saatlik bir yola gideceğim seferi olur muyum? (II, 90).

Cevap: Seferi hükümlerine tabi olmak için 90 kilometre ve daha üzeri bir yola 15 günden az olmak şartıyla gitmek gerekir. Burada asıl olan yolculuktur. Günümüzde yol şartlarının düzelmiş olması, rahatlık değil. Bu şartlarda bir yola çıkılması gereklidir. Gidilecek yerin aslî vatan veya vatan-ı ikâme, süknâ olmaması gerekir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Vakit namazlarının sünnetlerini kaza namazı olarak kılabilir miyiz? İki niyetli namaz olur mu? (II, 93).

Cevap: Revatip sünnetler Peygamberimizin sürekli kıldığı, çok az terk ettiği sünnetlerdir. Terk edilmesi uygun olmaz. Farklı bir zamanda kaza kılmanız uygun olur. İlla ben bu sünnetlerin yerine kılacağım diyorsanız sadece kazaya niyet etmeniz gerekmektedir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Sehv secdesi yaparken Tahiyat okuyup da mı selam vereceğim yoksa sallı-barik dualarını da sehv secdesi yapmadan önce okuyacak mıyım? (II, 101).

Cevap: Tahiyat okuduktan sonra selam verip secdelerinizi yaptıktan sonra oturup Tahiyat, sallı-barik, rabbenâ dualarını da okuyup selam vereceksiniz. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Kayınvalidemin oturduğu yere 90 kilometre ve yukarısı yolculuk yaptığımda seferi olur muyum? (II, 105).

Cevap: Seferilikte ölçü vatan-ı aslıdır. Yani kişi yerleştiği yerden 90 kilometre yolculuk yapar ve gideceği yerde 15 günden az kalmayı niyet ederse yolculuk hükümlerine göre ibadetlerini yapar. Kişi aslı vatanından ister babasının, kayınvalidesinin evine gitsin seferidir. (Diyanet İslam İlmihali, Seferilik). (Sayfa yok).

Soru: Akıllı seccadelerde yer alan tilaveti dinleyerek/takip ederek namaz kılmak caiz midir? (II, 121).

Cevap: Bu şekilde sûre ve duaları namazda dinlemek eğitim öğretim hükmünde olup namazı bozar. Çocukların eğitimi için bir sakınca yoktur. (DİYK Soruları Cevaplama Platformu/ Sorulduğu-cevaplandığı tarih: 23.12.2014).

Soru: Namazı cemaatle kılarken intikal tekbirlerini söyleyecek miyiz? (II, 127).

Cevap: Evet, içimizden söyleriz. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Yolculuk/seferlik nereden itibaren başlar? (II, 131).

Cevap: Yolculuğa çıkan kimse oturduğu şehir, kasaba veya köyün binalarını geçince misafirlik başlamış olduğundan kılacağı namazları buradan itibaren kısaltarak kılar. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Oturarak kamet getirilir mi? (II, 144).

Cevap: Oturarak kamet getirmek mekruhtur. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Namaz vakitlerinden kaç dakika önceye kadar kaza namazı kılınabilir? (II, 146).

Cevap: Mekruh vakitler dediğimiz kerahat vakitlerinde hiçbir namaz kılınmaz, bunun dışında her zaman kaza namazı kılınabilir. (Kaynak yok).

Soru: Birden fazla kaza namazı kılınca hepsi için ezan okumak, kamet getirmek gerekir mi? (II, 149).

Cevap: İster aynı ister farklı meclislerde birden fazla kaza namazı kılınsın her bir namaz için ezan kamet faziletlidir. Ama aynı yerde kılınacaksa bir ezan hepsi için kamet getirilir, hatta hepsi için bir ezan bir kamet yeterli olur. (İlmihal II, s. 268).

Soru: Şükür namazı kaç rekattır? (II, 152).

Cevap: Peygamber Efendimiz ve ashab sevimli bir haberle karşılaştıkları zamanlarda şükür secdesi yapmışlardır. Şükür niyetiyle namaz kılacaksanız Hanefî mezhebine göre namaz en az iki rekattır. Fazla da kılınabilir. (Diyanet İslam İlmihali, s. 187).

Soru: Ezan okunurken ve camiye girerken selam verilmeli mi? (II, 184).

Cevap: Namaz kılana, Kur'an okuyana, ezan okuyana almaya müsait olmadıkları için selam verilmez. Almaya müsait olanlara selam verilebilir. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Nafîle namazın mekruh olduğu vakitler nelerdir? (II, 194).

Cevap: i. Akşam namazının farzından önce ii. İkindini kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar iii. Farz namazın vaktinin daralması durumunda iv. Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar v. Farza durulmak için kamet getirilirken. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Bacağı kırılmış bir din görevlisinin oturarak/sandalyede imameti caiz mi? (II, 203).

Cevap: İmamette kişinin sağlıklı ve Kur'an'ı en iyi bilen gibi bazı şartları taşıması lazım. Namaz rükünlerini eda edemeyecek kadar hasta ve sakat olanların ve özürli sayılanların (idrarını tutamayacak gibi) imamet yapması caiz değildir. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Otobüste namaz kılmak caiz midir? (II, 205).

Cevap: Nafîle namaz caizdir, farz namaz uygun görülmemiştir. Can ve akla zarar gelme, çamur vb. durumlarda farz namaz da kılınabilir. Gemi, tren, uçak durdurma imkânı yok. Bunlarda kılınabilir. Otobüs de durmuyorsa tren ve uçaktaki gibi kılabilir. (fetva.diyaret).

Soru: Baş örtme nasıl olmalıdır? (II, 207).

Cevap: Buluğ çağına gelen hanımların yabancı erkeklerin huzurunda el, yüz, ayak hariç örtünmeleri gerekir. Elbise iç hatları ve rengi belli etmemelidir. Tesettürün şeklinde ayrıntıya girilmemiştir. Vücut hatları belli olmasın, saçları gözükmessin, boyun, ense, gerdanlık gözükmessin. (fetva.diyaret.gov.tr).

Ek E. 4. Oruç ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Savm keffaretinin gün sayısı 61 olma zorunluluğunun olup olmaması. (I, 58).

Cevap: Ramazan ayında herhangi bir hastalık, kadınların özel durumu, mecburi yolculuk gibi mükellefin edâ ehliyetini ortadan kaldıran semavî bir arıza olmaması durumunda niyetlenilen bir gün orucunu, kasten yemek içmek ve cinsi münasebetle bozan bir kişinin ibadeti bozma cezası olarak bozduğu orucun kazasıyla beraber iki ay arka arkaya fasıla vermeden Ramazan ayının dışında oruç tutması gerekmektedir.

Oruç keffaretinin arka arkaya iki ay olması zıhar hükmüne ilhak edilmesi (1) ve A'rabî hadisi ile ortaya çıkmıştır (2). Zıharla ilgili kitaptaki²⁸¹ ifade “*arka arkaya, iki ay oruç*” şeklinde ifade edilmiş olup aynı ifade bu konuda ve değişik keffaret konularında hadislerle de yer almıştır (3). Kamerî ayın başında böyle bir oruca başlanılmışsa gün sayısına bakılmaksızın birbirini takip eden iki arabî ay kaç gün çekerse bir gün kaza ilavesi ile hesap edilir. Yani bu durumda hilale itibar edilir. Gün sayısına bakılmaz. Şayet ayın içinde veya ortalarında bir günden itibaren keffaret orucuna başlanacaksa güne itibar edilir. 60 gün keffaret bir günde kazası 61 gün oruç tutulması gerekir. Nitekim bu durum kadınların iddet bahsinde böyledir (4).

Bir de şu durumun gözden uzak tutulmaması gerekir. Keffaret orucu iki ay tutulacağı zaman öncelikle ilk baştan o bir günün kazası tutulması gerekir. Çünkü kaza “hukukullah” olup önce yerine getirilmesi gerekir. Keffaret orucu ise; o da “hukukullah” olup ancak şahsın yerine getireceği bir ceza olup kazanın bir derece gerisinde gider (5).

281 Verilen fetvada yer alan “Zıharla ilgili kitaptaki...” ibaresindeki “kitap”tan maksat, hükmün dayandığı kaynak olan Kur’ân-ı Kerim’dir. Dolayısıyla büyük harfle yazılması gerekiyordu.

Eğer keffaret orucu tutulurken ortalarda bir günlük kazaya niyet edilirse kazadan sonra keffaret sayılır ve önceki iptal edilir(6). (1. Mücadele, 58/4; 2. Fethu'l Kadir, c. 2, s. 264; 3. a.g.e, c. 2, s. 264; 4. a.g.e, c. 4, s. 139; 5. a.g.e, c. 4, s. 261; 6. a.g.e, c. 4, s. 261).

Soru: Oruç (I, 68).

Cevap: Yemek güzel koktu karnın acıktı demek orucu bozmaz. (Kaynak yok).

Soru: Oruçluyken banyo yapmak orucu bozar mı? (I, 78).

Cevap: Hayır, bozmaz. Oruçluyken banyo yapılabilir. Fakat ağza ve burna su alınırken dikkat etmeli, suyu yutmamaya özen göstermelidir. (Kaynak yok).

Soru: Aşure orucu tutulmalı mıdır? Hükmü nedir? (I, 83).

Cevap: Aşure Günü, bir gün öncesi ile (9-10. Günler) veya (10-11. günler) bir gün sonrasıyla beraber tutulabilir. Sünnettir. (Kaynak yok).

Soru: Hamileliğimden dolayı Ramazan ayında oruç tutamayacağım. Ne yapmalıyım? (I, 92).

Cevap: Doğumdan sonra tutamadığınız gün sayısınca kaza edersiniz. (Bakara, 2/ 184).

Soru: Ülserden dolayı 3 yıl oruç tutamadım ve fidyesini verdim. Şimdi ise ameliyat oldum ve iyileştim o oruçları kaza etmeli miyim? (II, 6).

Cevap: Evet orucunu rahatsızlıktan dolayı tutamayanlar ileride tutabilecek duruma gelirlse fidyesini verseler bile kaza etmeleri gerekir. (Diyanet İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Aşure Orucu (Muharrem) ne zaman tutulur? (II, 31).

Cevap: “Muharrem Ayı'nın onuncu gününe “âşûrâ” denilir. Fakat sadece Muharrem Ayı'nın 10. günü oruç tutulması doğru görülmeyp bunun yanında bir önceki veya bir sonraki günün oruçlu geçirilmesi tavsiye edilmiştir.” (Diyanet İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Ramazan'da gece yemek yedikten sonra niyet edip yatsak imsaktan önce uyanıp su içsek veya bir şeyler yersek orucumuz bozulur mu? (II, 44).

Cevap: Hayır bozulmaz. İmsaktan önce yenilip içilmesi oruca zarar vermez, niyetimiz geçerlidir. (Diyanet İslam İlmihali I). (Sayfa yok).

Soru: İmsak vakti ezan okunurken ağız dolusu kustum. Ne gerekir? (II, 52).

Cevap: İmsak vakti ile oruç başlamış olduğundan bir gün kaza etmeniz gerekir. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: KPSS'ye çalışıyorum. İşim de ağır. Bugünlerde oruç tutmayabilir miyim? (II, 53).

Cevap: *“Bir zorunluluk olarak ağır işlerde çalışmak zorunda olan kişiler oruçlu olarak çalıştıkları takdirde sağlıkları risk altında kalacaksa Ramazan ayında tutmadıkları oruçlarını uygun bir zamanda kaza ederler”* hükmüne uygunsa haliniz tutmayabilirsiniz. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Tetanos iğnesi orucu bozar mı? (II, 55).

Cevap: Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar yemek ve içmek anlamına gelmediklerinden orucu bozmazlar. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Rüyamda ihtilam olmuşum orucum bozulur mu? (II, 56).

Cevap: Oruçlu iken rüyada ihtilam olmak orucu bozmaz. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Burun spreyi orucu bozar mı?(II, 59).

Cevap: Tedavi amacıyla burna damlatılan ilacın bir damlası yaklaşık 0,03 (binde 6) santimetreküptür. Bunun bir kısmı da burun çeperleri tarafından emilmekte olup çok az bir kısmı ise mideye ulaşmaktadır. Bu da dini açıdan abdestte ağza su vermede olduğu gibi af kapsamında değerlendirildiğinden orucu bozmaz. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Bayanların özel hallerinde 10 günden sonra akıntı gelmeye devam ederse oruç tutulabilir mi? (II, 61).

Cevap: Evet tutabilirsiniz. 10 günden sonra gelen akıntı özür haline girdiğinden dolayı orucunuzu tutabilir, özürlü haline göre namazınızı kılabilirsiniz. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Hastayım ama sahura kalktım. Oruca niyet etmedim. Şimdiye kadar da (9.30) hiçbir şey yemeden oruca devam edebilir miyim? (II, 62).

Cevap: Sahura kalkmak da niyettir. Sahura kalkmadan da öğlen namazı öncesine kadar Ramazan orucuna niyet edebilirsiniz. Yani orucunuza devam edebilirsiniz. (DİB İlmihal I, s. 400).

Soru: İstem dışı kusmak orucu bozar mı? (II, 63).

Cevap: Kasten kusulmamışsa oruç bozulmaz. Kasten de ise ağız dolusu olursa bozulur. (DİB İlmihal I, s. 408).

Soru: Bağırsak ülseriyim oruç tutamıyorum. Fidye vermek için de durumum iyi değil. Ne yapmam lazım? (II, 64).

Cevap: Fidye veremeyen Allah'tan af diler. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Keffareti gerektirecek durum aynı Ramazan'da birden fazla olursa kaç keffaret ödemek gerekir? (II, 65).

Cevap: Bir kefarete yeterlidir. (Kaynak yok).

Soru: İğne yaptırdım. Eve geldim ilaç aldım, yemek yedim. Bu durumda ne gerekir? (II, 66).

Cevap: Bir gün kaza tutman gerekir. (DİB İlmihal, s. 409).

Soru: Âdetim bitti diye iki gün oruç tuttum. Ama yine kan görmeye başladım. Benim ne yapmam lazım? (II, 67).

Cevap: Bir kadın düzenli âdet görüyorsa, önceki âdeti kadar süre oruç, namaz terk edilir. Düzensiz adette 3-10 gün arası oruç, namaz terkedilir. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Banyo yapmak, gusül abdesti almak orucu bozar mı? (II, 68).

Cevap: Banyo yapmak veya gusül abdesti almak orucu bozmaz. Ağızdan veya burundan su yutulmaması lazım. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Başımda bir uyuşma hissediyorum. Kendimi iyi hissetmiyorum. Orucumu bozsam keffaret gerekir mi? (II, 71).

Cevap: Yolculuk, hastalık, ileri derecede yaşlılık gibi meşrû bir mazerete dayalı olarak bozulan orucun sadece kaza edilmesi gerekir. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Oruca niyet etmedim ama gece kalkıp su içmiştim. Belki kendimi iyi hissedersen tutarım diye niyetli sayılır mıyım? (II, 73).

Cevap: Oruç tutup tutmayacağına tereddüt olması durumunda veya niyetin bir şarta bağlanması durumunda niyet gerçekleşmiş olmaz. Niyet kesin azim ve kararı demektir. (DİB İlmihal I, s. 401).

Soru: Akciğer hastalarının kullandığı buhar makinesi orucu bozar mı? (II, 75).

Cevap: Astım hastalarının kullandığı sprey gibi bu da yeme içme sayılmayacağı için oruç bozmaz. (Din İşleri Yüksek Kurulu telefonla arandı).

Soru: Sahura kalktım ama rahatsız olduğum için niyetlenmedim. Şu an orucumu tutmuyorum ne gerekir? (II, 77).

Cevap: Tutamadığımız gün sayısınca Ramazan'dan sonra kaza etmeniz gerekir. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Diş tedavisi yaptırmak için bir gün oruca ara verdiğim zaman ne gerekir? (II, 82).

Cevap: Bir gün kaza edersiniz. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: 1,5 aylık bebeğim var emziriyorum. Orucumu da tutuyorum. Benim ve bebeğimin sağlığında problem yok. Orucun kabul olmaz diyorlar. Ne dersiniz? (II, 83).

Cevap: Emzikli bayanlar dilerse oruç tutmayabilir. Bebeğinin ve kendinin sağlığı ile ilgili problem yaşamayıp orucu da tutabiliyorsanız bunda bir sakınca bulunmamaktadır. Oruç kabul olmuyor diye asla söz konusu olamaz. Bundan sonraki günlerde sizin ve bebeğinizin sağlığında olumsuz gelişme olursa, zorlanırsınız, sütünüz de azalırsa orucu tutmayıp kazaya bırakabilirsiniz. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: İmsak zannederek, saate yanlış bakmışım, bir saat sonra su ve ilaç aldım. Oruçlu sayılır mıyım? (II, 84).

Cevap: Orucun başlama vakti imsaktır. İmsaktan sonra yeme-içme orucu bozar. Bir gün kazası gerekir. (DİB İlmihal I, s. 408)

Soru: Sigarayı bırakmak için kullanılan nikotin bandı orucu bozar mı? (II, 85).

Cevap: Vücuda sürülen merhem krem gibidir, orucu bozmaz. (diyanet.gov.tr, dini sorular).

Soru: Ramazan ayı niçin hilal ile başlıyor? (II, 88).

Cevap: Hicri takvim kamerî yani Ay yılı esasına göredir. Kamerî aylar hilal ile başlar. Diyanet İşleri Başkanlığımız hilalin görülmesi ile alakalı rasathane-gözlemevinin teknolojik imkânları ile gözlem yaptırmaktadır. Ayrıca hilalin çıplak gözle görülebileceği tek yer olan Güney Afrika'ya birkaç yıldır heyet gönderilmektedir. Ülkemiz ve çevresindeki ülkelerde çıplak gözle hilalin görülme imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca hilalin ilk görülmeye başlanması ile tamamen görülmesi arasında 24 saatlik bir fark oluşmaktadır. (DİB Ru'yeti Hilal Meselesi Sorular).

Soru: Eşim bayan kuaförü olarak çalışıyor. Genital bölgelerde ağda ile temizlik yaptırmaya gelenlerin avret mahallerine bakması orucunu bozar mı? (II, 92).

Cevap: Orucunu bozmaz. Ama aynı cinsiyette olanların birbirlerinin avret-i galizalarına bakması caiz değildir. İş sebebiyle bunu yapmak zorunda ise tövbe etmesi uygun olur. (DİB İlmihal II). (Sayfa yok).

Soru: Düzensiz âdet görüyorum. 10 gün içinde temizlendim. 5 gün sonraki kanama âdet kanaması mıdır? Orucuma devam edebilir miyim? (II, 97).

Cevap: 2 âdet süresinde en az süre 15 gündür. Bu süredeki kanamalar özür kanamasıdır. Oruç ve namaz gibi görevler yapılmalı. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Aşure gününde sadece 10. günde mi yoksa öncesi ve sonrası günleri ile mi oruç tutmalıyım? (II, 111).

Cevap: Aşure günü öncesi ve sonrası ile oruç tutulması tavsiye edilmiş ve Peygamberimiz de Yahudilere benzememek için öncesi günüyle oruç tutacağını belirtmiş ve bazı haberlerde önce ve sonrasıyla tutulması da tavsiye edilmiştir. Öncesi ve sonrasıyla üç gün veya önceki veya sonraki günüyle aşure günü oruç tutabilirsiniz. (TDV İlmihal; Oruç İlmihali). (Cilt ve sayfa yok).

Soru: Keffaret orucu tutuyordum. 23 gün oldu hastalandım. Dün serum takıldı. İçinde gıda verici ilaç da olabilir. Doktor 5-6 günlük bir tedavi verdi. İğne, ilaç kullanmam gerekiyor. Şimdiye kadar tuttuğum keffaret ne olacak, yeniden başlamam mı gerekiyor? (II, 114).

Cevap: Bayanların hayız hali hariç (bu peşpeşeliği bozmaz) onun dışında hastalık, yolculuk gibi bir mazerete binaen oruca ara verilirse, önce tuttuklarının yok sayılıp 2 ay oruca yeniden başlanması gerekir. (Diyanet İlmihali II, s. 15, “Keffaretler”).

Soru: Kan aldirmek orucu bozar mı? (II, 138).

Cevap: Kan aldirmek orucu bozmaz. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Ramazan'da tutamadığım oruçlarımı sabah ezanıyla oruç tutmaya başladım. Sonradan öğrendim ki imsak vaktinden başlamalıymış. Ne yapmam lazım? Orucum kabul mü? kazasını tutacak mıyım? (II, 147).

Cevap: Sabah ezanıyla beraber tuttuğunuz oruçların sayısı kadar tekrardan kaza etmek gerekir. Orucun başlama vakti imsak vaktidir. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Oruca niyet etmiştim. Öğleden sonra ağır bir işte çalışmam gerektiği için orucumu bozsam ne gerekir? (II, 158).

Cevap: Oruç tutmamayı mübah kılan mazeretlerden birisi ağır işte çalışmak. Yalnız normal halde ağır işte çalışacağım diye oruç bozulmamalıdır. İşe başlayıp dayanamazsa o zaman orucuna son verebilir. Böyle olursa kaza gerekir. (DİB İlmihal I, s. 397).

Soru: Ağız dolusu kustum. Şu an rahatsızlığım devam ediyor. Oruca devam edemeyeceğim. Orucu bozabilir miyim? (II, 159).

Cevap: Kusmak ağız dolusu olur da kendiliğinden mideye geri giderse İmam Muhammed'e göre bozmaz, İmam Ebu Yusuf'a göre bozar. Böyle bir durumda oruca devam edilip daha sonra bir gün kaza edilmesi ihtiyaten daha uygundur. Siz orucunuzu hastalık dolayısıyla bozarsanız bir gün kaza gerekir. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular, s. 36).

Soru: Eşim 30 gün önce doğum yaptı. Kan geliyor ama sarı bir sıvı gelmeye devam ediyor. Orucunu tutabilir mi? (II, 160).

Cevap: Lohusalıkta kan gelmesi durmuşsa temizlenip ibadetlerini yapabilir ama akıntı devam ettiğine göre 40'a tamamlayıp sonra gelmeye devam ederse temizlenip ibadetlerini yerine getirir. 40 günden sonra gelen özür olur. Nifasın azami süresi içinde fasılalı olarak görülen temizlik de nifastan sayılır. (DİB İlmihal I, s. 214).

Soru: Mastürbasyon orucu bozar mı? (II, 163).

Cevap: Normal cinsel ilişki dışında boşalma orucu bozar kazası gerekir. (İlmihal I, s. 409).

Soru: Ramazan'da âdet görmeye başladım. Ama 8 gündür kanamam var. (Önceki adetim 5 gün sürmüştü). Hâlâ da devam ediyor. Ben orucuma başlayabilir miyim? (II, 164).

Cevap: Düzensiz adetlerde 10 güne kadar beklenir. Oruç tutulmaz. 10 gün sonra gusül ve ibadete başlanır. (Oruç Sıkça Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Kan tahlili için kan aldirmek /vermek orucu bozar mı? (II, 166).

Cevap: Kan aldirmek orucu bozmaz. Hz. Peygamber oruçluyken kan aldirmiştir. (Oruç Sıkça Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Sağlığı yerinde ama oruç tutmayan birine oruç keffareti gerekli mi? (II, 169).

Cevap: Oruç keffareti, Ramazan orucunun mazeretsiz olarak bozulması sebebiyle bir ceza olarak Ramazan dışında peş peşe iki kamerî ay veya 60 gün oruç tutmak demektir. Hiç oruç tutmayan adama kefareti gerekmez. Onun hesabı, cezası Allah'a aittir. Keffaret bir ibadeti bozmanın cezasıdır. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Arı alerjisinden dolayı iğne yaptırmam gerekiyor. Oruç bozulur mu? (II, 170).

Cevap: İğnenin orucu bozması kullanım amacına göre değişir. Ağrıyı dindirmek, tedavi için olursa bozmaz. Arı alerjisi için yapılan iğne de tedavi için olduğundan orucu bozmaz. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Uykuda cünüp olmak orucu bozar mı? (II, 172).

Cevap: Kişinin uyku halinde cünüp olması orucunu bozmaz. Kaza ve kefareti gerekmez. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Hem iftarda hem de sahurda ilaç alıyorum. İlacımı başucuma koydum, gece uyandığımda imsaktan önce alırım diye. Gece uyandığımda henüz imsak olmamıştır diye ilacımı suyla birlikte aldım, daha sonra vakti kontrol ettiğimde 25 dakika imsak vaktinin geçmiş olduğunu anladım. Ne yapmalıyım? (II, 173).

Cevap: Ramazan ayı boyunca ülkemizde sabah ezanı imsak vaktinin bitip sabah namazı vaktinin girdiği anda okunmaya başlamaktadır. Buna göre tam imsak vaktinde yeme içme sona erdirilmelidir. Dolayısıyla bir gün kaza etmeniz gerekmektedir. (Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Sırta merhem sürmek orucu bozar mı? (II, 174).

Cevap: Deri üzerine sürülen merhem ve yapıştırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz. (DİB Sıkça Sorulan Sorular, s. 47).

Soru: Migreni olan birisi ağrıların artması üzerine ilaç kullanması gerekirse orucunu bozabilir mi? (II, 175).

Cevap: Bozabilir, sonra bir gün kaza eder. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular, s. 33).

Soru: Oruca Kastamonu'da niyetlensem akşam iftar açacağım zaman da Artvin iftar saatinde orucumu açabilir miyim? (II, 177).

Cevap: Açamazsın (Kaynak yok).

Soru: Diş fırçalamak orucu bozar mı? (II, 179).

Cevap: Diş fırçalamak orucu bozmaz. Diş macunu veya su boğaza kaçarsa oruç bozulur, bir gün kazası gerekir. (İlmihal). (Yazar belli değil).

Soru: Fitil kullanmak orucu bozar mı? (II, 180).

Cevap: Fitil kullanmak orucu bozmaz. (Kaynak yok).

Soru: Yolcuyuz, ama şu anda saat 9.00 itibarıyla bir şey yemedik oruç tutabilir miyiz? (II, 181).

Cevap: Sefer oruç tutmama mazeretlerindendir. Tutmak isterseniz daha hayırlıdır. Ramazan orucu niyeti güneş batımından öğle namazı öncesine kadar yapılabilir. Oruç tutabilirsiniz. (İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Bacak ağrısından dolayı krem sürsem orucum bozulur mu? (II, 183).

Cevap: Vücuda sürülen yağ, merhem, krem emilme ile kana karışsa da bunlar yeme içme anlamına gelmez. Yani bacağına sürülen krem orucu bozmaz. (DİB Oruç Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Uyuya kalmışım, uyanır uyanmaz su içtim. Saat 5.30 olmuş. Ben oruçlu muyum? (II, 185).

Cevap: Orucun başlama vaktinden itibaren oruç yasakları başlar. Unutarak, hataen ya da kasten yasakları ihlale göre hükümler farklıdır. Siz hata ile su içmişsiniz, bir gün kaza gerekir. (İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Kendiliğinden gelen ağız dolusu kusma orucu bozar mı? (II, 191).

Cevap: Böyle bir durumda oruca devam edilip daha sonra bir gün kaza edilmesi ihtiyata daha uygundur. (DİB Sıkça Sorulan Sorular Oruç, s. 36).

Soru: Şevval ayı orucunu peş peşe mi tutmak gerekir? (II, 193).

Cevap: Şevval ayı orucu peş peşe tutulabileceği gibi aralıklı günlerde de tutulabilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Oruç ne zamandan itibaren başlar? (II, 196).

Cevap: Oruç imsak ile başlar. Takvimdeki yazan imsak saati ile başlar. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Ek E. 5. Zekât ve Sadaka ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Ölen bir kişinin cenaze masraflarına sadaka-i fıtır verilebilir mi? (I, 62).

Cevap: Zekât ve sadaka-ı fıtırın ödeme yerleri ve özellikle zekâtın verileceği yerler Kur'an-ı Kerim'de, Tevbe sûresinin 60. ayetinde 8 çeşit yer olarak gösterilmiştir. Ölünün cenaze masraflarına ödenmesi konusu da bu 8 yerin kapsamına girmemektedir. (1) Ayrıca zekât ve benzeri mali ibadetlerdeki ödeme şeklinde temlik denilen bir usulle verilen bu yardımın; yardımı alan tarafından mülkiyetine geçirmesi ve onu kabul etmesi ile olur. Ölü verilen yardımı bizzat alabilme imkânını, ölümle ehliyetini kaybettiği için alması mümkün olmayıp, kefen ise ölünün mülkünde olan bir mal olmayıp bu konuda teberruda bulunanların malıdır. Kabirden kefensiz kaçırılan veya vahşi hayvanlarca yenilen cenazenin kefeninin sahibi ne kendisidir ne de

veresleridir.²⁸² Bağış yapan kişi kefenin sahibi olup bu durumda onun mülkiyetindedir. Bu şekilde yapılan teberrunun içinde temlik olmayıp cenaze masrafları zekât ve sadaka-i fitrın verileceği yerlerden sayılmamaktadır. (2) Böylece cenaze yıkayıcı ücreti olarak da sadaka-ı fitır verilemez. (1. Tevbe, 9/60; 2. İbn Abidin, Reddû'l-Muhtar, c. 2, s. 62; İbn-i Hümam, Fethu'l Kadir, c. 2, s. 208; Harezmi, el-Kifaye, c. 2, s. 208; Baberti, el-İnaye, c. 2, s. 208).

Soru: Minibüs hat menfaatinin zekâtı gerekir mi? (I, 67).

Cevap: Minibüs ve otobüslerin hat halkları ayna bağlı bir hak olmadığı için Hanefi mezhebine göre bir mal olarak kabul edilmemiştir. Mala bağlı olmayan bir menfaat de, miras yolu ile intikal etmez. Bu hat ne zaman satılıp paraya çevriliyorsa o zaman zekâtının verilmesi bir yıl geçtikten sonra gerekir. (Kaynak yok).

Soru: Kayınpederime zekât verebilir miyim? (I, 80).

Cevap: Kayınpeder ihtiyaç sahibi fakir ise ona zekât verilebilirse de oğlu veya kızının maddi durumu iyi ise, onu zekâta muhtaç durumda bırakmamalıdır. (Kaynak yok).

Soru: Motorumla tarlamı suluyorum bu durumda zekât verirken nasıl davranmalıyım? (II, 8).

Cevap: Buhari, Zekât, 55 hadisi şerifi gereği; “Yağmur ve nehir suları ile sulanan toprak mahsullerinde öşür (1/10), kova (el emeği) ile sulanan nısf öşür (1/ 20) vardır. Bu durumda sizin toprağınız emekle sulandığı için zekâtını 1/20 oranında vermek gerekir. (Diyanet İslam İlmihali I, s. 446).

Soru: Verilen borç paranın zekatını vermekle yükümlü müyüz? (II, 32).

Cevap: Geri alınacağı umulan borçların da zekâtının verilmesi gerekmektedir. (DİB İslam Ansiklopedisi). (Cilt ve sayfa yok).

Soru: Kayınpederime zekât verebilir miyim? (II, 45).

Cevap: Evet verebilirsiniz. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Alacağımı zekâta sayabilir miyim? (II, 47).

282 İfade “vereseleridir” şeklinde olmalıdır.

Cevap: Ödeme güçlüğü çeken borçlu kişi, kendisine zekât verilebilecek kişilerden ise, böyle bir kişide alacağı bulunan kişi ondaki alacaklarını zekâta mahsup edebilir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Ramazan'da oruç tutamayacak durumda hastalarımız var. Onun fidyesini ne zaman verebiliriz? (II, 49).

Cevap: Fidyeye, Ramazan'ın başında, sonunda verilebilir. Ya da tutamadığı gün, gününe gün de verilebilir. (DİB İlmihal I, s. 413, “Fidyeye”).

Soru: Kiradaki evimin zekâtı ve 3. ev olarak aldığım inşaat halindeki evin zekâtını verecek miyim? (II, 51).

Cevap: Kiradaki evinizin geliri üzerinden %2.5 zekât vermelisiniz. 3. evinize klasik kaynaklara göre zekât vermeniz gerekmez. Yeni dönem fetva kurullarına göre ise değeri üzerinden vermeniz gerekir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Otobüs hattım var zekâtı nasıl vereceğim? (II, 58).

Cevap: Yıllık gelir hesap edilir. Giderler düşüldükten sonra 1/40 (kırkta bir) zekât verilir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Kişiye çalıştığı işyerinden verilen hediye çeki fitre olarak verilebilir mi? (II, 70).

Cevap: Hz. Peygamber ve sahabe dönemindeki uygulamalar dikkate alındığında sadaka-i fitr ile bir fakirin içinde yaşadığı toplumdaki orta halli bir ailenin hayat standardına göre bir günlük yiyeceğinin karşılanması hedeflendiği anlaşılmaktadır. Buna göre sadaka-i fitr bir kişinin bir günlük normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktar, aynî gıda yardımı olarak verilebileceği gibi bunun değerinde nakit de verilebilir. Gıda karşılığı olan hediye çeki de fitre olarak verilebilir. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Kredi çektim borcum var. Ama bunu maaşımla ödüyorum. Hariç olarak 120 gram altının var. Zekât düşer mi? (II, 78).

Cevap: Bu altınla o borcu kapatmıyorsanız zekât ödemeniz gerekir. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Sivil toplum kuruluşuna zekât verebilir miyim? (II, 79).

Cevap: Kuruluşlara zekât emanet olarak yani oradaki zekât verilebilecek kimselere ulaştırmaları için verilebilir. Kendilerine verilmez. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Benim ziynet eşyalarımın zekâtını eşim verebilir mi? Bu zekâtı benim anneme verebilir mi? Bu zekâtı ihtiyaç sahibi kız kardeşim var. Ona verebilir miyim? II, 80).

Cevap: Evet eşiniz sizin adınıza verebilir. Annenize veremez. Anneye zekât düşmez. Kız kardeşiniz zekât verilebilecek kimselerden ise ona verebilirsiniz. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Fitre ve fidye miktarı aynı mıdır? (II, 81).

Cevap: İkisinde de ölçü olarak bir fakiri iki öğün doyuracak miktar alınmaktadır. Bu nedenle aynıdır. Fitrede evindekiler sayısınca, fidyede de tutamayan kişinin tutamadığı gün sayısı ile çarpılarak toplam miktar verilir. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Bir şahsın sadece Kur'an kursu öğrencilerine vereceği, yedireceği iftar yemeği zekât yerine geçer mi? (II, 86).

Cevap: Zekâtı ödeme yollarından yedirme şeklinde bir ödeme olmadığından zekât yerine geçmez. (Telefon: 0312 295 69 30).

Soru: Memlekette değilim. Birisi benim yerime fitremi verse ben gelince ona versem olur mu? (II, 91).

Cevap: Fitreyi illa memleketinizde vermek zorunda değilsiniz. Bulunduğunuz yerde verebilirsiniz. Sizin yerinize birisi verebilir, siz ona verebilirsiniz. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Zekatımı Filistin'e gönderebilir miyim? (II, 94).

Cevap: Öncelik bulunduğu, yaşadığı bölge fakirlerine. Ama daha muhtaçlar varsa başka yerlerdeki kimselere de verilebilir. (DİB İlmihal I, s. 500).

Soru: Fidyeye annem adına verilebilir mi ve adına verdiğim kişinin torunlarına olur mu? (II, 95).

Cevap: Bir kimse annesinin fide/fitresini ödemesi caizdir. Kişi fidesini ister kendisi ister adına başkası versin usul ve fûru'a fide/fitre zekât verilemez. (DİB İlmihal I, s. 504).

Soru: Oruç tutamıyorum, hastayım. Fide verecek gücüm 7,5 TL. Bu şekilde fide versem olur mu? (II, 96).

Cevap: 2014 yılı fide fitre miktarı asgari 10 (on) TL belirlenmiştir. Bu miktardan vermeniz doğru olur. (diyanet.gov.tr).

Soru: Şu kadar gayrimenkulüm (mesela 15 tane dairem) var. Kiraya verdim, bu kiralar zekâta tabi midir? (II, 98).

Cevap: Gayrimenkullerin kendilerinden zekât verilmez gelirleri zekâta tabidir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Kayınpederime zekât verebilir miyim? (II, 129).

Cevap: Kayınpeder kişinin bakmakla yükümlü olmadığı kişilerdendir, fakir ise zekât verilebilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Hayır kurumlarına zekât verilebilir mi? (II, 134).

Cevap: Söz konusu kurumlar aldıkları para ya da malı, zekâtın verileceği kişilere (zekâta müstahak) ulaştırmak üzere vekâleten alıyor ise verilebilir. Aslolan, zekâtın ayette belirtilen sınıflardan birine mensup bir şahsa verilmesidir. Kişinin bizzat kendi vermesi daha iyidir ama, vekaleten bir vekil aracılığıyla da verebilir. (Kaynak yok).

Soru: Zekâtın verilme zamanı ne zamandır? (II, 148).

Cevap: Zekâtın verilme zamanı, nisap miktarına ulaşan malın üzerinden bir yıl geçmesi gerekir. 1 yıl geçince verilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Zekâtımı okuldaki tamir işine verebilir miyim? (II, 151).

Cevap: Zekât cami, çeşme, yol ve köprü, okul tamirine verilmez. Çünkü zekâta temlik şarttır. Yani fakirin eline verilerek mülkiyetine geçilmesi gerekir. (Diyanet İslam İlmihali, s. 279).

Soru: Zekâtımı bir kimseye başka bir fakire vermek üzere verebilir miyiz? Verdiğim bu kimse bunu başka zekâtlarla karıştırabilir mi? (II, 155).

Cevap: Verilebilir. Zekât toplama amilleri, İslam'da müessese vardı. Fakat bunun yerine biz onu, birini aracı yapıp fakire ulaştırması için verebiliriz. Genel şartlarla vermişse diğer zekâtlarla beraber karıştırıp verilebilir. Fakat hususi şart koşup belli kimseye verilmeli demişse ona da riayet etmek gerekir. (DİB İlmihal I, s. 480).

Soru: Kız kardeşime veya erkek kardeşime zekât verebilir miyim? (II, 161).

Cevap: Fakir ise evet verilebilir. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Oğlum kendi geliri var fitre kendi mi vermesi gerekir onun yerine biz verebilir miyiz? (II, 162).

Cevap: Gerekli şartları taşıyan herkesin fitır sadakası vermesi gerekir. Aynı zamanda bakmakla yükümlü olanlarının da fitrelerini vermesi gerekir. Oğlunuz bunu kendi vermelidir, siz de onun yerine verebilirsiniz. (DİB İlmihal I, s. 504).

Soru: Dede torununa fitre verebilir mi? (II, 165).

Cevap: Dede torununa fitre veremez. Fitre verilmeyecek kimseler usul ve fûrudur. (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Adam kardeşine altın bileziklerini borç vermiş buna zekât vermek gerekir mi? (II, 167).

Cevap: Geri ödeneceği kesin alacaklara her yıl alacaklı tarafından zekatlarının verilmesi gerekir. Verilmezse tahsil edilince geçmiş yıllara ait zekatlar da ödenmelidir. (Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Kayınvalideye zekât verilebilir mi? (II, 168).

Cevap: Fakir iseler verilebilir. Çünkü kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerden değildirler. (Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Gelinime zekât verebilir miyim? (II, 171).

Cevap: Kişinin gelini ihtiyaç sahibi ise zekât verebilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Ramazan'da orucunu tutamayan hasta için her gün için bir fidye vereceğiz ayrıca fitır sadakasını da vermemiz gerekiyor mu? (II, 176).

Cevap: Evet fitır sadakası vermek müstakil bir vaciptir. Ayrıca onu da vermek gerekir. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular, s. 37).

Soru: Fıtır sadakasını kızımın kızına verebilir miyim? (II, 178).

Cevap: Fıtır sadakası ve zekât torunlara verilmez. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Kayınpederime eşimin altınlarının zekâtını verebilir miyim? (Kayınpederim hapiste) (II, 182).

Cevap: Kayınpederiniz eşinizin babası oluyor ve çocuk babaya zekât veremez (usul ve fûru'). (DİB İlmihal I). (Sayfa yok).

Soru: Fitrenin son vakti var mı? Zekât bir yıl içinde verilmek zorunda mıdır? (II, 186).

Cevap: Fitre Bayramın 1. günü fecr-i sadıkla vacip olur. Bayram sabahı namaza kadar verilirse iyi olur, sonraya kalmışsa en kısa zamanda ödemelidir. Zekât mükellefi olan şahıs zekâtını en kısa zamanda ödemesi gerekir. (Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Zekât, taksitle verilir mi? (II, 187).

Cevap: Zekât bir seferde de verilebilir taksitle de verilebilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Fitreyi kimlere verebiliriz kimlere veremeyiz? (II, 188).

Cevap: Fitre zekât verilebilecek kimselere verilir, zekât verilmeyen kimselere fitre de verilmez. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Süt anneye zekât verilir mi? (II, 189).

Cevap: Süt anne bakmakla yükümlü kişilerden değildir. Bu nedenle süt anneye zekât verilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Sadakayı fıtır bayramda ödenmezse ne olur? Bayramdan sonra da verilebilir mi? (II, 190).

Cevap: Sadaka-i fitr geciktirilmeden verilmelidir. Fakat zamanında verilmemişse ilk fırsatta verilmesi gerekir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Zekât ve sadaka-ı fıtır ile ilgili bir namaz var mı? (II, 192).

Cevap: Dinimizde böyle bir zorunluluk yok, fakat nafile ibadet her zaman yapılabilir. Zekât ve sadaka verebilmenize karşılık şükür olarak nafile namazı kılmanızın bir sakıncası yok. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Ek E. 6. Hac ve Umre ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Hacda şeytan taşlamada eksik taş atma: Bayramın 2. günü Mina'da 3 şeytana ayrı ayrı yedişer taş atmam gerekirken, yanlışlıkla o gün 21 taşın tamamını büyük şeytana atmışım ne yapmam gerekir? (I, 53)

Cevap: Harem bölgesinde ceza kurbanı olarak bir dem (koyun veya keçi) kesilmeli yahut vekâleten kestirmelisiniz. (İrfan Yücel Hac Rehberi, s. 158).

Soru: Afâki olarak hacda Mekke'de mukim durumuna düşen yaya üç aylık hacca giden kıran ve temettü haccı kurbanının dışında Kurban Bayramının vacip kurbanını mukim olduğu için keser mi? (I, 64)

Cevap: Kurban kesmek şehirde ve köyde oturan, şartlarını taşıyan kişinin üzerine Kurban Bayramı günlerince vaciptir. Yolcu, ihramlı veya Mekke'de ikamet edip mukim olsa bile kurban kesmek üzerine vacip olmayıp sadece Hac kurbanı olan temettü ve kıran kurbanını keser. Kurban Bayramı kurbanını²⁸³ bir kolaylık olsun diyerek üzerinden sakıt olur. Nitekim bayram namazı hacıdan sakıt olduğu, Cuma namazı da Mina halkının üzerinden düştüğü gibi. (Aliyyü'l-Kârî s. 293). (Eser adı belirtilmemiş).

Soru: Arafat Vakfesinden sonra ve tavafı ziyaretten önce vefat edenin hac ibadeti tamam mıdır? (I, 65).

Cevap: Arafat vakfesinden sonra tavafı ziyaretten önce vefat eden kişinin bundan sonra yapamadığı Hac menasikinden; müzdelife vakfesi, şeytan taşlaması, ziyaret tavafı ve veda tavafı için bunların yerine geçecek ve bu eksikliği telafi edecek bir büyük hayvan (bedene) kurban eder ve bunu vasiyetle yerine getirir. Çünkü o haccın en büyük rüknü yani vakfeyi yapmış ve haccı fevt olmaktan kurtulmuştur. Nitekim hastalanıp, oruç tutarken vefat eden kişi tuttuğu ve ölümü ile yarım kalan o günün

283 Cümleinin anlam bütünlüğü açısından (kurbanını) ifadesi (kurbanı) şeklinde olmalıydı.

orucu için, yarıda kalan namazı ve diğer başlayıp da bitiremediği ameli salihleri için fide verilmesini vasiyet eder. Bu mali ödemeler ölünün malından verilir. Ölüm aniden gelip vasiyet edememişse vereseleri isterlerse ibadetlerindeki bu eksikliği tamamlarlar. Bu kurbanını Harem bölgesinde keser. Vasiyet yoksa kesme mecburiyetinde değildir. (Bâbertî, el-İnaye, c. 3, s. 76; Aliyyü'l-Kârî, el-Meslekü'l-Mütekassıt bi'l-Menseki'l-Mütevassıt, s. 155-156).

Soru: 6 yıldır hacca yazılan kayıinvalidem vefat etti. Bize vasiyeti yok, yerine hac yapmak zorunda mıyız? (II, 34)

Cevap: Vefat eden kişinin böyle bir vasiyeti yoksa mirasçılarının yerine hac yapmaları veya birini göndermeleri gerekmez. Üzerlerine farz olduğu halde, kendileri hacetmedikleri gibi, bedel de göndermeden vefat eden kimselerin ise, kendi yerlerine hacetmek üzere bedel gönderilmesini vasiyet etmeleri gerekir. (Diyanet İlmihali İman ve İbadetler, s. 566).

Soru: Tavafa neden Hacerü'l- Esved'den başlanır? (II, 132).

Cevap: Tavafa Hacerü'l Esved veya hizasından başlamak tavafın vaciplerindendir. (DİB İlmihali). (Sayfa belirtilmemiş).

Soru: 2015 yılı haccında vinç kazasında ölenler yapamadıkları görevleri için yakınları ceza/keffaret ödemeli mi? Yine izdihamda olay yerinde ölenler ve daha sonra hastanelerde (birkaç gün yaşamış) ölenler için de yakınlarının yapması gereken bir şey var mı? (II, 208).

Cevap: Bir kişinin hac esnasında ölmesi sebebiyle haccını tamamlayamaması veya eksiklerinin bulunmasından dolayı geride kalanlarca ödenmesi gereken bir keffaret vb. şeyler söz konusu değildir. Tercih ettiğimiz görüşe göre ölen bu kişi adına varislerin bedel haccı yapmaları veya yaptırmaları da mecburi değildir. (fetva.diyanet).

Ek. E. 7. Kur'ân ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Ramazan ayı boyunca Kur'an-ı Kerim'in hem Arapçasını hem de Türkçesini okudum. Türkçesinden de hatim indirmiş sayılır mıyım? (I, 93).

Cevap: Kur'an-ı Kerim'i bu şekilde anlayarak okumak tavsiye ettiğimiz okuma şeklidir. Mukabelede de okurken topluca hatim yapmışsınız. Türkçesiyle okunan da anlamak amaçlı güzel olmuş. Türkçesi ile hatim olmaz. (Kaynak yok).

Soru: Secde ayeti okunduğu zaman hemen mi yoksa hatim bitince mi secde etmeli? (II, 25).

Cevap: Mümkünse secde ayeti okunduğu zaman hemen, mümkün değilse ilk fırsatta secde edilmelidir. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa no yok).

Soru: Kur'an'ın tertibi, sıralaması neye göre yapılmıştır? (II, 141)

Cevap: Kur'an'daki sûre ve ayetlerin sıralaması tevkîfidir yani Hz. Peygamber'in belirlemesine göre yapılmıştır. (Tefsir Usulü İsmail Cerrahoğlu, sayfa belirtilmemiş).

Soru: Farklı kişiler Kur'an'ı cüz cüz paylaşarak hatim okuyabilirler mi? (II, 211)

Cevap: Evet okuyabilirler. Hatim olur. Bütün okuyanlar hisselerince sevap alırlar. (DİB İlmihal). (Sayfa belirtilmemiş).

Ek. E. 8. Yeminler/Kurban/Adak ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Yemin (I, 15).

Cevap: Rüyada yapılan yemin keffareti icap ettirmez. (Kaynak yok).

Soru: Yemin (I, 19).

Cevap: Yemini bozana keffaret lazım gelir. (Kaynak yok).

Soru: Yemin (I, 22).

Cevap: Yeminini bozana on fukarayı it'am gerekir. (Kaynak yok).

Soru: Yemin (I, 30).

Cevap: Vallâhi billâhi deye yemin edip bozana 20 fukarayı it'am lâzım gelir. (Kaynak yok).

Soru: Nezir (I, 31).

Cevap: Nâzir, nezrettiği kurbanın etini kendisi ve nafakasıyla mükellef olduğu kimseler yiyemez. Şayet yerlerse, yediklerinin karşılığını tasadduk gerekir. Evlâ olan tamamını fukaraya dağıtmaktır. (Kaynak yok).

Soru: Yemin (I, 39).

Cevap: Yeminini bozana 10 fukarayı it'am gerekir. (Kaynak yok).

Soru: Yemin (I, 46).

Cevap: İki yemin edip de bozan kimse, muktedirse onardan 20 fitra vermesi gerekir. (Kaynak yok).

Soru: Kayınvalideme kızdığım için “*onun evine girmem*” diyerek yemin ettim. Fakat bu yeminimi tutamadım. Ne yapmam lazımdır? (I, 88).

Cevap: Bazı yeminleri bozup keffaretini ödemek daha uygundur. Sizin de akrabalık bağlarına zarar veren, eşinizle ve ailesi ile problem yaşamanıza sebep olacak bu yemini bozmanız daha uygun olmuştur. Bu durumda da yemin keffareti vermeniz gerekmektedir. Maddi imkânınız yoksa 3 gün oruç tutmak veya maddi imkânı olan için 10 fakiri yedirmesi veya giydirmesi şeklindedir. (Maide, 5/89).

Soru: Adak kurbanım var. Kızım göreve geçince bir kurban keserim demiştim. 2 yıldır kesemedim. Kızımın başına bir şey gelir mi? (I, 96).

Cevap: Adak kurbanı, imkânınız olduğu ilk anda yerine getirmelisiniz. Böylece verdiğiniz sözü tutmuş olursunuz. Fakat kızınıza veya kendinize “*adağımı yerine getirmedim; bundan dolayı bir bela gelir*” diye düşünmeniz doğru olmaz. (Kaynak yok).

Soru: Bir kimse kızına “*senin çocuğuna elimi bile sürmem*” diye yemin etse sonra da sürse ne yapması gerekir? (II, 5).

Cevap: Bu yeminini bozması daha hayırlıdır. Yeminini bozduktan sonra ya on fakiri doyurmalı ya da on fakiri giydirmelidir. Bunlara gücü yetmezse arka arkaya 3 gün oruç tutmalıdır. (Diyanet İslam İlmihali). ((Sayfa yok).

Soru: 11 yaşındaki oğlum 2 sene önce vefat ettiğinde, onun adına çeşme yaptırmak istedim. Bu sebeple belediyeye müracaat ettiğim halde iki senedir bu isteğime cevap alamadım. Şimdi Afrika'da Somali'de bir su kuyusu çıkarılması için elimdeki bu parayı

versem sözüm yerine gelmiş olur mu? Bir de bazıları böyle yaparsan adağından vazgeçmiş gibi olursun dediler ben de size sormak istedim. (II, 9).

Cevap: Verilen sözleri imkân ölçüsünde yerine getirmek gerekir. Fakat yer ve zaman değişikliği yapılabilir. Bu yüzden Somali'ye elinizdeki parayı göndermenizde bir mahzur olmaz. Size çevrenizdeki insanların dediği gibi ortada bir adak ve bundan vazgeçme durumu da söz konusu değildir. (DİB İslam İlmihali II). (Sayfa yok).

Soru: Bir yaşından küçük olan keçi yavrusu kurban olur mu? (II, 24).

Cevap: 1 yaşından küçük keçi yavrusu kurban olmaz. 6 ayını doldurmuş olan koyun yavrusu gösterişli ise, gelişkin ise kurban edilebilir. Ancak keçi yavrusundan olmaz. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Kocam bu senede orucunu tutmazsa onunla konuşmayacağım diye yemin ettim. Ama kocam ameliyat olacak ve Ramazan'dan bir hafta oruç tutamayacak. Bu durumda yeminim bozulmuş olur mu(II, 43).

Cevap: Bu durumda kocanın mazerete binaen oruç ruhsatından yararlandığı için sizin yeminimiz bozulmaz. (Şart gerçekleşmediği için). (İlmihal II, Yeminler). (Sayfa yok).

Soru: Yeminimi bozdum. Fakirleri veya ihtiyaç sahiplerini doyurma veya giydirme yerine bunların bedelini para cinsinden ödeyebilir miyim? (II, 46).

Cevap: On fakiri doyurma veya giydirme yerine bunların bedelini para cinsinden ödeyebilirsiniz. (DİB İslam İlmihali II). (Sayfa yok).

Soru: Kurban kesip, eti ile davetlilere yemek verilip Kur'an okutturulabilir mi? (II, 74).

Cevap: Kurban sahibinin kurban etinden hem yemesi, ikram etmesi hem de fakirlere dağıtması esastır. Dolayısıyla fakir-zengin karışık eş dost ve akrabalarına ikram edip Kur'an okutturmasında bir sakınca yoktur. (DİB İlmihal II, s. 9, Kurban Bahsi).

Soru: Bayanlar kurban kesebilir mi? (II, 106).

Cevap: Kurbanları Müslüman olan erkek ve kadınlar kesebilir. (DİB İslam İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Akika kurbanının etinden kesen ve ailesi (usul-füru'u) yiyebilir mi? (II, 124).

Cevap: “Akika kurbanı, çocuğun doğumunun ilk günlerinde kesilen ve bir şükran alameti olan bir ibadettir. Hz. Peygamber torunları için kesmiş ve tavsiye etmiştir. Etinden kurban sahibi, aile fertleri ya da dostları yiyebileceği gibi tasadduk da caizdir.” (İlmihal II, s. 11).

Soru: Memeleri kurumuş hayvan kurban olur mu? (II, 125).

Cevap: Kurban bir ibadettir. Kurbanlığın da kusursuz olması gerekir. Kurban kesilmeye mâni bazı kusurlar vardır. Memelerin kuruması; koyun ve keçide bir, sığırdaki iki memenin kuruması kurban için mâni kusurlardandır. (Diyanet İslami İlmihali, s. 327).

Soru: Şu işim olursa kurban keseceğim ve etini sokak hayvanlarına yedireceğim şeklinde yapılan adak doğru mu? (II, 133).

Cevap: “Şartı gerçekleşince üzerine adak kurbanı kesmek vacip olur. Sokak hayvanlarına yedireceğim kısmını uygulamak zorunda değil bu tür belirlemelerde yani zaman, mekân ve şahıs itibarıyla yapılsa bile bu belirlemeye uymak gerekmez.” (İlmihal sayfa 24, 25). (Hangi İlmihal olduğu belli değil).

Soru: Kardeşimle konuşmamak üzere yemin ettim. Ne yapmalıyım? (II, 135).

Cevap: Yeminin keffaretini yerine getirmek kaydıyla yeminini bozup kardeşinle barışmalı ve konuşmaya başlamalısın. (Kaynak yok).

Soru: Kurbanlık olarak aldığım hayvandan kurbana kadar etinden,²⁸⁴ sütünden yararlanmam caiz mi? (II, 145).

Cevap: Bir hayvan kurbanlık diye belirlenerek alınmışsa artık o kurban hükümlerine tabidir. Yani yararlanılmaz, yararlanılırsa yararlanılan kısımlar tasadduk edilmesi gerekir. (İlmihal II, s. 10; fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Yemin ettim. Bozmak istiyorum. Ne yapmam gerekir? (II, 150).

Cevap: “Yemininizi bozduktan sonra keffaret vermeniz gerekir. Keffareti 10 fakiri sabahlı akşamlı orta derecede yedirmek veya giydirmektir. Bunları yapamayan (dinen

284 Kurban olarak alınan veya belirlenen hayvanın kurban edilmeden önce etinden yararlanılması mantıken mümkün değildir. Soru yazılırken; müsteftî bu şekilde sormuşsa bu durum ifade edilmeli idi.

zengin olmayan) kimse peş peşe 3 gün oruç tutar.” (Diyanet İslam İlmihali, s. 28). (Cilt belirlenmemiş).

Soru: Kurbanlık hayvanın sütünden yararlanabilir miyiz veya satabilir miyiz? (II, 154).

Cevap: Kurbanlık hayvanın kesim öncesinde sütünden ve yününden yararlanmakta tasvip edilmemiştir. Şayet yararlanmışsa bedeli sadaka olarak verilmelidir. Kurbanlık hayvan kâr amacıyla satılamaz. Yerine başkasını almak üzere satılabilir, ondan değer olarak aşağıda olamaz, fazla olabilir. (Diyanet İslam İlmihali II, s. 9).

Soru: Akika kurbanı hakkında bilgi verebilir misiniz? (II, 195).

Cevap: Çocuğun doğumunun ilk günlerinden Allah’a bir şükran ifadesi olarak kesilen kurbandır. Hz. Peygamber kesmişler ve tavsiye etmişler. Doğumundan bülüğa kadar kesilebilir. Kurbanlık hayvanlardan kesilir. Kesen, aile fertleri, eş-dost yiyebilir. Tasadduk edilebilir. (İlmihal II, s. 11).

Soru: Çocuğun adağı geçerli midir? (II, 196).

Cevap: Çocuğun adağı muteber değildir. Çünkü çocuk dinî hükümle yükümlü değildir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: (Akika) Nesike kurbanının etinden sahipleri yiyebilir mi? (II, 197).

Cevap: Nesike kurbanının etinden kurban sahipleri de yiyebilir. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Kurban derisi satılabilir mi veya kurban kesene ücret olarak verilir mi? (II, 198).

Cevap: Kurban derisini satmak caiz değildir. Kurban derisi kurbanı kesene ücret olarak verilmez. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Aşırı derecede (ölüm derecesinde) hasta olan hayvan kurban olur mu? (II, 199).

Cevap: Aşırı derecede hasta olan yani ölüm derecesinde hastalığı bulunan hayvan kurban edilmez. (DİB İlmihal). (Sayfa yok).

Soru: Vekâlet yoluyla kurban kestirmek için nasıl vekâlet vereceğim? (II, 200).

Cevap: Bu yolla kurban kestirecek kişi kendi bulunduğu yerde birisine vekâlet verebileceği gibi başka bir yerdeki kişi veya kuruma da vekâlet verebilir. Vekâlet

sözlü, yazılı, telefon, internet, e-mail, faks vb. iletişim araçları ile verilebilir. (Kurban Sıkça Sorulan Sorular, Kurban Rehberi). (Sayfa yok).

Soru: Kurbanda keseceğim kurbanı hem udhiyye hem akika kurbanı olarak kesebilir miyim? (II, 202).

Cevap: Kurban çeşitleri vardır. Kurban Bayramı günlerinde belli şartları taşıyan hayvanı mükellef olanın kesmesi vaciptir. Bir kurbanlık, bir kurban türü için geçerlidir. Akika kurbanı yeni doğan çocuklar için bülüğa kadar kesilebilir, sünnettir. Kurban da büyükbaş hayvana hem udhiyye hem akika için ortak olunabilir. (İlmihal, II). (Sayfa yok).

Soru: Adak Kurbanı, Kur'an Kurslarında fazla gelmesi sebebiyle etlerin başka yerlerde değerlendirilmesi ve yine gelirlerinin Kur'an kurslarında değerlendirilmesi caiz mi? (II, 218).

Cevap: Cevap yok. (Müsteftinin sorusu alınmış fakat ya cevaplanmamış yahut cevaplandı ise verilen fetva kayda geçirilmemiştir).

Ek E. 9. Aile Hukuku ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Nikah (I, 41).

Cevap: Hangi iki kadının biri erkek farz olundukta aralarında nikâh düşmez olursa, o iki kadının ceman nikâh edilmesi caiz olmaz. (Kaynak yok).

Soru: Talâk: “Üç dokuza şart olsun daha ava gitmem” dedim dini hükmü nedir? (I, 49).

Cevap: Şayet bundan sonra ava giderseniz üç talak meydana gelir. (Kaynak yok).

Soru: Nikâhın durumu: Evli eşlerden biri namazını kılmazsa aralarındaki nikâh fesh olur, fasit olur diye söyleniyor bu meselenin dinî hükmü nedir? (I, 51).

Cevap: Bir kimse namazı kılmıyor diye kâfir olmaz ve aynı zamanda nikâhına da bir zararı yoktur şayet namazı inkâr ediyorsa o takdirde kâfir olur ve nikâh fesih olur. (Kaynak yok).

Soru: Talâk: Karıma hitaben “*Eğer annenin evine gidersen seni mahkemeye verir boşarım*” dedim. Şimdi karım annesine gitmek zorunda ben ne yapacağım? Şu anda karım 4 aylık hamile bulunuyor. (I, 54).

Cevap: **i.** Karınız şimdi anasının evine gidecek olursa bir talâk meydana gelir. Tekrar birleşmeniz için karınız doğum yapmalı, nifas hali sona ermelidir. Nifas hali bitince isterseniz tekrar evlenebilirsiniz. **ii.** Karınız şimdi değil de doğum yaptıktan sonra anasının evine giderse o takdirde de bir talâk vuku bulur normal iddeti olan 3 ay (3 temizlik hali) bitiminde isterseniz tekrar evlenebilirsiniz. Her iki durumda da geriye ancak iki talâk hakkınız kalmış oluyor. (Hukuk-ı İslamiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, c. II, s. 192, 232).

Soru: Emenin çocuğu emzirenin başka çocuğunu nikahlayabilir mi? (I, 63).

Cevap: Süt anneyi emen çocuğun oğlu, emdiği kadının beraber emiştığı veya diğer çocuğu nikah altına alamaz. Çünkü emzirenin çocukları kardeş, evlenecek çocuk da yeğen durumundadır. Yani süt halası ile evlenemez. Bilindiği gibi nesepten haram olan süt bakımından da haramdır. (Kaynak yok).

Soru: Kadın, ayyaş kocanın cebinden para alabilir mi? (I, 82).

Cevap: Erkek evin ihtiyacını karşılayacak kadar eş ve çocuklarına para vermiyor; elindeki parayı da boş yere israf ediyorsa, kadının kocasından habersiz olarak ihtiyacı olan parayı almasında mahzur yoktur. (Günümüz Meselelerine Fetvalar, s. 84). (Yazar belli değil).

Soru: Babam, annemden ayrıldığı için anneme ve bana bakmak üzere nafaka veriyor. Benim içim rahat değil. Bu para bana helal midir? (I, 86).

Cevap: Anne-baba olmak demek, çocuğunun maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamayı gerektirir. Baban, annenle ayrılrsa bile, sen, babanın kızı olarak kalacaksın; yani helal olur. (Kaynak yok).

Soru: Cezaevinde mahkumum. Buradan sürem dolup çıktığımda ailemin yanına gidince, eşimle yeniden nikâh tazelemem gerekiyor mu? (I, 89).

Cevap: Cezaevinde bulunmanız, eşinizden boşanmış olmak yani nikâhınızın iptali veya zarara uğraması anlamına gelmez. Bu yüzden nikâhınız geçerlidir. Zaten “*nikah tazelemek*” diye düşünmek de yanlış bir anlayış olur. (Kaynak yok).

Soru: Bir kimse eşine sana bir daha yaklaşmayacağım dese, dinen hükmü ne olur? (II, 2).

Cevap: Bu bir yemindir ve adı “*ilâ*”dır. Böyle bir yeminde bulunan koca için 4 ay süre vardır. Şayet eşine yaklaşımadan 4 ay geçerse talâk vaki olur ve bu talâk bâindir. Dolayısıyla kocanın bir talâk hakkı gitmiş olur. Eşine dönmek isterse yeni bir nikâh ve mehir gerekir. Fakat bu 4 ay dolmadan eşine yaklaşırsa yeminini bozmuş olur ve kendisine yemin keffareti gerekir. (Delilleriyle İslam Hukuku 300-302, Konya 1977, Hamdi Döndüren).

Soru: 3 yıldır eşim başka bir kadınla yaşıyor. Çocuklarımın sorunlarıyla tek başıma ilgilenmek zorunda kalıyorum. Eşimle boşanmadık, ama beraber de değiliz. Kızım 15 yaşında ve benim çok konuştuğum için babasının evden kaçtığını söylüyor, üzülüyorum. Halbuki içki ve dayak yüzünden problem yaşıyorduk. Kızıma bunu nasıl anlatabilirim? Zaten zor durumdayım, beni anlasın ve yardımcı olsun istiyorum. (II, 10).

Cevap: Kızınız, babasının evde olmamasından üzüldüğü için sizi suçlu görüyor olabilir. Olayları kafasında farklı yansıtabilir. Ona babasını da kötülememeye çalışarak olayları ve sebeplerini anlatın. Bir de kızınız ergenlik döneminin içinde olduğu için daha duygusal bakabilir. Onunla iletişiminizi iyi tutarsanız ileriki yıllarda daha ılımlı olacak ve sizi anlayacaktır. (DİB Yayınları, Gençlik Sorunları ve İntihar, Doktor Şenol Korkut). (Sayfa yok).

Soru: Bir kadın nişanlanmış ve bu nişanlılık sürecinde dini nikâhla evlenmiş. Halvet-i Sahiha ve zifaf gerçekleşmemiş, daha sonra nişan atılmış ve bu kız başka bir adamla resmi nikâhlı evlenmiş bu ikinci evlilik geçerli mi? (II, 42).

Cevap: İlk evlilikte boşanma gerçekleştiyse ikinci evlilik sahih; boşanma olmadıysa ama nişanda verilen hediyeler erkek tarafına iade edilmişse ve erkek tarafı bunları kabul ettiyse fiili *muhalea* gerçekleşmiştir. Bu da olmamışsa hey’et yoluyla tefrik yapılabilir. (Diyanet Fetva Hattı, 0312 295 69 30).

Soru: Gayr-ı meşru bir hayatı olmuş (zina etmiş) bir bayanla evlenebilir miyim? (II, 54).

Cevap: Evlenebilirsiniz. Zina eden erkek zina eden kadınla evlenmesi zorunlu değildir. Kur'an'da Nûr suresi 3. ayetteki husus bunun yapılan fiille alakalı olduğu, evlenme ile ilgili bir mecburiyet olmadığı yönündedir. Gayrimeşru bir hayatı kendine meslek veya adet edinmiş bir bayanla evlenmek uygun olmaz. Fakat daha önce bu şekilde günaha düşmüş, fakat tevbe edip pişman olmuş bu hayattan uzaklaşmış bir bayanla evlenebilirsiniz. (İlmihal II, Nikâh; Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Yolu Tefsir). (İlmihalin sayfası, tefsirin cilt ve sayfası belirtilmemiş).

Soru: Kişi süt kardeşinin kardeşiyle evlenebilir mi? (II, 107).

Cevap: Süt kardeşlerin evlenmeleri haramdır. Fakat süt kardeşinin kardeşiyle evlenmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü o kişinin süt kardeşinin kardeşi olması kendisiyle kardeş olmasını gerektirmez. Kardeş olmadıkları için evlenebilirler. (el-İhtiyar). (Cilt ve sayfa yok).

Soru: İmam nikâhıyla nikâh yaptıktan sonra aramızda anlaşmazlık çıktı. Şu anda başkasıyla evleneceğiz. Durumumuz nedir? (Kişi soruyu kızı için soruyor). (II, 108).

Cevap: Nikâhın, imam nikâhı ya da devlet nikâhı diye farklı isimlerle yapılması nikâh akdini değiştirmez. İmam nikâhıyla da kızınızı nikâhladıysanız onlar evlidir, belediye nikâhıyla da nikâhladıysanız evlidirler. Kızınız dinen evlidir. Önceki nikâhını bozmadan yani boşanmadan başkasıyla evlenemez. (TDV İlmihal 2). (Sayfa yok).

Soru: Boşanma aşamasına gelen karı-kocanın arasını düzeltmek için okutturmak caiz midir? (II, 112).

Cevap: Böyle bir durumda Kur'an'ın tavsiyesine uyarak iki taraftan da akli başında sağduyulu birer hakem tespit edip eşlerin arasının düzeltilmesine çalışılmalı; problemler tespit edilip dinimizin aile hususunda koymuş olduğu hükümler çerçevesinde çözülmeye çalışılmalıdır. Eşler kendi yuvalarının bozulmaması hususunda kendileri Allah'a dua etmelidirler. (Kur'an-ı Kerim). (Sûre ve ayet/ler belirtilmemiş).

Soru: Vefat eden babasının maaşını almak için boşanmışlar. Devlet olaydan haberdar olup ceza vermiş. Şimdi yeniden nikah kıydırmak istiyorlar. Ne yapmaları lazım? (II, 113).

Cevap: Bu gibi durumlarda mahkeme yoluyla boşanan eşler, dini hükümlere göre bir bâin talâkla boşanmış olurlar. Evliliklerini devam ettirmeleri halinde daha önce başka bir boşama olmamış ise yeni bir nikâh kıydırmaları gerekir. (Dini Soruları Cevaplandırma Platformu, Din İşleri Yüksek Kurulu).

Soru: Zina nikâhı düşürür mü? (II, 116).

Cevap: Zina haramdır. Zina yapan bunu helal meşru görmedikçe büyük günah işlemiştir. Tövbe istiğfar etmelidir. Ayrıca zina nikâhı düşürmez. (diyanet.gov.tr, Dini sorular).

Soru: İki yıldır birbirlerinden ayrı yaşayan karı koca yeni mahkeme kararıyla boşandılar. Bunların iddet beklemesi ne zaman başlar? (II, 122).

Cevap: Evlilik; boşanma ve tefrik ile sona erer. Mahkemenin boşaması tefrik, bir bain sayılır. Talak gerçekleşince, boşama iddeti; ölümle vefat iddeti başlar. (İlmihal II, s. 239).

Soru: “Maddi çıkarlar elde etmek için boşanmak caiz midir?” (II, 143).

Cevap: Evlilik ciddi bir konudur. Bir kimsenin kazanç elde etmek için nikâhı kullanması doğru değildir. Bir kişinin yurt dışında çalışabilmek için, oturum izni almak maksadıyla bulunduğu yerin vatandaşlarından birisi ile formalite evliliği yapması veya vefat eden babasının emekli maaşından yararlanmak üzere eşinden mahkeme kararıyla boşanması nikâhı suistimal etmektir. Yanlış ve yalan beyanlarla elde edilen kazanç haksız bir kazançtır ve haramdır. Bu gibi durumlarda mahkeme yoluyla boşanan eşler dinen bir bain talakla boşanmış sayılır, evliliklerini devam etmek istemeleri halinde daha önce başka bir boşanma olmamışsa yeni bir nikâh kıydırmaları gerekir. (Haşiyetü'l Adevi Ale'l-Kifaye II, Ali es-Saidî, s. 40,41).

Soru: Dinen eşimle ayrıldım, yani boşadım. İki hafta sonra da anlaşmalı olarak resmen boşandık kaç boşama hakkımı kullanmış oluyorum? (II, 156).

Cevap: Dinen gerçekleşen bir boşamadan sonra aynı gerekçeyle başvuru mahkemenin verdiği boşama kararı önceki boşamanın teyit ve tescilidir. Dinen geçerli bir talaka bağlı iddet bittikten sonra mahkemenin vereceği boşama kararı dinen boşama sayılmaz. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Mahkeme yoluyla boşanmış bir ailede, koca boşama hakkı kocaya aittir. Ben eşimi boşamadan dinen eşimi boşamış sayılmam diyen bir kocaya ne dememiz lazım? (II, 201).

Cevap: İslam hukukunda evlilik talak, tefrik ve fesih yolu ile sona erer. Mahkemenin boşaması tefriktir, bir bain talâk yerine geçer. Yani bu boşamada dinen geçerlidir. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Bir bayan “kocam anneme tecavüz etmiş. Bunu 30 yıl sonra şimdi öğrendim. Ben ne yapmam lazım? (II, 210).

Cevap: Hanefi mezhebine göre nikah düşer. Diğer üç mezhebe göre düşmez. (Telefonla kurula soruldu).

Ek E. 10. Mîrâs (Ferâiz) ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Mîrâs (I, 4).

Cevap: 1332 yılında ölen kimsenin emlakta mirası: 40 sehim itibariyle 5 sehim karısına, 14’erden 28 sehim iki oğluna, 7 sehim de kızına isabet eder. (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 7).

Cevap: 1338 yılında ölen kadının arazideki mirası: 4 sehim itibarıyla 1 sehim kocasına, 1’erden 3 sehim de 2 oğlu ile 1 kızına isabet eder. (Kaynak yok).

Soru: Ölen zevcenin kocası ile kardeşine araziden ne düştüğü (I, 11).

Cevap: 328 yılında ölen karının arazisi kocası ile kardeşine 328²⁸⁵ tarihli intikal kanununa göre yarışar düşer. (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 13).

285 Rûmî tarihi ile verilen fetvadaki 1328 tarihi sehven 328 olarak deftere kaydedilmiştir.

Cevap: Medeni Kanun'un neşrinden evvel vefat eden kadının emlâktaki mirası: 4 hisse itibariyle biri kocasına, birerden 3 hisse de 3 oğluna kalır. (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 17).

Cevap: Medeni Kanun'un neşrinden evvel vefat eden kocanın emlâk mirası: 40 hisse itibariyle 5'i karısına 14'ü oğluna yedişerden 21'i de 3 kızına düşer. (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 18).

Cevap: Medeni Kanun'dan evvel kimsenin oğlu varken oğlunun oğlu miras alamaz. (emlâk) (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 27).

Cevap: 1330 tarihinde ölen kimsenin emlâktaki hissesi: 8 hisse itibariyle bir hissesi karısına birerden 7 hissesi de 7 erkek evlâdına düşer. (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 29).

Cevap: 1337'de ölen kimsenin emlâktaki mirası: 8 hisse itibariyle 1 hisse karısına, ikişerden 6 hissesi 3 oğluna bir hissesi de bir kızına düşer. (Kaynak yok).

Soru: Mîrâs (I, 37).

Cevap: Medeni Kanun'un neşrinden evvel ölen kimsenin mirasçı olarak bıraktığı karısı ile iki oğlu ve 3 kızına emlâkı şu suretle taksim edilir: 8 hisse karısı, 16'şar'dan hisse iki oğluna, sekizerden hisse üç kızına olmak üzere yekûn 64 hissedir. (Kaynak yok).

Soru: Ferâiz: Tokatlı bir şahıs tarafından sorulan ve taksimi İslâm Hukukuna göre yapılmasını istediği miras meselesinde: Babasının vefatı ile geride verese olarak babasının bir eş, bir ana-baba bir erkek kardeş, bir anne, bir oğul ve 5 kız bıraktığını ifade ile her birinin terikedeki hakkının bulunmasını istedi. (I, 59).

Cevap: i. Ölen geride herhangi bir çocuğu ile bir eş bıraktıysa terikedeki hissesi 1/8 (1). **ii.** Ölenin fûru veya birden fazla kardeşiyle anne bulunuyorsa 1/6'dır (2). **iii.** Ana-baba bir (ab) erkek kardeş ölene daha yakın erkek bağı ile bağlanan oğul tarafından iskat edilerek mirasta oğlu varken (ab) erkek bir kardeş bir şey alamaz (3). **iv.** Kendilerine belli miktarda hisseler tanınan karı, ana ve benzeri ashab-ı ferâiz

grubundan kişiler hisselerini aldıktan sonra erkek çocuklarla kız çocuklar mirasta geri kalanı asabe olarak ikili birli alırlar (4). Mesele şöyledir: Meselenin müşterek mahreci (ortak faydası) 24 olup bunun 3 hissesini karı, 4 hissesine ana ve geri kalan 17 hisseyi 5 kız ve bir oğul (ki toplam hisseleri 7 yapar) aralarında ikili-birli alırlar. Ancak 17 hisse 7 kişiye eşit ve kesirsiz bölünemeyeceğinden 7 hisseyle bütün hisseler büyütölüp mesele 168 hisseye çıkmıştır.

1- Karı = 21

2- Anne = 28

3- Oğul= 94

4- a- Kız = 17

b- Kız = 17

c- Kız = 17

d- Kız = 17

e- Kız = 17

+ _____

Toplam 168 hisse

(1. Nisa, 4/12; 2. Nisa, 4/11; 3. A. H. Berki, İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikal, s. 54; 4. Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, c. 1, s. 403).

Soru: Kişinin günahkâr olması, namaz kılmaması, oruç tutmaması, içki içmesi, kumar vesairesi bu haller kişiyi mirastan mahrum eder mi? (II, 118).

Cevap: Mirasa mâni haller din farkı ve öldürmedir. (diyanet.gov.tr)

Ek E. 11. Helâller ve Haramlar ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Mevtu'a ineğin eti ve sütü hakkındaki hükmü şer'i. (I, 10).

Cevap: Müftabih kavle göre eti ve sütü helaldir. (Kaynak yok).

Soru: Zebîha (I, 12).

Cevap: Yıldırım isabet eden hayvanın kesilmezden evvel diriliği bilinmez, kesildikten sonra da hareketi görülmezse eti halâl²⁸⁶ olmaz. (Kaynak yok).

²⁸⁶ İbare "helâl" şeklinde olmalıdır.

Soru: Mevtu' inek hakkında. (I, 16).

Cevap: Mevtu ineğin südü²⁸⁷ ve eti müftabih kavle göre helaldır. (Kaynak yok).

Soru: (Müsteftî tarafından yöneltilen soru deftere kaydedilmemiştir). (I, 40).

Cevap: Bir adam bir ineği vat'ederse ineğin eti ve sütü helaldır. (İ. Azam ve İ. Muhammed hazaratı).

Soru: Domuza atarken kazara vurulup ölen sığırın etinin yenilip yenilmemesi. (I, 55).

Cevap: Domuza silah atıp bu kurşunla kazara ölen bir sığırın eti normal kesim usulü ile kesilmediği için söz konusu hayvanın eti yenmez. Çünkü sığır normal av hayvanı olmayıp avlanma usulü ile etinin yenmesi caiz değildir. Bu bir ehli hayvandır. Ehli hayvanların normal usulle kesilmesi ile ancak etleri yenilebilir. Ehli hayvanlardan bir kuyuya düşen, vahşileşip meskûn mahallin dışında sahra ve dağa kaçan bir hayvanın av usulü ile yakalanıp öldürülüp etinin yenmesi caizdir (1). Burada böyle bir zaruret yoktur.

Ayrıca burada av konusu olan hayvan domuzdur. İslam'a göre av konusu olan hayvanların avlanmaları ya eti için, eti yenmiyorsa derisi için olur (2). Domuz ise ne eti ve derisi ve ne de başka bir cüzünden istifade için avlanır. Çünkü hiçbir şeyi ile İslam'da faydalanılması caiz değildir.

Kaza kurşunu ile ölen bu sığırın sahibine kıymetinin erbâb-ı ticaret ve ehl-i vukuf tarafından takdir edilip tazmin edilmesi gerekir (3). (1. Mevsili, el- İhtiyar, c. 5. s. 9; Ö Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 431; 2. Merğînâni, Hidâye, c. 4, s. 126; 3. Subhî Mahmasanî, el-Ukûd ve'l-Mücebât, c. 1, s. 198).

Soru: Hayvanla cinsi ilişkide bulunan kişi ve hayvan hakkındaki dini hüküm nedir? (I, 60).

Cevap: Hayvanla cinsi ilişkide bulunan kişinin durumu fıkıh kitaplarında hadd (şer'i cezalar) bahsinde işlenmiştir. Böyle ilişkiye giren şahıs hakkında zina ile ilgili uygulanan ceza öngörülmemiştir. Çünkü bu ilişki zinayı doğuran bir ilişki değildir. Böyle bir ilişkiyi insanın temiz yaratılışı kabul etmeyip nefret eder. Bunu ancak aklı olupta, aklın ve şerrin kabul etmediği yolu tutan kişiler ve sapıklardır bunlar yapar (1).

287 Süt kelimesine gelen ünlü, kelimedeki sert ünsüzü yumuşatmayacağı için ibare “sütü” şeklinde olmalıdır.

İlişkide bulunulan hayvanın kesilip yakılması ile ilgili bu olayın dedikodu halinde sürüp gidip bunu yapan kişinin devamlı töhmet altında bulunmaması için böyle bir rivayet vardır. Ancak bu şekilde kesilip yakılması mecburi olmayıp (2) belki mendup olarak kabul edilebilir (3). Ancak bu ilişkiye giren kişiye dinin belirlediği, miktarını ortaya koyduğu bir ceza olmayıp yetkili makamların takdir ettiği ölüm dışında bir tâzir cezası verilir (4).

Bu konuda Resulullah'tan “*Hayvanla ilişkiye giren kişiyi ve bu hayvanı öldürün*” hükmü ile ilgili hadis şaz ve münker olduğu için hükme ve özellikle ağır bir cezaya mesnet olacak kuvvette değildir. (5) Buhârî bu hadisin münker olduğunu hükme medâr olamayacağını; Ebû Dâvut ise bu hadisi zaif kabul etmiştir. İbn Abbas'ın bu hadisine dayanarak Ebu Yusuf bu hayvanın etinin yenemeyeceğini ve bundan dolayı telif²⁸⁸ edilmesi gerektiğini ve bunun sebebi de hayvanın gözden kaybedilip bu işi yapanın devamlı töhmet altında tutulmaması olduğu kaydedilmektedir.

Ebu Hanife'ye göre bu hayvan başkasının olup eti yenen bir hayvan ise etinin yenebileceğini ve bedelinin sahibine ödenmesi gerektiği görüşündedir. (6)

Hanefî müellifleri hayvanın kesilip yakılmasının zorunlu olmadığını ancak hükmün esprisinin bu hayvanın gözden uzaklaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu espriden hareketle bu hayvanın sahibi ile anlaşarak hayvanın telef edilmeden satılıp mal sahibinin zararının da olmadan aynı evsafıta bir hayvanın bu olayı yapan kişiler tarafından satın alınıp ziyanın tazmininin uygun olacağı neticesine varılmıştır. Çünkü failin öldürülmesi için elde güçlü şerri bir delil olmayıp “*Şüphelerden dolayı şer'i cezaları düşürün*” hadisin²⁸⁹ ortaya koyduğu kaideye aykırıdır. İslam'ın esas gönderiliş gayelerinden biri de şahısların menfaat ve mallarının korunmasıdır. (1. Merğînâni, Hidâye, c. 2 s. 102; Abdülkerim Zeydan, Veciz, s. 94; 2. İbn Hümam, Fethu'l-Kadir, c. 3, s. 45; 3. Ö. Nasuhi Bilmen, Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. 3, s. 207; 4. İbn Hümam, Fethu'l-Kadir, c. 5, s. 45; 5. age; 6. age).

Soru: Haramlar-Helaller: Kaşlarım ve saçım hastalıktan dolayı beyazladı, boyamamda dinen sakınca var mı? (I, 69).

Cevap: Sakıncası yok. (Günümüz Meselelerine Fetvalar, s. 109). (Yazar belli değil).

288 İbare “telif” değil de itlâf anlamında olan “telef” olmalıdır.

289 Anlam bütünlüğü açısından ibare “hadisinin” olmalıdır.

Soru: Haramlar-Helaller: Arkadaşlarımın da ısrarıyla dövme yaptırmak istiyorum; ama gönlüm de rahat değil, ne yapayım? (I, 71).

Cevap: Dövme, (Hz.)²⁹⁰ Peygamberin hadislerinde şiddetle yasaklanmıştır. (Buhari, libas 85, 87; Müslim, libas 119). İslam bilginleri de Allah'ın yarattığı şekil ve sûrette kalıcı değişiklikler meydana getirdiği ve tedavi kastı da bulunmadığı için uygun görmemişlerdir. (İlmihal II, s. 82).

Soru: Cezalar: Birini öldürdüm. “*Artık Allah seni affetmez, boşuna tövbe etme*” diyorlar. Doğru mu? (I, 73).

Cevap: İslâm dini insan hayatının dokunulmazlığına önem veriyor. Bile bile birisini öldürmeyi yasaklıyor. Nisa 93. âyetle onun için azap hazırladığını söylüyor. Fakat kim de affederse, bağışlarsa ecir Allah'a aittir. (Şura 40) diyerek bağış ve af yolunu gösteriyor. Öyleyse yaptığın suça tövbe etmen güzel bir davranış olacaktır. (Kaynak yok).

Soru: Çocuğuna baktığım evde yiyip-içtiğim, kullandığım suyun kul hakkına girip girmediğini; ayrıca helallik dilemem gerekip gerekmediğini öğrenmek istiyorum. (I, 74).

Cevap: Ev sahibi ile baştan anlaştıktan sonra ayrıca her gün helallik istemek gerekmez. Hırz (kilit) altına aldığı malları hariç diğerlerini kullanmak veya yemek helaldir. (Kaynak yok).

Soru: Evde canlı resmi bulundurmamak doğru değil diyorlar ne dersiniz? (II, 12).

Cevap: İslam âlimleri manzara resimleri ve insan bedenini tam yansıtmayan sûretin mübah olduğunu ifade etmişlerdir. Günümüzdeki fotoğraf, kamera, video görüntüleri tasvir kapsamında düşünülmemeli. Albümde fotoğraf olmasının bir sakıncası yok. (DİB İlmihal II). (Sayfa yok).

Soru: Okey, tavla gibi oyunlar oynamak haram mıdır? (II, 18).

Cevap: Şansa dayalı oyunların menfaat karşılığı oynanması haramdır. Menfaat karşılığı olmayan tavla, okey gibi oyunların oynanması vaktin boşa harcanması ve

290 Defterde bu şekilde kayıt düşülmemiş olup tarafımızca yazılmıştır.

kumara vesile olmaları itibariyle mekruhtur. Sportif oyunlar menfaat karşılığı değilse caizdir. (Diyanet Vakfı İslam İlmihali II). (Sayfa yok).

Soru: Define aramak caiz mi? Bir şey bulursam ne yapmam lazım? Kendi arazimde bulsam ne yapmam lazım? (II, 38).

Cevap: Yer altında kendiliğinden ya da insanlar tarafından gömülü olarak bulunan her kıymetli şey “rikaz”dır ve 1/5 hazineye aittir. Sahibi bilinmeyen arazilerde bulunursa 1/5 Hazine’nin 4/5 bulanın. Kıymetli eşya ise lukâttadır. (Para, mühür). (İlmihal I TDV, s. 448).

Soru: Bir arkadaşına kazançlarının gayrimeşru (faiz vesaire) yoldan olduğunu bildiği bir yerden fitır sadakası ve erzak yardımı gelmiş. Geri çevirmesi de uygun olmadığından ne yapması gerekir? Sorumluluğu var mı? (II, 69).

Cevap: Gayr-ı meşru yoldan elde edilen kazancın hak sahibine iadesi mümkünse iade edilir. Değilse karşılığında sevap beklemeksizin yoksullara ve hayır kurumlarına verilerek elden çıkarılması gerekir. Veren açısından sorumluluğu vardır, alan kimse ise ihtiyaç sahibi ise alabilir. (DİB Zekât Sıkça Sorulan Sorular). (Sayfa yok).

Soru: Eşim bayan kuaförü olarak çalışıyor. Genital bölgelerde ağda ile temizlik yaptırmaya gelenlerin avret mahallerine bakması orucunu bozar mı? (II, 92).

Cevap: Orucunu bozmaz. Ama aynı cinsiyette olanların birbirlerinin avret-i galizalarına bakması caiz değildir. İş sebebiyle bunu yapmak zorunda ise tevbe etmesi uygun olur. (DİB İlmihal 2). (Sayfa yok).

Soru: Borsada hisse senedi alıyorum, caiz midir? (II, 99).

Cevap: Gününüz İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre hisse senedi alım satımının kural olarak caiz ve bu yolla elde edilecek kazancı helal saymakla birlikte konuyu değişik yönleriyle inceleyen yazarlar şirketin dinen caiz olmayan alanda faaliyet göstermemesi gerektiği kaydına önemle işaret etmekte. (DİB İlmihal 2). (Sayfa yok).

Soru: Domuz etinin satımı nedir? (II, 100).

Cevap: Domuz, İslâm hukukunda Müslümanlar açısından hukuken değerli mal sayılmaz. Bir Müslümanın domuz üzerinde mülkiyet hakkı olamayacağı gibi. (DİB İlmihal 2). (Sayfa yok).

Soru: Okey, tavla, dama oynamak caiz midir? (II, 104).

Cevap: İnsanoğlunun elbette dinlenmeye ve eğlenceye ihtiyacı vardır. Ancak bu konuda da ölçülü olmak gerekir. Kur'an'da kumar, meysîrat yasaklanmıştır. Fukâhâ meysîrat, “Allah'ı zikir ve namazdan alıkoyan her şeydir” diye tarif etmişlerdir. Dolayısıyla adı ne olursa olsun insan şeref ve haysiyetine yakışmayan İslâm ahlakıyla bağdaşmayan bir yasağın işlenmesi veya bir emrin terkedilmesine, vakit israfına sebep olacak şekilde oyun caiz değildir. (DİB İlmihal 2, s. 103-123).

Soru: Dövme yaptıranlar dinden çıkar mı ve cünüplükten kurtulmazlar mı? (II, 109).

Cevap: Dövme yaptırmak dinimizce tasvip edilen bir şey değildir. Peygamberimiz dövme yaptırmaktan insanları sakındırmıştır. Ama dövme yaptırmak kişiyi dinden çıkartmaz. Abdest veya gusûlde ise derinin üzerinde ve suyun deriye ulaşmasını engel olursa o abdest abdest olmaz. Suyun ulaşmasına engel değilse abdest ve gusûl gerçekleşmiş olur. (TDV İlmihali; Delilleri ile İslam İlmihali). (Birinci eserin sayfası, ikinci eserin yazar ve sayfası belirtilmemiş).

Soru: Ben memurum işim gereği kadınlarla da tokalaşmak durumunda kalmaktayım. El ile tokalaştığımızdan dolayı günaha girer miyiz? (II, 110).

Cevap: Yabancı kadınlarla tokalaşmak dinen haramdır, bundan dolayı kişi günaha girmiş olur. İşiniz gereği de olsa başka durumlardan dolayı da olsa karşı cinsten olan yabancılarla tokalaşmamak gerekir. (İlmihaller; Fıkıh Ansiklopedisi). (Hangi İlmihal ve Fıkıh Ansiklopedisi'nin yazarını kim olduğu ile sayfa numaraları belirtilmemiş).

Soru: Ev almak için biraz param var ama kalan kısmı için finans kurumlarından kredi almam uygun olur mu? (II,119).

Cevap: Kişinin bir malı kişi, kurum vs. giderek; “ben şu evi, arabayı satın almak istiyorum, param yetmiyor, bunu siz alıp bana taksitle satar mısınız” demesi ve bu şekilde kurumun alıp vadeli satmasında dinen bir sakınca yoktur. Faizin bulaşmaması için o malın satışı önce Katılım Bankası'na sonra müşteriye olmalıdır. (Memurlar.net; Diyanet Soruları Cevaplandırma Platformu).

Soru: “Spiral taktırmak caiz mi?” (II, 123).

Cevap: Doğum kontrolü, azil, ilaç, vajinaya gebeliği önleyici madde koymakla mümkündür. Bu metodla gebeliği sona erdirmeye, döllenmiş yumurtayı dışarı atmaya neden oluyorsa bu çocuk düşürme kapsamındadır. Spiralin de bu duruma/kapsama girme durumu söz konusu. Ulema doğum kontrolünde müsamahakâr, çocuk düşürmede tavizsizdir. (İlmihal II, s. 135).

Soru: Kefir içmek caiz midir? (II, 136).

Cevap: Mayalanma sonucu sarhoşluk vermeyen içecekler alkolsüz ise içilmesi caizdir. (fetva.diyadinet.gov.tr).

Soru: Far ile avlanmak caiz midir? (II, 137).

Cevap: Avlanmak, gıda temini ve deri-kılından yararlanmak için caizdir. Zevk ve keyif için olmamalıdır. Spor için mekruhtur. Avlanmada kesici, delici alet ve hayvan kullanılır. (İlmihal II, s. 53).

Soru: “Dövme yaptırmak helal mi haram mı?” (II, 140).

Cevap: Dövme yaptıрма, Hz. Peygamber’in hadislerinde şiddetle yasaklanıp lanetlenmiş (*Buhari*, “libas” 85-87; *Müslim*, “libas” 119). İslâm bilginleri de bunu Allah’ın yarattığı şekil ve surette kalıcı değişiklik meydana getirdiği için caiz görmemişlerdir. (DİB İlmihal II, s. 82).

Soru: Bireysel emeklilik caiz midir? (II, 142).

Cevap: Kâr payı esasına dayalı olarak çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi; yatırılan primlerin dinen helal ve meşru olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caiz, aksi halde değildir. (DİB Fetvaları).

Soru: Network marketing caiz mi? (II, 157).

Cevap: Bu, görünüşte pazarlama alışverişi gibi her üye yeni üyeler bularak eski üyelerin pay aldığı bir sistem. Bu işlem haksız kazanç, zarar vermeme ve zarar görmeme gibi İslâm’ın genel ilkelerine uygun düşmemektedir. (fetva.diyadinet.gov.tr).

Soru: Network marketing caiz mi? (II, 206).

Cevap: Bir pazarlama şirketine üye olunması ve her üyenin zincirleme yeni üyeler bulması, önceki üyeler her yeni üyenin aidatından belli pay alması şeklinde işleyen bir

sistem. Bu sistem İslâm'ın öngördüğü haksız kazançtan sakınmak kazancın meşru mal, hizmet, üretim ve emeğe dayanmaması, zarar vermeme, zarar görmeme gibi genel ilkelere uygun düşmediği mütalaa edilmiştir. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Eşim yatalak dedeme bakıyor. Başka çaresi yok. Caiz mi? (II, 212).

Cevap: Zarûretten dolayı siz işteyken eşinizin dedenizin taharetini yapması caizdir. Siz varken olmaz. (DİB İlmihali). (Sayfa yok).

Soru: Memurum, yeni doğum yaptım. Bir de ev aldık. Borcumuz var. Ama yeniden hamile olduğumu öğrendim. 28 günlük bebeği ilaçla düşürmek istiyorum. Caiz mi? (II, 214).

Cevap: Döllenme gerçekleşikten sonra müdahale edilmez. Ancak birkaç dölleme ya da annenin hayati riski durumunda düşük çocuğun alınması zarureten caizdir. Bunun dışında kürtaj kesinlikle caiz değildir. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: Bir markete depomu kiraya vermek istiyorum. Yalnız gıdalarla birlikte içkiler de depoda olacak. Bu şekilde kiraya vermem caiz mi? (II, 215).

Cevap: Dinimizde yasak kılınan şeyleri yapmak günah olduğu gibi böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek de yardımcı olmak da günahdır. Dolayısıyla dinen yasaklanan şeylerin yapıldığı işler için o mekânın kiraya verilmesi caiz değildir. (fetva.diyaret.gov.tr).

Soru: İcra yolu ile satılan malları almak caiz mi? (II, 217).

Cevap: Alacaklının hakkının korunması için borçlunun mallarının satılması gerekebilir. Bu mallar piyasa değerine göre satılıyorsa almak uygundur. Ama ölü fiyatına satılıyorsa bu durumda almamalı, fırsatçılık yerine adamın mağduriyetini gidermek için fiyatı/değerini yükseltmek lazım. Böyle olursa daha uygun olur. (fetva.diyaret.gov.tr).

Ek E. 12. Sosyal Hayat ile İlgili Sorular ve Fetvalar

Soru: Nikah (I, 44).

Cevap: İki bayram arasında nikâh olmaz sözü batıldır. Bu, bayram günü cumaya rastlarsa o gün bayram namazı ile cuma namazı arasında nikâh yapılmamasına dair olan hadisi şerifin yanlış anlaşılmasından ileri gelmiştir. (Kaynak yok).

Soru: Hurafe (I, 45).

Cevap: Türbelere mum dikmek faydasızdır, mekruhtur. O mumları camilere bırakmak faydalı sevaplıdır. (Kaynak yok).

Soru: Mevlit (I, 47).

Cevap: Ölenin 40. ve 52. gecesi dua mecburiyeti yoktur. Ancak yalnız o gecelerde değil, her zaman ölünün ruhuna okumak, dua etmek ne güzeldir. (Kaynak yok).

Soru: Kabir nakli: Evimin önünde 15-20 sene önce defnedilmiş birkaç mezar var bunları korumaktan aciz kalıyorum. Hayvanlar, çocuklar bu kabirleri devamlı çiğniyor, sahipleri bu kabirleri başka yerlere nakledebilir mi? (I, 50).

Cevap: Bu şartlar altında ayrı ayrı torbalara kemikler doldurulup başka emin kabristana nakledilmeleri caizdir. (Büyük İslam İlmihali, 264).

Soru: Kabir nakli: Eşim 3 ay önce İstanbul'da vefat etti, Karacaahmet mezarlığına defnedildi. Ben Kastamonu'da oturuyorum, kabir ziyaretine gitmem zor oluyor. Eşimin kabrini Kastamonu'ya nakledebilir miyim? (I, 52).

Cevap: Sadece mesafe uzaklığı veya ziyaret zorluğu gerekçesiyle kabir nakli caiz değildir. (Büyük İslam İlmihali, 264).

Soru: Ölen annesi için sâlâ verilmesi(I, 57).

Cevap: Cenaze için salâ verilmesi dini bir vecibe değildir. Yani salâ verilmediği takdirde cenazeye karşı bir noksanlık işlenmiş olmaz. Ancak; cenazeyi tanıyanları ölümden haberdar etmek, cemaatin cenaze namazına hazır olmalarına yardımcı olmak maksadıyla duyuru yapılmasında bir sakınca da yoktur. Bu duyuru belediyece yapılırsa maksat hasıl olmuş demektir.

Öldüğü yakinen anlaşılan bir kimsenin, hemen yıkanıp kefenlendikten sonra bekletilmeden namazının kılınması ve defnedilmesi en uygun olanıdır. Beş vakit namazdan herhangi birinin vaktinin beklenmesine lüzum yoktur. Bu durumda cenaze

namazının kılınacağını duyurmak için bazı yerlerde bu duyuru salâ verilmek suretiyle yapılmış ve bilâhare bu adet haline gelmiştir.

Yapılan incelemeden, Kastamonu'da, bu duyurunun belediye hoparlörü ile yapıldığı ayrıca minarelerden salâ verilmediği anlaşılmıştır. Cenazeniz için salâ verilmediğinden ötürü dini bakımından bir noksanlık duymanıza gerek yoktur. Merhumeye Yüce Allah'tan Yüce Mevlâ'dan rahmet dilerim. (Din İşleri Yüksek Kurulunun bilâ tarih ve 1308 sayılı yazısı).

Soru: 4444 Tefriciye'de sayı önemli mi? (I, 76).

Cevap: Hayır, sayılar kesretten kinayedir. Yani çokluk anlatır, söyleyebildiğiniz kadar söyleyin. (Kaynak yok).

Soru: Ergenlik dönemine giren kızının ilk yıkanma suyuna altın atılmalı diyorlar. Ne dersiniz? Doğru mu? (I, 77).

Cevap: Böyle bir mecburiyet yok ama, Kastamonu'da bu yaygın bir inanış olarak uygulanmaktadır. Kız çocuğunun ergenliğe girişini bu şekilde özelleştirmek güzel bir davranıştır. Çocuğunuza bu durumun özelliğini ve temizliğe önem vermesi gerektiğini de anlatmanız yerinde olacaktır. (Kaynak yok).

Soru: “*Hâ-mim*”lerde düğüm atınca faydası olurmuş doğru mu? Yapmazsak hatimimiz kabul olmaz mı? (I, 81).

Cevap: Halk arasında yaygın olan “*Hâ-mim*”ler okunurken (7 yerde) düğüm atılınca gelinlerin kayınvalidelerinin dillerini bağladığı inancı, batıl bir inanıştır. Böyle yapmak doğru değildir. Kur'an-ı Kerim'in kabul olması sevap olması için, okuyup anlamaya çalışma önemlidir, bidat ve hurafelere itibar etmemelidir. (Kaynak yok).

Soru: Rüyamda devamlı vefat eden anne-babamı görüyorum. Acaba benden bir şey yapmamı mı istiyorlar diyerek tedirgin oluyorum. Annem-babam için ne yapabilirim? Onları neden devamlı rüyada görüyorum? (I, 84).

Cevap: Anne-babanızın size vefatlarından önce yaptıkları bir vasiyet varsa yerine getirmekte fayda vardır. Bunun dışında, anne-babanız için sadaka verebilirsiniz. Onları, rüyanızda görmeyiz; onların sizden bir şeyler istediği anlamına gelmez. Bunda tedirgin olunacak bir durum söz konusu değildir. (Kaynak yok).

Soru: Peygamberimizin sünnetine uymak ne demektir? Unutulan sünnetlerini yaşatmak nasıl mümkün olur? (I, 85).

Cevap: Peygamberimizin sünnetine uymak, onun gibi düşünmek, konuşmak ve yaşamakla mümkün olur. Unutulan sünnetlerini yaşatmak, Peygamberimizi daha iyi anlamaya çalışmakla mümkün olur. (Kaynak yok).

Soru: Hıdırellez'de bir ev plaketi yaparsam, evim olurmuş, doğru mu? Dini hükmü nedir? (I, 87).

Cevap: Halk arasında yaygın bir inanıştır. Bu konuya dinî açıdan değil, örf adetlerimizdendir diyerek yaklaşmak gerekiyor. (Kaynak yok).

Soru: Kurban Bayramı'nda büyükbaş hayvana katılıp, hep beraber kurban kesmeden önce bir kişi tek başına bir küçükbaş hayvan (koyun veya keçi) kesmek zorundadır deniliyor. Dinimizde böyle bir kural var mı? (I, 95).

Cevap: Bu durum, Kastamonu'da yaygın olan bir inanıştır. İlk kesilecek kurbanın tek başına küçük bir hayvan olması gerektiğine inanılır. Bu inanın dinî bir dayanağı bulunmamaktadır. Bu yüzden kurban kesecek kadar maddi gücü olan bir kişi ister tek başına küçükbaş ya da ortaklaşa büyükbaş kurbana katılarak kurban kesme görevini yerine getirebilir. (Kaynak yok).

Soru: Eşimin beni bir kadınla aldattığını öğrendim. Bir hocaya danıştığım, kadın ona büyü yapmış onun büyüünü çözmek için okuyacağım; eşinizin bir atletini bana getirin dedi. Sizce bu hocaya tekrar gidip büyüü çözdüreyim mi? Ben okusam olur mu? (I, 97).

Cevap: Toplumda insanları kandırmaya uğraşan “sözde hoca geçinen” pek çok kişi bulunmaktadır. Bu tür şeylerle uğraşmamak en doğru olan yoldur. Problemlerinizi eşinizle konuşarak çözmelisiniz. Siz dua etmek ve okumak istiyorsanız elbette ki okuyabilirsiniz. İslâm dini ruhbanlığı reddeder. Başkasının sizin adınıza sözde büyü çözmek ve benzeri sebeplerle okuması uygun değildir. (Kaynak yok).

Soru: Bir oğlum var. Gelinim beni evde istemediği için durdurmadı. Oğlum da huzurevine getirdi. Başlangıçta ona çok beddua ettim, şimdi de oğluma yaptığım bedduaların kabul oluverir diyerek endişeleniyorum. Ne yapmam gerekir? (I, 98).

Cevap: Anne babanın çocuğuna yaptığı dualar da beddualar da kabul görmektedir. Bu yüzden bundan sonra dua etmeye devam ederseniz; inşallah dualarınız kabul görecektir. Beddua etmekten vazgeçtiğinize göre, bundan sonra da dualarınız geçerli olacaktır. (Kaynak yok).

Soru: Alo Fetva hattında fetva verenler yetkili kişiler mi? Neye göre fetva veriliyor? (II, 89).

Cevap: Müftülüğümüz Alo Fetva hattında sorulara cevap veren hocalarımız Dini Yüksek tahsil (İlahiyat mezunu) görmüş, master yapmış veya yapmaya devam eden ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığınca açılan doktora seviyesinde kabul edilen Dini Yüksek İhtisas kurslarını bitirmiş görevlilerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Merkezi fetvalar, kararlar, mütalaalar ve Başkanlığımız Yayınları'nda geçen fetvalara göre cevap veriliyor. Hakkında fetva bulunmayan konular da kurula yönlendiriliyor veya soru sorulup cevabı sorana aktarılıyor. (DİB Dini Sorular).

Soru: Halim vaktim oldukça yerinde ve ben çok infakta bulunmaya çalışıyorum. Fakat eşim namazında niyazında olmasına rağmen benim yaptığım infakı çok buluyor. Ben de ondan gizlemek için mesela yüz verdiysen 60 verdim diyorum mesul olur muyum? (II, 102).

Cevap: Sizin cömertçe davranıp Allah'ın sizin için verdiği rızıktan bolca infak etmeniz çok yerinde bir davranış, fakat bu güzel ameli yerine getirirken eşinize yalan söylemek yerine farklı bir yöntemle ve dinimizce mübah olan bir usulü tercih etseniz amelinizin maksada ulaşmasında daha isabetli davranmış olursunuz. (Kaynak yok).

Soru: Kabir ziyareti ikinci vakti yapılabilir mi? (II, 103).

Cevap: Normalde kabir ziyareti için özel bir gün ve vakit yoktur. Ancak özellikle cuma veya cumartesi günleri ziyaret edilmesi güzel olur. Akşam ve yatsı hariç diğer vakitlerde ziyaret edilmesi uygundur. (Kaynak yok).

Soru: Ecrin, ismini koymak istiyoruz. Bu isim ağır geliyor diyorlar doğru mu? (II, 128).

Cevap: Bu bilginin doğru veya kesin olduğu bilinmemektedir. Ama ana babaya düşen evladına güzel bir isim koyması ve onu güzel yetiştirmesidir. (Kaynak yok).

